

KULTURNO-POVIJESNA URBANISTIČKA CJELINA GRADA UMAGA



KONZERVATORSKA DOKUMENTACIJA

Zagreb, 2012.

VODITELJ PROJEKTA: Jelica Peković, dipl.ing.arh.

SURADNICI: Nikolina Drašković Vlašić, dipl. arheolog
 Zvonimir Drenjančević, dipl.ing.arh.
 Luka Jonjić, dipl.ing.arh.

FOTOGRAFIJE ZA KATALOG: Luka Jonjić, dipl.ing.arh.
 Jelica Peković, dipl.ing.arh.

Zahvaljujemo na pomoći Branki Milošević, Biljani Bojić, Narcisi Bolšec Ferri, Mirjani Vrbat Skopac i Davoru Brežniku.

Zahvaljujemo Državnom arhivu u Pazinu za ustupljenu dokumentaciju.

Zagreb, 2012.

SADRŽAJ:

KNJIGA I.

I. POLAZIŠTA

- | | | |
|----|-----------------------------------------------|--------|
| 1. | Metodologija i ciljevi zaštite | str. 2 |
| 2. | Stanje zaštite kulturnih dobara | str. 5 |
| 3. | Smjernice iz dosadašnje planske dokumentacije | str. 5 |

II. POVIJESNO PROSTORNI OKVIRI NASELJAVANJA

str. 6

III. POVIJESNO PROSTORNA ANALIZA URBANE STRUKTURE

- | | | |
|-----|----------------------------------------------------------------------|----------|
| 1. | Arheološka i hidroarheološka baština | str. 33 |
| 2. | Gradski obrambeni sustav, gradska luka (<i>Porto</i>) ¹ | str. 48 |
| 3. | Trg slobode (<i>La Piazza Vittorio Emanuele III.</i>) | str. 72 |
| 4. | Trg Venecije (<i>La Piazza Nicola Besich</i>) | str. 93 |
| 5. | Riječka ulica (<i>Via Venezia</i>) | str. 100 |
| 6. | Ulica Marina Bemba (<i>Via Roma</i>) | str. 105 |
| 7. | Ulica sv. Mihovila (<i>Via s. Michele</i>) | str. 109 |
| 8. | Ribarska ulica (<i>Via dei Pescatori</i>) | str. 113 |
| 9. | Svodna ulica (<i>Via del volto</i>) | str. 115 |
| 10. | Trg sv. Martina (<i>Piazza S. Martino</i>) | str. 117 |
| 11. | Ulica Giuseppea Garibaldija (<i>Corso, Via delle Porte</i>) | str. 119 |
| 12. | Trg Marije i Line (<i>Piazza S^o Rocco</i>) | str. 122 |
| 13. | Ulica Dantea Alighierija (<i>Via Dante, Via fora le Porte</i>) | str. 128 |

IV. ANALIZA PROSTORNIH KONFLIKATA I PROBLEMI UGROŽENOSTI POVIJESNIH STRUKTURA

str. 134

V. SUSTAV MJERA ZAŠTITE I KONZERVATORSKE SMJERNICE

str. 145

VI. LITERATURA, KARTE I PLANOVI

str. 154

KNJIGA II.

VII. KATALOG I ANALIZA STANJA SVIH GRAĐEVINA PO GRADSKIM BLOKOVIMA S POJEDINAČNIM MJERAMA ZAŠTITE

- | | | |
|----|------------------------------|----------|
| | | str. 157 |
| 1. | Građevine i blokovi u zoni A | str. 159 |
| 2. | Građevine i blokovi u zoni B | str. 343 |
| 3. | Građevine i blokovi u zoni C | str. 363 |

VIII. KARTOGRAFSKI PRIKAZI

¹ Navedeni nazivi u zgradama su preuzeti kako su navedeni u dokumentima ili literaturi

I. POLAZIŠTA

1. METODOLOGIJA I CILJEVI ZAŠTITE

Promišljanje o odnosu prostornog planiranja i očuvanja graditeljskog nasljeđa moglo bi započeti poznatim tumačenjem kako je svaka arhitektura interpolacija i kako se svakim novim arhitektonskim ostvarenjem ulazi ili prodire u određenu povijesnu situaciju. Za kvalitetu zahvata odlučujuće je uspijeva li se to novo opskrbiti svojstvima koja stupaju u smisleni odnos napetosti s onim što je već tu bilo. Jer da bi novo moglo naći svoje mjesto najprije nas mora potaknuti da iznova vidimo ono postojeće.² Važnost i značaj konzervatorske podloge kao osnove za izradu dokumenata prostornog uređenja, temelji se na znanju i senzibilitetu osnovanom na uočavanju i shvaćanju prostora, njegovih prirodnih i kulturnih slojeva.

Konzervatorska podloga je dio prostorno-planske dokumentacije određenog područja koji se bavi kulturnom baštinom. Takva podloga sadrži povijesni pregled razvoja, odnosno nastanka kulturne baštine određenog područja, katalog pojedinačnih spomenika, ocjenu stanja, valorizaciju i smjernice uređenja te prijedloge načina revitalizacije i očuvanja povijesno-urbanih i ruralnih sredina, kao i pojedinačnih spomenika. Temeljena na sustavno provedenom proučavanju zatečenih struktura, terenskim i arhivskim istraživanjima, **valorizacija** predstavlja najzahtjevniji i najodgovorniji posao i uz vrednovanje i kontekstualizaciju pojedinačnih struktura, uključuje razmatranje prostornih odnosa u ambijentu, matrica izgradnje, suodnosa s krajolikom, što je od posebne važnosti za sve buduće zahvate, gdje ispravna valorizacija znači *“svojevrsan predtekst stvaralačkog čina, stvaranje svih potrebnih preduvjeta da se intervencija identificira s prostorom”*.³ Valjano vrednovanje zatečene strukture rezultirat će **konzervatorskim smjernicama**, koje, ugrađene u prostorno-plansku dokumentaciju, usmjeravaju buduće intervencije bilo da se radi o održavanju, revitalizaciji ili novoj izgradnji. Iako svaka pojedina prostorna situacija zahtijeva specifičan pristup, kao načelno određenje navodimo stav vodećeg teoretičara suvremene konzervacije, sir Bernarda Feildena, koji piše: *“Intervencije u povijesnim gradovima trebaju biti primjerene postojećim tipologijama i poštivati odnose, mjerila, volumene, mase, obrise, ritmove, teksture i boje, vrijednosti koje zajednički čine njihove bitne oznake.”*⁴

² P. Zumthor, *Misliti arhitekturu*, Zagreb, 2003., str.17-18.

³ I. Maroević, *Sadašnjost baštine*, Zagreb, 1986., str.207.

⁴ B. M. Feilden, *Uvod u konzerviranje kulturnog nasljeđa*, Zagreb, 1981.

Svjestan zahtijeva što ih postavlja suvremenost, ali i brojnih promašaja uzrokovanih ishitrenim odlukama, neukošću i nepoštivanjem struke, Radovan Ivančević je, na sebi svojstven način, zadirući u srž problema, uveo pojam “*radijus ozračja spomenika*”, definirajući ga kao “*radijus (nevidljivog) kruga ili, točnije, hemisferu u prostoru oko spomenika, koja označava optimalnu ili minimalnu nužnu zaštitnu zonu prostora, što omogućuje spomeniku normalno trajanje i slobodno „disanje“*”.⁵

Kako bi ukazali na potrebu za što širim sagledavanjem prostornog konteksta i što točnijim percipiranjem njegovih vrijednosti, izdvojimo i pristup Kevina Lyncha, koji je odredio pojam slike grada analizirajući njeno pamćenje i mogućnost reprodukcije urbanih prostornih odnosa i karakteristika.⁶ Postavio je tezu o postojanju pet svojstvenih gradskih elemenata koji tvore kostur urbane vizualne slike svakog grada, kao najsnažnijih činitelja memorije vizualnosti grada:

1) putovi, putanje kojima se promatrač kreće; 2) ivice ili granice različitih površina, koje dijele tj. označavaju prekide kontinuiteta; 3) distrikti – veliki ili središnji dijelovi grada tipičnog karaktera; 4) čvorišta ili strateške točke grada te 5) obilježja odnosno uočljivi orijentiri.

Radom i suradnjom konzervatora i stručnjaka drugih struka na izradi prostorno-planske dokumentacije omogućuje se planska provedba zaštite kulturnih dobara te se tako osigurava prikladno vrednovanje kulturno-povijesnih vrijednosti, a potom i njihova odgovarajuća zaštita. Također se utvrđuje i precizira režim zaštite, uvjeti korištenja i uređenja prostora.

Kulturno nasljeđe općenit je termin koji upotrebljavamo za sve oblike nematerijalne i materijalne baštine, te sve vrste materijalnih zdanja, urbanističko-arhitektonskih cjelina, pojedinačnih arhitektonskih ostvarenja i arheoloških lokaliteta, koji su stvoreni u čovjekovoj mnogostrukoj i višeznačnoj kulturnoj tradiciji.

Povijesna mjesta i središta posebna su kategorija nepokretnog kulturnog nasljeđa. Pojam povijesnog mjesta obuhvaća svako mjesto, što ga je oblikovao čovjek (i) ili priroda i čije povijesne, estetske, umjetničke, etnografske, znanstvene ili literarne vrijednosti ili vrijednosti legende opravdavaju njegovu zaštitu i unapređivanje.

⁵ R. Ivančević, “Radijus ozračja spomenika“, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 20, Zagreb, 1996., str.27-40.

⁶ K. Lynch, Slika jednog grada, Beograd 1974.

Integralno očuvanje kulturnih vrijednosti podrazumijeva slijed postupaka od zaštite pojedinačnih povijesnih građevina do očuvanja cjelovitih naselja, gradova i širih prostora.

U skladu s usvojenom metodologijom izrade konzervatorske podloge bitnu sastavnicu čini **pravni aspekt** zaštite i očuvanja kulturnih dobara, izražen kroz važeći Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara ("Narodne novine" 69/99), kao i Pravilnik o Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske ("Narodne novine" 37/01), te Uputu o načinu utvrđivanja sustava mjera zaštite za nepokretna kulturna dobra predložena za upis u Registar kulturnih dobara (od 28. 05. 2004.).

Režim zaštite kulturno povijesne urbanističke cjeline grada Umaga određen je na slijedeći način:

1. **Zona A – potpuna zaštita povijesnih struktura**
2. **Zona B – djelomična zaštita povijesnih struktura**
3. **Zona C – ambijentalna zaštita**

U svrhu utvrđivanja sustava mjera zaštite unutar prostornih međa kulturno-povijesne urbanističke cjeline, mogu se utvrditi sljedeći stupnjevi režima zaštite pojedinih građevina ili građevnih sklopova:

- **Pojedinačno kulturno dobro ili građevni sklop – spomenička vrijednost**
- **Kulturno dobro više ambijentalne vrijednosti**
- **Kulturno dobro ambijentalne vrijednosti**
- **Građevina unutar zaštićene cjeline:** - **uklopljena u ambijent**
- **neuklopljena u ambijent**

Zaštitu kulturnih dobara od lokalnog značaja, prema čl. 17. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 68/99), predlaže predstavničko tijelo grada, a način njihove zaštite utvrdit će se uz prethodnu suglasnost nadležnog tijela.

Kulturna dobra upisuju se u **Registar kulturnih dobara** na temelju rješenja o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra, koja u skladu sa Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara donosi:

1. za Listu preventivno zaštićenih kulturnih dobara (Konzervatorski odjel u Puli)
2. za Listu zaštićenih kulturnih dobara (pomoćnik ministra kulture)
3. za Listu kulturnih dobara od nacionalnog značaja (ministar kulture)

2. STANJE ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA

- Rješenjem Ministarstva kulture RH, Uprave za zaštitu kulturne baštine, od 30. studenoga 2009. godine **kulturno-povijesna urbanistička cjelina grada Umaga** je upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske – Listu zaštićenih kulturnih dobara i ima **svojstvo kulturnog dobra**.
- Rješenjem Konzervatorskog zavoda Rijeka od 22. prosinca 1966. godine je, **područje priobalnih voda u današnjoj luci Umag od plićaka i rta Pegolota na sjeveru do rta Mujela južno od Umaga te područje od uvale sv. Pelegrina na sjeveru do rta sv. Ivana na jugu**, upisano u Registar nepokretnih spomenika kulture kotara Rijeka-područje Istre, pod rednim brojem **108** i ima svojstvo **hidroarheološke zone**.

3. SMJERNICE IZ DOSADAŠNJE PLANSKE DOKUMENTACIJE

Za potrebe Provedbenog urbanističkog plana povijesne jezgre grada Umaga⁷, tijekom 1989. godine, Projektni biro Umag je izradio *Katalog objekata povijesne jezgre Umaga* s analizom postojećeg stanja⁸. Odbor za statut, poslovnik i pravne poslove Gradskog vijeća Umaga je, 30. srpnja 2008. godine, donio odluku o donošenju Prostornog plana uređenja Grada Umaga⁹ s razgraničenjem područja s popisom registriranih i evidentiranih kulturnih dobara za koje je potrebno utvrditi opće i (ili) posebne uvjete zaštite i prethodno odobrenje za radove na kulturnom dobru s općim mjerama zaštite, a 2. lipnja 2010. godine Gradsko vijeće je donijelo odluku o ciljanim izmjenama i dopunama Prostornog plana uređenja¹⁰. Odluka o izradi Detaljnog plana uređenja centar-Umag je donesena na sjednici Gradskog vijeća 28. rujna 2011. godine i objavljena u Službenim novinama grada Umaga 30. rujna 2011. godine¹¹.

Nakon provedenih istražnih radova na zapadnom prostoru gradske jezgre, na Trgu sv. Martina i lokalitetu jugozapadne kule tzv. Biskupske kuće, Ured ovlaštene arhitektice jadranske Drempetić je izradio Konzervatorsku podlogu, 2010. godine¹².

⁷ Službene novine Općine Buje br. 4/91 i Službene novine Grada Umaga br. 9/99 i 15/04

⁸ Katalog objekata povijesne jezgre Umaga – analiza postojećeg stanja, Projektni biro Umag, Umag, 1989.

⁹ Službene Novine Grada Umaga br. 8/08

¹⁰ Službene Novine Grada Umaga br. 5/10

¹¹ Službene Novine Grada Umaga br. 5/11

¹² Umag – zona muzeja, Konzervatorska podloga, Ured ovlaštene arhitektice Jadranka Drempetić, Poreč, 2010.

II. POVIJESNO PROSTORNI OKVIRI NASELJAVANJA

Istra je naseljena od razdoblja kamenog doba (paleolitik, neolitik), ali ono što i danas najznačajnije obilježava istarski prirodni i urban pejzaž je brončanodobno, a zatim i željeznodobno naseljevanje vrhova brežuljaka (gradine, kašteljeri) s gotovo neprekinutim kontinuitetom do danas¹³. Na ovim povišenim i lako branjivim položajima uz pravce prirodnih puteva, u blizini agrarnih predjela i prirodnih izvora vode, grade se prva naselja – *gradine* i utvrđuju se sustavom suhozidnih bedema. Njima su slična i naselja na morskoj obali koja su, u pravilu, bila smještena na malim otocima ili poluotocima s uskim prilazom zaštićenim bedemom, primjerice na rtu u sv. Ivan Kornetskom.

Kad je Istra za vrijeme Augusta ušla u sastav italske Desete regije, *X. regio Italiae*, zajedno s *Venetiom*, započeo je proces romanizacije poluotoka. Može se pretpostaviti da je najveći dio plodnog obalnog zemljišta već u toj, prvoj fazi bio oduzet domorocima i pretvoren u *ager publicus* rimske države¹⁴ (pulski i porečki ager). Istarski prostor od Lovrečice do Savudrije je karakterizirala latifundija tipa *Sepomaia* što potvrđuje potpuni izostanak centurijacije kao osnovnog materijalnog ostatka. Iz tog vremena su nam na *Tabuli Peutingeriani*¹⁵ sačuvani nazivi dvaju naselja *Siluo*, danas Savudrija i *Sepomaia* koja je prikazana kao otočić, a vjerojatno je označavala naseljeno područje na obalnom pojasu od Umaga do Zambratije.



Istra na Tabuli
Peutingeriani ; preuzeto
sa: www.euratlas.net

¹³ R. Matijašić, Starija povijest Istre i neki njezini odrazi na novije razdoblje, Društvena istraživanja, Vol. 2, No. 4-5 (6-7), Zagreb 1993., str. 570.

¹⁴ M. Zaninović, Značajke rimskih vojničkih natpisa u Istri, Opuscula archeologica 18, Zagreb, 1995., str. 151.

¹⁵ srednjovjekovna obrada rimskog itinerarija

O snažnoj romanizaciji područja sjeverozapadne Istre, na vrlo važnom pomorskom putu iz Pule prema Akvileji s velikim plodnim površinama zaleđa, svjedoče brojni epigrafski nalazi te ostaci antičkih stambeno-gospodarskih sklopova, *villa rustica*, koje su, uz velik i raaskošni rezidencijalni, imale i veliki gospodarski dio. Poslije rata i osvajanja, integracija u rimsku državu provodila se je najprije gradnjom cesta, koje su u potpunosti omogućavale političko, društveno i kulturno povezivanje. Na istarskom su području tijekom 1. stoljeća prije Krista, uz jedan od glavnih prometnih pravaca, osnovane rimske kolonije, najprije u Trstu (*Tergeste*), zatim u Puli (*Pola*) te, za vrijeme Tiberija, u Poreču (*Parentium*), dok Nezakcij, koji je imao vrijednih tradicija iz predrimskih vremena kao jedno od najistaknutijih središta *Histra*, nije imao konstitucije sve do 3. stoljeća¹⁶. Postupno su, uz sagrađene prometnice, nastajala mnoga manja mjesta potrebna prometovanju (*stationes, mansiones, mutationes* i sl.), čime se je poticao promet, trgovanje i svakovrsno gospodarstvo¹⁷.

Na jednoj brončanoj ploči rimske vojničke diplome, u koju je upisan datum 1. veljače 194. godine, za carevanja Septimija Severa (193.-211.), zabilježene su 4 *cohortes urbane*, među kojima je i *cohors X urbana* i njen pripadnik: *L(ucio) Vespannio L(uci) fil(io) Pol(lia) Proculo Faventi(a)*, (Degrassi, A. *Inscriptiones Italiae* X/3, 46, *Histria Septemtrionalis*, 46, Roma 1936.), a u diplomi se po prvi put odvajaju, u otpuštanju iz službe, kohorte urbane od pretorijanskih kohorti, što kasnije postaje pravilom¹⁸. Diploma, je pronađena kod sela Jeci 1907. godine¹⁹.



Vojna diploma koju je 194. godine izdao car Lucije Septimije Sever
preuzeto iz: A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, vol. I., str. 38.

¹⁶ M. Suić, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb, 2003., str. 66.

¹⁷ Ž. Rapanić, *Od grčkih kolonista do franačkih misionara*, *Povijesno kulturna slika hrvatskoga prostora*, Arheološki nalazi karolinškog obilježja u Hrvatskoj, Split, 2001., str. 7.

¹⁸ M. Zaninović, *Značajke rimskih vojničkih natpisa u Istri*, *Opuscula archeologica* 18, Zagreb 1995., str. 150.

¹⁹ A. Gnirs, *Arheološki tekstovi*, Pula 2009., str.82.

Državno političke krize kasnog Carstva, krajem 2. stoljeća, uvjetovale su reorganizaciju, u prvom redu uspostavu sustava obrane, *praetentura Italiae et Alpium*, te ustrojstvo civilne uprave na područjima uz istočnu kopnenu granicu Italije, što je uključivalo i Istru²⁰.

Osobite značajke oblikovanju kulture u Istri tijekom 5. i 6. stoljeća dalo je romansko i romanizirano stanovništvo, koje je sagradilo nova naselja i podiglo gradske zidine u Puli i Nezakciju te niz utvrđenih naselja na brežuljcima i uz morsku obalu (Brijuni – Kastrum, Sipar kod Umaga, Stari Gočan, Motovun).²¹ Nakon što su Ostrogoti 493. godine zavladao Ravenom, u koju je 404. godine Honorije prenio sjedište vlasti, počeli su pritisci Bizanta koji je nakon prodora preko Istre, 539. godine svladao Ostrogote i osnovao Ravenatski egzarchat. Bizant je vladao ovim područjem sve do 788. godine s vjerojatnim prekidom od 751.-774. godine, kada su ga zaposjeli Langobardi.

Pogodan geografski položaj istarskog poluotoka južno od glavnih pravaca kretanja barbarskih masa očuvao je Istru od većih razaranja sve do slavensko-avarsko-langobardskih napadaja²².

Oko 500. godine pokrenule su se snažne formacije slavenskih skupina koje prodiru sve do istočnih obala Jadrana, a na prijelazu iz 6. u 7. stoljeće naseljavaju, uz dozvolu Bizanta, i pojedina unutarnja područja Istre (područje Buzeta, Žminja, Noviograd – Celega). Podaci o tome potječu od 599. do 611. godine, a temelje se na pojedinim dijelovima pisama, koje je papa iz Vatikana uputio egzarchatu u Ravenu, odnosno biskupiji u Solin²³, a što su potvrdili i materijalni ostaci pronađeni na grobljima. Zbog stalne opasnosti, stanovnici koji su do tada naseljavali vile rustike, u ovom slučaju Sepomaju, su se preselili na položaje pogodnije za obranu kao što su Sipar i *Humagum* dodatno ih utvrđujući.

Gradove uz obalu nazivom *civitates* nabraja Anonimni Ravenjanin, pisac poznate *Kozmografije* iz 6. stoljeća. On je na području Istre naveo dvanaest gradova ovim redom: *Capris, Piranon, Silbio, Siparis, Humago, Neapolis, Parentium, Ruginio seu Ruigno, Pola, Nessatio i Arsia*²⁴. Većina tih gradova bila je formirana u razdoblju kasne antike ili su tada dobili na važnosti, što je posebno karakteristično za grad Umag. Nalaz velikog gospodarskog kompleksa s uljarom, pronađen na prostoru ispod današnje crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Pelegrina, zvonika, javne cisterne i Trga Venecije, potvrdili su naseljenost Umaga u razdoblju kasne antike. Gospodarski sklop je datiran na prijelaz 3. u 4. stoljeće. Takav velik gospodarski sklop zahtijevao je mnogo rane snage koja je i živjela u blizini²⁵.

²⁰ J. Medini, Provincia Liburnia, Diadora br. 9, 1980., str. 370.-371.

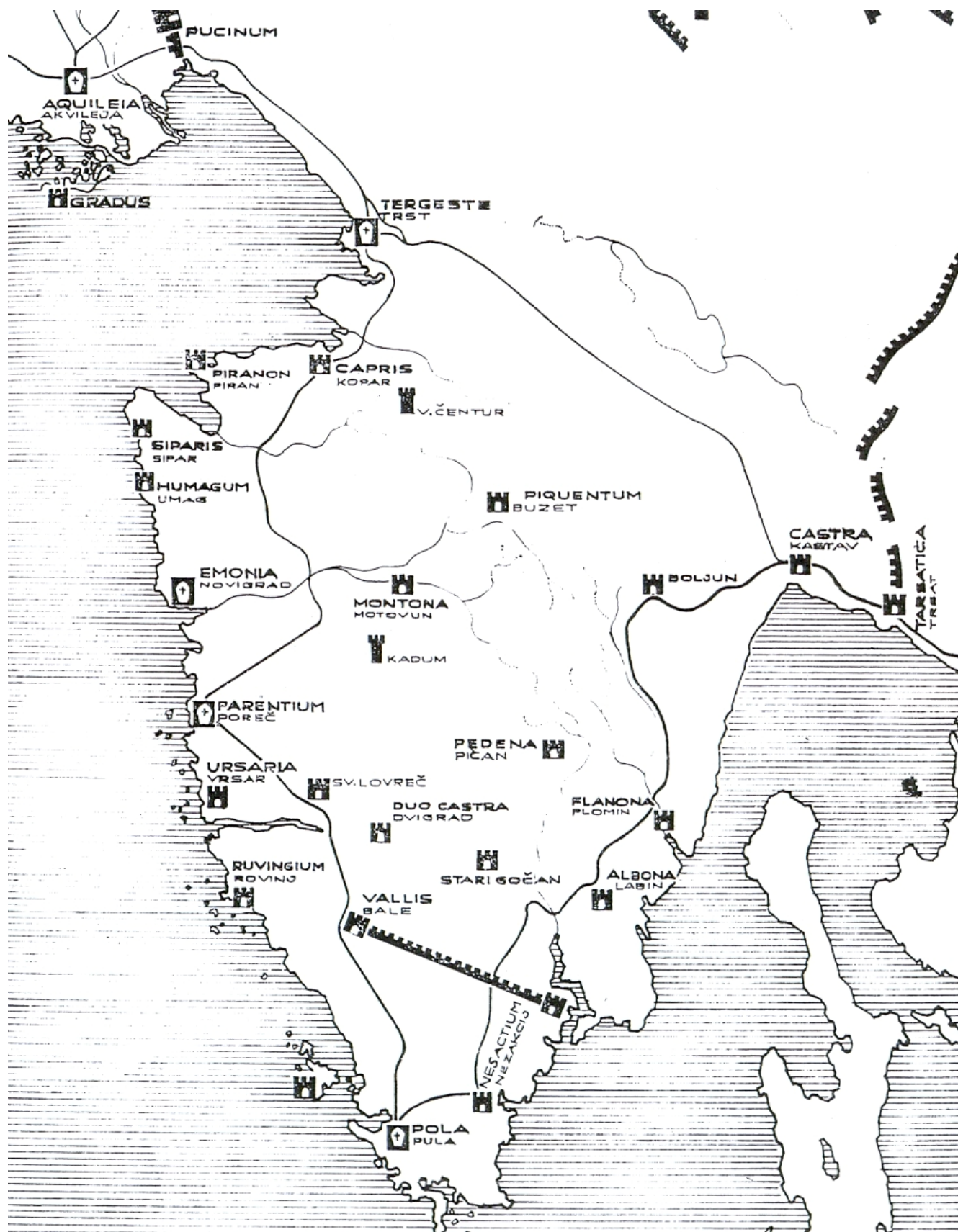
²¹ M. Petircec, Srednjovjekovna arheologija u 20. stoljeću u Hrvatskoj, Hrvatska arheologija u XX. stoljeću, Zagreb, 2009., str.574.

²² B. Marušić, Neki problemi kasnoantičke i bizantske Istre u svjetlu arheoloških izvora, Jadranski zbornik 9, Rijeka, 1975., str. 343.

²³ A. Mohorovičić, Istarski limes II., Žminj, 2004., str. 233.

²⁴ M. Suić, Antički grad na istočnom Jadranu, Zagreb, 2003., str. 31.

²⁵ N. Bolšec Ferri, Zaštitno arheološko istraživanje na Trgu Slobode u Umagu 2004./2005., I. Porečki susret arheologa, Rezultati arheoloških istraživanja na području Istre, Poreč, 2008., str.105.-109.



Povijesno-arheološka karta sistema fortifikacija na području sjevernog Jadrana u 5. i 6. stoljeću, prema B. Marušiću preuzeto iz: B. Marušić, Neki problemi kasnoantičke i bizantske Istre u svjetlu arheoloških izvora, str. 345.

Na zapadu je, u 5. stoljeću, rimska politička vlast potpuno nestala, a gotska epizoda tijekom 6. stoljeća je bila potpuno okončana uspjesima *reconquiste* cara Justinijana te je pučanstvo provincije prihvatilo politički autoritet carske vlasti iz Konstantinopola. Zbog obrane od dugotrajnih barbarskih provala, vojnička se organizacija počela razvijati u punom nesrazmjeru s ostalim društvenim oblicima. Ta, uglavnom autonomna vojnička organizacija, stojeći samo pod normalnom upravom bizantskoga činovnika koji se nazivao *magister militum*, bila je temeljem ukupnog političkog uređenja poluotoka, što su ga sami stanovnici nazivali *tribunatus*. Pojam se izvodio iz titule nižeg vojnog zapovjednika - *tribuna*, i označavao je cjelovitu vojnu, političku i upravnu strukturu. Dakako, cijeli je sustav bio okrenut lokalnim potrebama i počivao je na domaćem pučanstvu. Sukladno tomu, vojna služba je bila ograničena na obrambene potrebe prostora istarskog poluotoka pa lokalno stanovništvo nije bilo izloženo ratnim sukobima koji su se vodili u drugim djelovima carstva²⁶.

Iako su Langobardi, 751. godine, srušili Ravenski egzarhat, Istrom ponovo vlada Bizant od 774. do 788. godine, kada su poluotok konačno osvojili Franci, što je intenziviralo i slavensku kolonizaciju²⁷. Franački osvajači su na području Istre zatekli vrlo visoku razvojnu razinu društva, neprekinutog života iz vremena jedinstvenog carstva, očuvanih gradova i urbane kulture, razvijene autonomne političke snage koja je očvrstnula u dugotrajnom pružanju otpora barbarskim naježdama i bila podržavana iz Konstantinopola. Uključivanje dijela zatečenih oblika uprave u novi poredak, bio je za franačku vlast već iskušani i učinkoviti postupak. Stara vojnička organizacija najvećim dijelom je izmijenjena, a simbol promjena i njihov najvidljiviji znak bila je zamjena bizantskoga zapovjednika *magistra militum* novim franačkim vojnim zapovjednikom i činovnikom, koji je nosio titulu *dux*. Na početku protuavarskih ratova je, 791. godine na pravcu napada iz Italije preko Ilirika do Panonije, zasigurno važnu ulogu imao istarski *dux* sa svojom pratnjom, o čemu osobno piše Karlo, u pismu što ga je u ožujku te godine uputio svojoj ženi Fastradi²⁸. Opsežnija izmjena je bila učinjena na unutarnjoj vojnoj strukturi. Zatečeni i sačuvani elementi vojske su dobili nove zadaće, pa su tako uspostavljeni i novi odnosi koji su istaknuli stalna franačka nastojanja da prošire svoje gospodstvo na novome području – moru. O tome da su ambicije franačkog kralja išle u tom pravcu posve jasno govore kasnije pritužbe o nasilju što su ih Istrani 804. godine, na sudbenom zasjedanju (*placitu*) u Rižani, iznosili protiv dotadašnjeg upravitelja svoje provincije, *dux* Ivana, među kojima je navedena i ona kako su stanovnici priobalnih gradova bili prisiljavani služiti sa svojim brodovima te za vladareve potrebe morali ići u Mletke, Ravenu i Dalmaciju, pa čak ploviti i rijekama. Druga se pritužba odnosila na

²⁶ M. Ančić, Hrvatska u Karolinško doba, Split, 2001., str. 8.

²⁷ M. Petirneć, Srednjovjekovna arheologija u 20. stoljeću u Hrvatskoj, Hrvatska arheologija u XX. stoljeću, Zagreb, 2009., str. 575.

²⁸ M. Ančić, Hrvatska u Karolinško doba, Split, 2001., str. 10.

služenje vojske izvan Istre, u pohodima protiv carskih neprijatelja²⁹. Naselje Umag se, u tom razdoblju, zasigurno širi povećanjem broja stanovnika, o čemu svjedoče nalazi crkve s tri upisane apside, otkriveni navedenim arheološkim istraživanjima koja je, temeljem tipoloških karakteristika kao i materijalnih nalaza, datirana u 8. stoljeće³⁰.

Podanici kneza Domagoja, *pessimus dux Croatorum*, su 876. godine³¹, u pohodu duž zapadne obale Istre, razorili Sipar, Umag, Novigrad i Rovinj. Nakon toga se Sipar nije nikad više oporavio, a Umag je, iako razrušen i spaljen, nastavlja polako živjeti i dalje. Povećanje broja stanovnika uvjetovalo je širenje naselja i jačanje crkvene zajednice, još uvijek ruralnog tipa, s korepiskopom na čelu³².

*Ostaci kaštela Sipra 1920. godine
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 28.*



²⁹ M. Ančić, *Hrvatska u Karolinško doba*, Split, 2001., str. 8.

³⁰ N. Bolšec Ferri, *Zaštitno arheološko istraživanje na Trgu Slobode u Umagu 2004./2005.*, I. Porečki susret arheologa, *Rezultati arheoloških istraživanja na području Istre*, Poreč, 2008., str.105.-109.

³¹ A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. I., Trieste 1973., str.58.; bilj. br. 25, str. 72.

³² A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. I., Trieste 1973., str.58.; bilj. br. 25, str. 78.

Istra je postala feud Henrika Bavarskog, 952. godine te u okviru vojvodstva Bavarske, povezana s njemačkom krunom, ima status samostalne pokrajine 1040. godine, koja se kao *marka* Istra spominje i dvadesetak godina kasnije. Tada je ladanjsko, poljoprivredno područje Istre gotovo u cijelosti naseljeno Slavenima o čemu svjedoče mnogobrojni arheološki, arhivski, povijesni, lingvistički i mnogi drugi nalazi i dokumenti³³.

Darovnicom tršćanskom biskupu Radaldu, područje Umaga postaje biskupski feudalni posjed, 929. godine³⁴. U dokumentima iz 1029., 1037. i 1106. godine Umag se naziva *villa Humagi*, 1149. godine spominje se kao *civitas Humagi*, a 1230. godine kao *castrum Humagense*³⁵.

Nakon smrti Fridriha II., 1250. godine, borba za prevlast je rezultirala podjelom istarskog prostora na sjeverni dio, pod vlašću germanskih feudalaca do 1466. godine, kada dolazi pod habsburšku upravu, te zapadnu i južnu Istru kojom je zavladao Venecija, koja je još od 1209. godine vodila borbu za prevlast nad akvilejskim patrijarhom. Tek nakon završetka tih sukoba, 1420. godine³⁶, mletački posjed u Istri počeo se je naglo širiti te je u 16. i 17. stoljeću obuhvaćao cijeli sjeverni dio Istarskog poluotoka, široki pojas kopna na zapadu i cijeli južni i jugoistočni dio³⁷.

Umag je od prosinca 1269. godine pod venecijanskom upravom, koju je predstavljao načelnik, *podestà*, imenovan odlukom mletačkog Velikog vijeća, na razdoblje od 16 mjeseci, uz mogućnost produženja mandata na 32 mjeseca³⁸. Prvi umaški gradonačelnik bio je Marino Bembo³⁹. Način upravljanja bio je reguliran Statutom, a prilikom stupanja na dužnost načelnik je dobijao posebne upute, *Commissione*, od kojih su do danas sačuvane dvije: iz 1382.-1400. godine dužda Antonia Veniera te Andrea Zanea⁴⁰.

Prva stranica Statuta Umaga iz 1528. godine
preuzeto iz: *Umago d'Istria nei secoli*, vol I., str. 10.



³³ A. Mohorovičić, *Istarski limes I.*, Žminj, 2004., str. 63.

³⁴ A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. I., Trieste 1973., str. 77.-79.

³⁵ A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. I., Trieste 1973., str. 60.-61.

³⁶ A. Mohorovičić, *Istarski limes II.*, Žminj, 2004., str. 111.

³⁷ M. Bertoša, *Neki povijesni i statistički podaci o demografskim kretanjima u Istri u XVI i XVII stoljeću*, Radovi 11, Zagreb 1978., str. 106.

³⁸ R. Cigui, *Heraldički Umag*, Umag, 1995., str. 3.

³⁹ A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. I., Trieste 1973., str. 119.

⁴⁰ R. Cigui, *Heraldički Umag*, Umag, 1995., str. 7.

Poslove načelnikove kancelarije vodio je tajnik, *Cancelliere Pretoreo*, koji je obavljao i poslove bilježništva, a javni red su provodili *Socius Miles*.

Članovi Vijeća građana, *Consilio cittadino*, su se birali među pripadnicima plemićkih obitelji. Vijeće je obavljalo administrativne i pravne poslove te imenovalo dva suca (*giudici*) za građansko i kazneno pravo, kao i općinske advokate (*avvocati del Comune*) koji su branili interese zajednice.

U općinskoj službi se navode: dva službenika (*giustizieri*) koji su vršili ekonomski nadzor cijena i mjera za gostioničare, pekare, mesare i trgovace; dva procjenitelja (*estimatori*) koji su bili zaduženi za općinske nekretnine, birani na jednu godinu; općinski blagajnik (*camerlengo*), upravitelj skladišta brašna, *Fontica*, (*fonticaro*) koji je upravljao nabavom i prodajom te isplatama, biran na jednu godinu iz redova boljih obitelji. Jedan ključ općinske blagajne (*scrigno*) čuvao je načelnik, drugi je bio pohranjen kod jednog od sudaca, a treći je držao blagajnik.

Prema dokumentima se može zaključiti da su na općinskoj plaći bili i nadstojnici zdravstva, *Provveditori alla Sanità*, koji su provodili mjere za zaštitu i spriječavanje širenja zaraze, poglavito kuge⁴¹.

Statutarne odredbe nadzirale su proizvodnju i trgovinu⁴². Naime, u pretežno agrarnoj sredini, velika pažnja je bila posvećena zaštiti proizvoda, pašnjaka, šuma i poljoprivrednog gospodarstva. Najvjerojatnije se je novac od kazni zbog nepoštivanja tih propisa dijelio bolesnom i ozlijeđenom dijelu zajednice, službenicima suda te u dobrotvorne svrhe (*opera pia*), kao što je bila praksa i u obližnjem Novigradu.

Odredbe Kaznenog zakona, navedene u Statutu, odnosile su se na smrtnu kaznu za ubojstvo i tešku pljačku, a za krivotvorenje novca je bila propisana kazna odsijecanja desne ruke i jezika. Smrtne kazne su se provodile vješanjem ili odrublivanjem glave⁴³.

Za provedbu komunalnog reda brinuli su se službenici *Contestabili*. Ulice su trebale biti čiste i bez nereda, a bile su zabranjene opasne igre i skandali te kretanje noću bez svjetla. Naglašena je i potreba pažljivog korištenja malog gradskog prostora unutar zidina.

Statutom je bilo određeno da svi građani trebaju sudjelovati u obrani grada i održavanju straža za vrijeme rata ili trajanja bolesti i epidemije, a za bolje utvrđivanje grada, naoružanje i kontrolu prometa u gradskoj luci je bio odgovoran načelnik, koji je svaka tri mjeseca podnosio izvješća centralnoj vlasti o količini oružja i municije, građevinskom stanju utvrđenja i radovima koji su bili potrebni za njihovo usavršavanje⁴⁴.

⁴¹ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 111.

⁴² A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 115.-116.

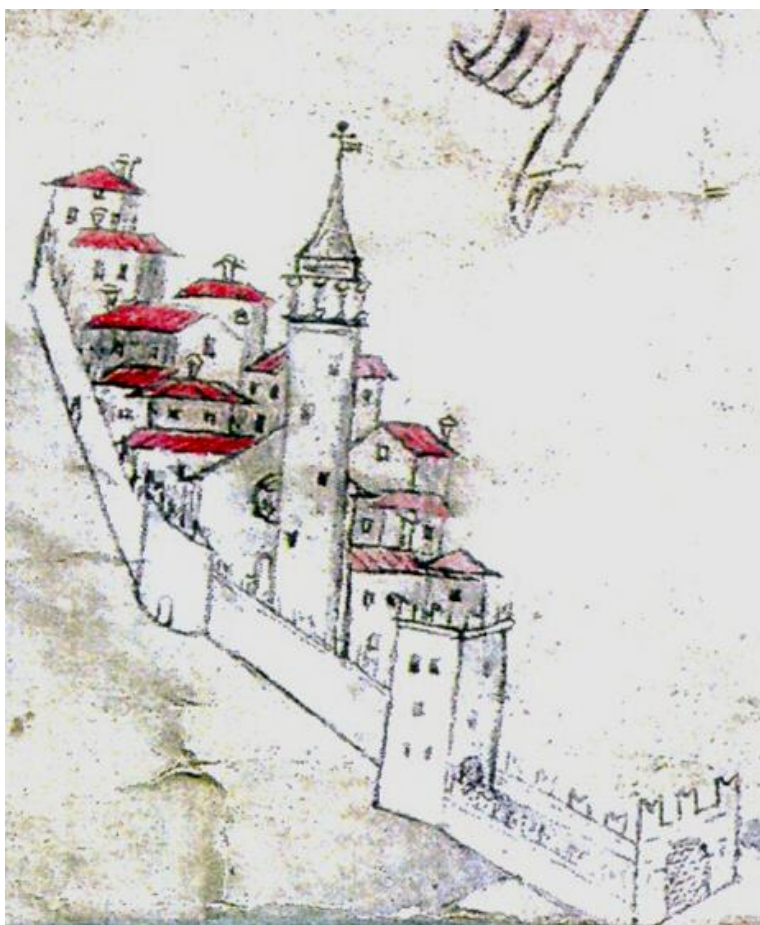
⁴³ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 114.-115.

⁴⁴ R. Cigui, Heraldčki Umag, Umag, 1995., str. 5.

Uspostavom venecijanske vlasti, 1296. godine započinje velika obnova obrambenih zidina i njihovo dodatno utvrđivanje kulama sa zidanim kruništima, drvenim obilaznim hodnicima i međukatnim konstrukcijama. U tom je razdoblju, vjerojatno bila izgrađena i ulazna kula prema kopnu, kvadratnog tlocrta s kruništem i podiznim mostom, kako je prikazano na jednom kasnijem akvareliranom crtežu iz 1765. godine.

Za čuvanje ključeva gradskih vrata i redovito otvaranje i zatvaranje grada bio je zadužen *merigo*, kojega su građani birali svaku godinu⁴⁵

*Umag na akvarelu iz 1765. godine
preuzeto iz: Patina vremena, str.6*



Relativna stabilizacija privrednog života u okvirima razvoja feudalnog društvenog odnosa i povećanje broja stanovnika, bili su razlogom širenja naselja i zaštite šireg, agrarnog područja. Tako je ispred ulaza i visoke kvadratne kule s podiznim mostom, koja je bila zaštićena utvrđenim prilazom i predzidom, 1333. godine, izgrađen još jedan, istočni potez bedema, od luke na sjeveru do uvale Moela na jugu, koji je štitio predgrađe, *borgo*⁴⁶, ali i akvatorij gradske luke.

Dogradnje i usavršavanja gradskog obrambenog sustava su zasigurno bila pojačana u razdoblju kada je Umag postao sjedište vojne uprave za područje od Mirne do Rižane, 1356.-1359. godine⁴⁷.

Godine 1370. Umag je teško stradao kada su ga zapalili i opljačkali Genovežani, a u požaru je izgorio i općinski arhiv, koji je nekoliko puta bio uništen. Zapovjednik genoveške flote, Pietro Dorio, je okupirao grad 1379. godine i predao ga vojsci akvuilejskog patrijarha pa je tek potpisivanjem Torinskog mira, 1381. godine, započelo mirnije razdoblje.

⁴⁵ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 138.-139.

⁴⁶ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 61.

⁴⁷ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 133.-134.

Posljednja obnova gradskih zidina i kula provedena je tijekom Kandijskog rata između Venecije i Osmanskog carstva, 1645.-1669. godine. Tada je centralna vlast osigurala samo dio sredstava za obnovu, dok su preostali dio trebali nadoknaditi stanovnici Umaga⁴⁸.



*Južni potez gradskih zidina početkom 20. stoljeća
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 42.*

Česte epidemije kuge, 1424., 1507. i 1630.-1632. godine, znatno su smanjile broj stanovnika. Pad broja stanovnika je bio toliko veliki da je početkom 17. stoljeća bilo odlučeno da se na gradsko područje nasele obitelji sa šireg prostora (zaleđe Dalmacije, Mletačka Albanija – današnja Boka Kotorska), koje su izbjegle pred turskim osvajanjima, *dai paesi turcheschi*, pa se od 1612. godine spominju prezimena Babich, Codam, Dubaz, Giurich, Ghergorouizza, Mauretich, Nico, Popovich, Radesich, Usco, Valdinovich, Viullanovich, Vocouiz, Vorasin i ostali⁴⁹.

Nakon druge razorne epidemije kuge, 1507. godine, započela je izgradnja zavjetne crkve sv. Roka, zaštitnika oboljelih od kuge⁵⁰, uz južni potez ceste, koja je vodila prema kopnenim gradskim vratima. Crkvu je posvetio novigradski biskup Marc'Antonio Foscarini, 20. srpnja 1515. godine, jer je tada Umag bio pod upravom novigradske biskupije⁵¹. Naime, jurisdikcija tršćanskog i novigradskog biskupa izmjenjivala se nad umaškom crkvenom zajednicom sve do 1230. godine. Nakon 1518. godine Umag zasigurno pripada tršćanskoj biskupiji, sve do 1784. godine, kada je ponovo u sklopu novigradske, a od 1831. godine pod jurisdikcijom tršćanske biskupije⁵². Osim crkve sv. Roka, na predjelu *Borgo*, uz glavne pristupne ceste, bile su podignute crkve sv. Katarine i Majke Božje Žalosne (*Adolorata*), koja se u izvorima spominje kao Blažena Djevica *dei Servi*, povjerena redovnicama Slugu

⁴⁸ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag 2010., str.8.

⁴⁹ R. Cigui, Contribuito all'araldica di Umago, Atti, Centro di Ricerche Storiche-Rovigno, vol.24, Trieste-Rovigno, 1994., str.250.

⁵⁰ N. Fachin, Umag i Savudrija, Povijest i kultura, Umag 2002., str.10.

⁵¹ N. Fachin, Umag i Savudrija, Povijest i kultura, Umag 2002., str.10.

⁵² B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag 2010., str.9.

Marijinih⁵³. Bila je izgrađena već krajem srednjeg vijeka i posvećena sv. Jakovu i Bartolomeju, a položaj crkve je odredio pravac pružanja gradskih bedema 1333. godine, tako da se je u hospicij moglo ući ne ulazeći u grad⁵⁴. Od 1770. godine o crkvi su se brinuli umaški svećenici, a nakon obnove 1908. godine, župnik Ernesto Fumis je dao sagraditi zvonik⁵⁵ uz istočno pročelje, umjesto dotadašnje dvostruke preslice. Crkva je srušena u regulaciji današnje Trgovačke ulice 1954. godine.



*Crkva sv. Roka i Majke Božje Žalosne početkom (gore) i tridesetih godina 20. stoljeća (dolje)
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 55. i 56.*



⁵³ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 137.-138.

⁵⁴ N. Bolšec Ferri – B. Milošević, Baština Umaga i okolice. Umag – monografija, Umag 2012.

⁵⁵ N. Fachin, Umag i Savudrija, Povijest i kultura, Umag 2002., str.17.

O graditeljskoj aktivnosti tijekom venecijanske uprave svjedoče do danas sačuvane kuće gotovo u svim gradskim ulicama zapadnog predjela grada. Izrazito klesarsko umjeće iskazano je na monofarama i biforama gradskih kuća s uzidanim grbovima plemićkih obitelji Barozzi, de Franceschi, Georgi te Nadal, Manolesso, Gradenigo, Bollani i Venier⁵⁶, koji su bili postavljeni i na pročelje općinske palače, a danas se čuvaju u lapidariju Gradskog muzeja.



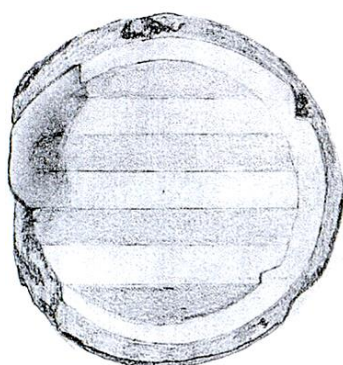
*Kapitel gotičke bifore (gore lijevo), klupčica na konzoli gotičke monofore (gore desno) i detalj renesansne bifore (dolje)
fotografije: J. Peković, 2011.*



⁵⁶R. Cigui, Contribuito all'araldica di Umago, Atti, Centro di Ricerche Storiche-Rovigno, vol.24, Trieste-Rovigno, 1994., str.252.-266.

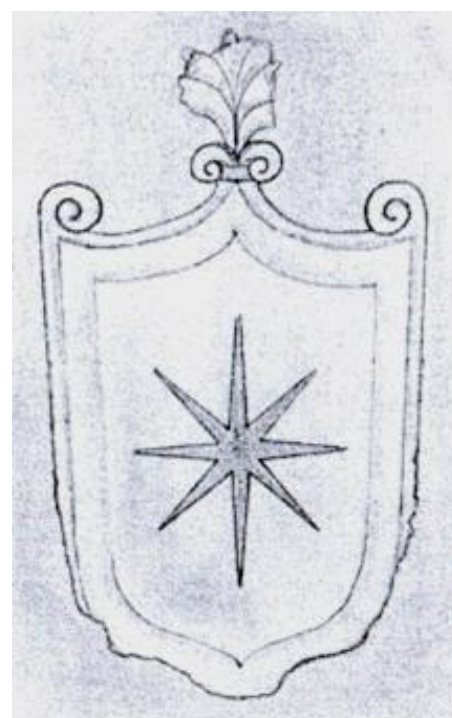
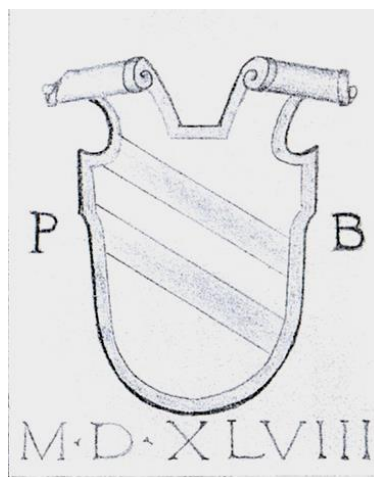
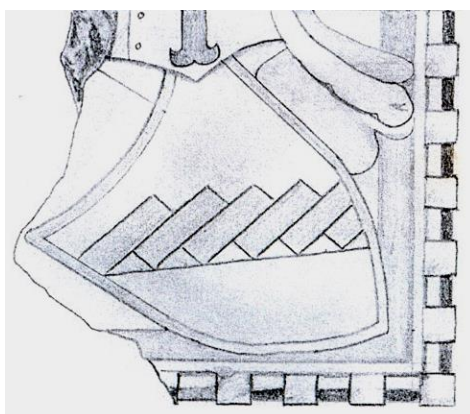


*Grbovi obitelji Georgi (gore) i de Franceschi (desno) uzidani u proćelja gradskih kuća
fotografije: J. Peković, 2011.*



Crteži grbova plemićkih obitelji Venier (gore lijevo), Manolesso (gore desno), Gradenigo (dolje lijevo), Bollani (dolje sredina) i Nadal (desno), koji su bili uzidani u proćelje Općinske palače i gradskih kuća, a danas su pohranjeni u lapidariju Gradskog muzeja

Preuzeto iz: Contributo all'araldica di Umago, str. 266., 261., 259.,254. i 263.



Središte administrativne vlasti bilo je u Općinskoj palači, *Palazzo Comunale*, na gradskom trgu, na kojemu se je nalazila i gradska loža, župna crkva te zvonik, podignut u 15. stoljeću⁵⁷. Općinska palača, koja je obnovljena početkom 17.⁵⁸, a koncem 18. stoljeća dijelom rekonstruirana i preuređena⁵⁹, izgorjela je u noći između 30. i 31. siječnja 1924. godine.

Veliki reljef s venecijanskim lavom je, nakon požara, ugrađen u sjeverno pročelje zvonika, a grbovi podestata i natpis nad ulazom skladišta brašna, *il Fondaco delle farine* s grbom obitelji Dolfin su danas pohranjeni u lapidariju Gradskog muzeja.



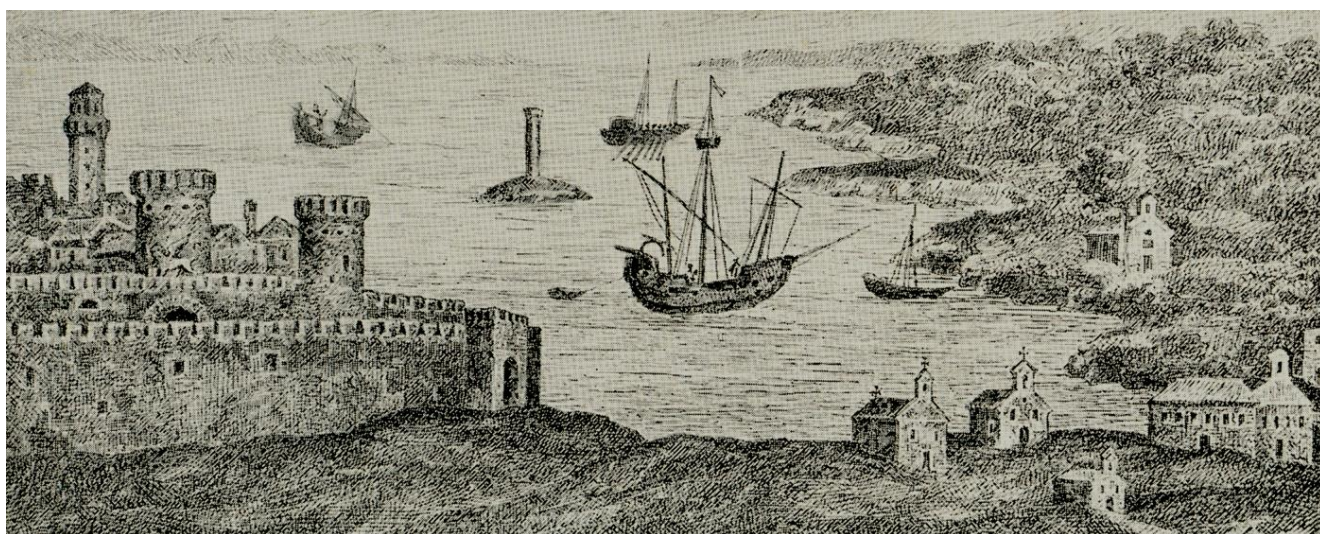
*Općinska palača 1910. godine
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 75.*

⁵⁷ A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. II., Trieste 1973., str. 149

⁵⁸ A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. I., Trieste 1973., str. 130.-131.

⁵⁹ M. Budicin, *Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta*, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno, 1995., str. 23.-24.

Na ruševinama ranosrednjovjekovne troapsidalne crkve, koja je bila srušena u razaranju 876. Godine, bila je sagrađena manja crkva⁶⁰, ona koja se spominje u dokumentima 1426. godine i koja je bila oštećena nevremenom 1651. godine. Iako je već tada venecijanski Senat osigurao sredstva za rekonstrukciju oštećene crkve⁶¹, tek se 1730. god. započinje s gradnjom ipak nove crkve prema projektu Giovannija Dongettija⁶². Izgradnja, pod nadzorom Aurelija Alessandrija i Antonija Centenarija, je završena 1757. godine, a crkvu je posvetio biskup Petazzi, 1760. godine⁶³.



*Umag u 17. stoljeću, grafika G. de Franceschija
preuzeto iz: Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., str. 136.*

Umag je početkom 18. stoljeća vrlo slabo naseljen zbog čestih epidemija i bolesti, ali i zbog uskočkih napada i pljačke, kako je izvjestio i koparski gradonačelnik Nicolò Maria Michiel u dokumentu iz 1749. godine, izdvajajući Novigrad i Umag kao “*nesretne gradove kojima nedostaje stanovnika*”⁶⁴. Razlog slabe naseljenosti je bio i “*loši*” zrak, koji je otežavao disanje, zbog isparavanja gotovo ustajalog mora plitke uvale, *per l’acqua corrotta rendeva gravezza all’aria*, kao i vrlo loše stanje cisterni s vodom koja najčešće nije bila za piće. Naime, Umag je gotovo do konca 18. stoljeća imao samo dvije javne cisterne. Jedana je bila podignuta 1677. godine, sredstvima Općine, na mjestu stare, dotrajale i oštećene u dvorištu općinske zgrade, a druga, kojom su se koristili i ljudi i životinje, se je nalazila unutar predjela *Borgo*⁶⁵.

⁶⁰ N. Bolšec Ferri – B. Milošević, Baština Umaga i okolice. Umag – monografija, Umag 2012.

⁶¹ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. II., Trieste 1973., str. 135.

⁶² N. Bolšec Ferri – B. Milošević, Baština Umaga i okolice. Umag – monografija, Umag 2012.

⁶³ N. Fachin, Umag-Savudrija, povijest i kultura, Umag, 2002., str. 13.

⁶⁴ M. Budicin, Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno, 1995., str. 17.-18.

⁶⁵ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 150.

U drugoj polovici 18. stoljeća, cisterna u dvorištu općinske zgrade se nije uopće koristila, a prema Izvješću općinskog liječnika Antonia Centenarija, od 20. rujna 1772. godine, voda u tada jedinoj općinskoj cisterni, *Pozzo contiguo al Pub.o Lacco*, koju su koristili ljudi i životinje, je bila nezdrava, ustajala i pomiješana s morem⁶⁶, pa je 25. rujna 1772. godine, umaški načelnik Alvisè Corner podnio molbu kako bi se osigurala sredstva za izgradnju nove gradske cisterne na trgu⁶⁷, prema prijedlogu od 7. rujna 1772. godine, koji su općinskom Vijeću iznijela braća Rocco i Isepio Venerandi s procijenjenim troškom od 10300 lira⁶⁸. Tako su, koncem 18. stoljeća, gradnjom općinske cisterne konačno bili određeni gabariti gradskog trga.

U isto se je vrijeme povećavao i broj stanovnika, a oporavak grada potvrdila je i jača graditeljska aktivnost, o čemu svjedoče do danas sačuvani natpisi o popravljanju i rekonstrukcijama gradskih kuća. Tako je u današnjoj Svodnoj ulici na kućnom broju 5 sačuvan natpis o obnovi kuće obitelji Sforzina iz 1756. godine, a u današnjoj Riječkoj ulici, na kućnom brju 12, sačuvan natpis uklesan u nadvratnik, o rekonstrukciji iz 1762. godine. Iznad ulaza kuće u današnjoj Ulici Marina Bemba, na kućnom broju 6, je uzidana kamena ploča s uklesanom 1782. godinom i prezimenom obitelji Bose.



Natpis o obnovi kuće iz 1756. godine:
DOMV · OSTIVM Q 3 REFECIT
D · DOMI · SFOR : MDCCLVI



(gore) Natpis o radovima 1762. godine:
PAF: F(ace) F(are) · 1762

(desno) Natpis o radovima 1782. godine:

D: PELEGRIN
BOSE · F(ace): F(are):
A: D: 1782



⁶⁶ M. Budicin, Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno 1995., App.III-3, str.32.

⁶⁷ M. Budicin, Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno 1995., App.III-4, str.32.

⁶⁸ M. Budicin, Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno 1995., App.III-1, str.30.

Koncem 18. stoljeća dograđuju se kuće uz gradske zidine, dijelovi zapadnih i južnih bedema se razgrađuju, a kamen se koristi za gradnju. Temelji zidina, koje su se uzdizale gotovo iz mora, bili su zasigurno ugroženi utjecajem nevremena i morskih valova, a kako su postupno, nakon Kandijskih ratova, gubile obrambenu funkciju, nisu se niti održavale pa je veliki dio toga poteza bedema uništen. Sredinom 19. stoljeća se grad, nasipavanjem, širi prema sjeveru pa su i sjeverne zidine bile razgrađene te upotrijebljene kao građevinski materijal⁶⁹.



*Umaško more za vrijeme oluje
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 41.*

Koncem 18. i početkom 19. stoljeća pojačana je izgradnja i na predjelu *Borgo*, a uz pristupne ceste prema gradskim vratima se grade prve kuće, kako je dokumentirano prvom katastarskom kartom iz 1818. godine.



*Katastarska karta iz 1818. godine
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 26.*

⁶⁹ N. Bolšec Ferri – B. Milošević, Baština Umaga i okolice. Umag – monografija, Umag 2012.

Padom Venecije, 12. svibnja 1797. godine, prostor Istre dolazi pod vlast Napoleona. Prema prethodnom mirovnom ugovoru, u štajerskom selu Leoben 18. travnja 1797. godine, Francuska je prepustila Veneciju s Istrom i mletačkim dijelom Dalmacije Habsburškoj Monarhiji u zamjenu za Lombardiju i austrijska prava u Nizozemskoj, što je konačno ugovoreno mirovnim sporazumom koji je potpisan u noći 17./18. listopada 1797. godine u Campoformiu. Austrija je tada spojila teritorij Pazinske knežije s mletačkim dijelom Istre.

Početak 1805. godine ponovo je izbio rat između Francuske i Austrije. Nakon odlučne bitke u blizini mjesta Austerlitz te mirovnim sporazumom u Požunu, zaključenim 26. prosinca 1805. godine, Austrija je izgubila u korist Francuske, sve ono što je stekla mirovnim ugovorom iz Campoformia. Temeljem ugovora sklopljenog u Schönbrunn, 14. listopada 1809. godine, cjelokupni prostor Istre pripojen je Napoleonovim *Ilirskim provincijama*, koje su stvorene po uzoru na francuske departmane.

Za vrijeme francuske uprave, engleska flota je u nekoliko navrata napadala zapadnu obalu Istre, a tijekom posljednjeg napada, koncem 1809. godine, zarobljena su dva engleska mornara, zbog čega su Englezi spalili općinski arhiv⁷⁰.



Istra unutar Napoleonovih Ilirskih provincija 1809. godine

⁷⁰ N. Fachin, Umag i Savudrija, Povijest i kultura, Umag 2002., str.18.

Nakon Napoleonovog poraza, 1813. godine, u bitci kod Leipziga, Habsburgovci su preuzeli vlast nad Ilirskim pokrajinama, a 1816. godine su na tom području osnovali *Kraljevinu Iliriju*. Austrijanci su ostali u Umagu više od sto godina, točnije do 1918. godine⁷¹.



*Detalj razglednice iz 1898. godine
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 32.*

Akvatorij gradske luke je povećan izgradnjom lukobrana, *Dige*, vjerojatno 1825. godine⁷². Na *Digu* se je izlazilo prolazom s lučnim nadvojem, koji je probijen kroz gradski zid, proširenjem, do tada postojećih vrata s polukružnim nadvojem. Na vrhu lukobrana je, 1875. godine, sagrađen svjetionik⁷³, koji je srušen je 1945. godine⁷⁴. Nakon izgradnje lukobrana se, najvjerojatnije, nasipavanjem povećava i opseg obale u gradskoj luci, podiže se zgrada *Sanità*, ispred koje se, prema sjeveru, oblikuje novi, zidani muo luke, koji je, koncem 19. stoljeća, bio još jedan put produžen.



*Diga početkom 20. stoljeća (lijevo) i svjetionik na vrhu lukobrana (desno)
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 100. i 101.*

⁷¹ N. Fachin, Umag i Savudrija, Povijest i kultura, Umag 2002., str.9.

⁷² N. Fachin, Pozdrav iz Umaga, Umag, 2005., str. 98.

⁷³ N. Fachin, Pozdrav iz Umaga, Umag, 2005., str. 100.

⁷⁴ N. Fachin, Umag-Savudrija, povijest i kultura, Umag, 2002., str. 22.

Feudalni sustav u Istri je formalno bio ukinut 1848. godine, nakon čega je 1849. godine Istra postala zasebna teritorijalna jedinica sa sjedištem u Pazinu, a 1861. godine dobija i svoje predstavničko tijelo – *Istarski sabor*.

Najvažnije područje gospodarstva, o kojem je ovisila egzistencija velikog dijela stanovništva, bilo je poljodjelstvo. Maslinarstvo i vinogradarstvo bili su od posebnog interesa zemljoposjednika, jer je trgovina maslinovim uljem i vinom omogućavala znatnije prihode. Žitarice, koje su služile za preživljavanje širokih masa, jedva su zadovoljavale domaće potrebe, a u sušnijim je godinama njihov urod najviše podbacivao. Jedna od najvažnijih značajki poljodjelstva u 18. stoljeću je bilo uvođenje novih kultura. Proizvodnja kukuruza, iako nedostatna, bila je raširena u Istri već na prijelazu stoljeća. Krumpir se uvodi u široku proizvodnju dvadesetih i tridesetih godina 19. stoljeća. Istodobno se je počela razvijati kreditno-špekulantska mreža, koja postupno osvaja selo i dovodi ga u zavisni položaj. Seoski posjedi u Istri su, primjerice 1880. godine, bili opterećeni dugovima prosječno u visini od 48% njihove vrijednosti, a što je zasigurno bilo pojačano i velikim štetama koje je vinogradarstvu nanijela lužnjača 1853. godine, peronospora 1884. te filoksera 1887. godine⁷⁵.

Iako su okolnosti prisiljavale stanovništvo na borbu za preživljavanje, pojedinci su se isticali svojim kulturnim radom, tako da je 1832. godine u Trstu tiskana knjiga *Prose e poesie*, Umažanina iz obitelji Balanza⁷⁶, a koncem 19. stoljeća je sagrađena nova školska zgrada uz sjeverni potez današnje Ulice Giuseppea Garibaldija (*Via Garibaldi*), sa školskim vrtom ispred sjevernog pročelja, prema gradskoj luci. Prva sportska, veslačka udruga, *La Società Canottieri "Adriatico"*, osnovana je 1887. godine⁷⁷.



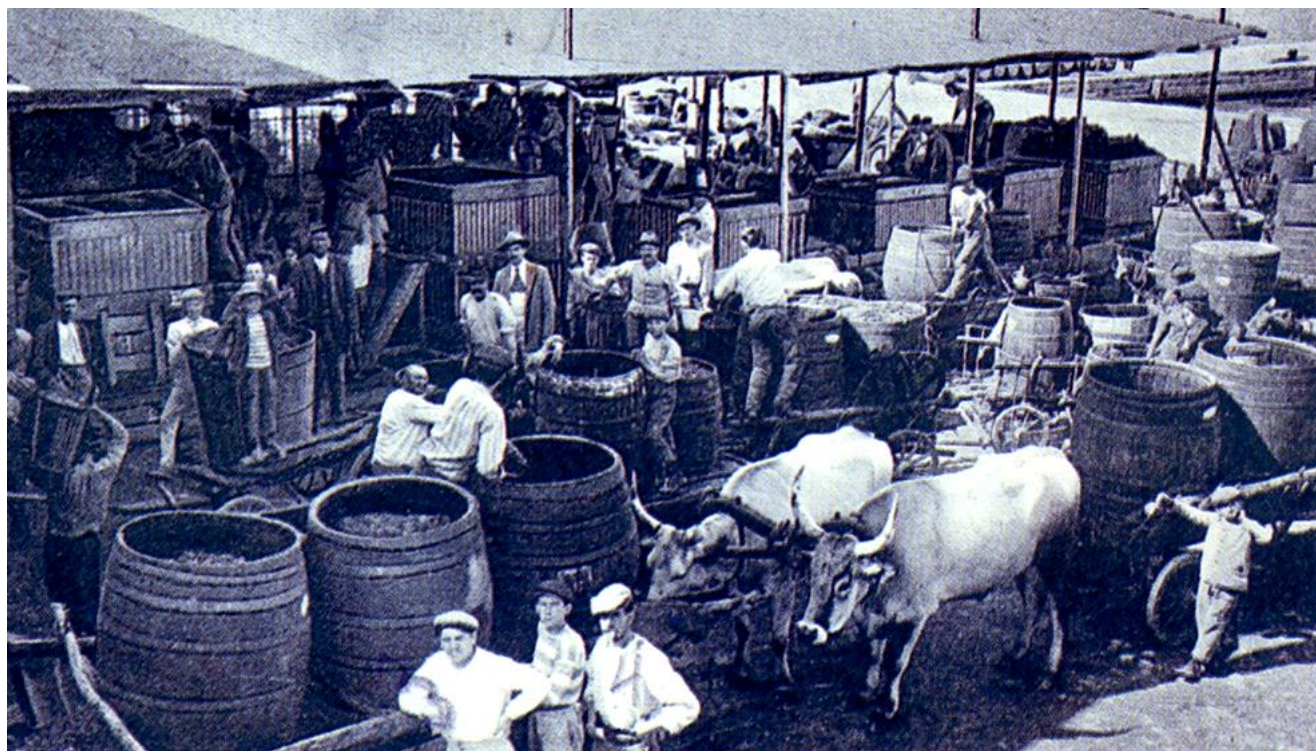
Školska zgrada
Preuzeto iz: *Pozdrav iz Umaga*, str. 59.

⁷⁵ L. Parentin, Cittanova d'Istria, Trst 1974., str. 102.

⁷⁶ N. Fachin, *Pozdrav iz Umaga*, Umag, 2005., str. 100.

⁷⁷ N. Fachin, *Pozdrav iz Umaga*, Umag, 2005., str. 105.

Parobrodarstvo, koje je izazvalo krizu i zamiranje dotadašnjeg načina plovidbe na jedra, uvjetovalo je da su brodari, tijekom 19. stoljeća, kapital prebacivali u trgovinu vinom i u manje industrijske pogone. Umaška je luka, s dobrim poljoprivrednim zaleđem, pružala mogućnosti zapošljavanja na iskrcaju i ukrcaju tereta, održavanju obalnih trgovačkih i putničkih linija, popravljanju i gradnji manjih brodova ili u trgovini ribom i vinom.



*Trgovina groždem u umaškoj luci
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 84.*

Uz probrodarsko društvo, *Società di navigazione Istira-Trieste*, koje je osnovano 1885. godine⁷⁸, osnovano je *Società di navigazione Umago-Trieste*, 1897. godine, zbog povećanja prometa i poboljšanja pomorskih veza. Nakon prestanka rada toga Društva, 1902. godine, parobrod *S. Marco* je preuzelo Društvo *Istira-Trieste*, tako da pomorske veze između luka zapadne obale Istre nisu obustavljene, a što je bilo od velike koristi i za razvoj turizma⁷⁹. Društvo *La veloce* je, 1911. godine, sagradilo parobrod *Salvore* (Savudrija), koji je već iduće godine pripalo Društvu *Istra-Trst*⁸⁰ na redovnoj liniji uz obalu Istre s uplovljavanjem u umašku luku. Istom Društvu su pripadali i brodovi *Nesazio* (Nezakcij), *Istria* (Istra), *Quieto* (Mirna) i drugi⁸¹.

⁷⁸ A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol III., Trieste, 1973., str. 39.

⁷⁹ N. Fachin, *Umag i Savudrija*, Povijest i kultura, Umag 2002., str. 9.

⁸⁰ N. Fachin, *Pozdrav iz Umaga*, Umag 2005., str. 40.

⁸¹ N. Fachin, *Pozdrav iz Umaga*, Umag 2005., str. 89.



*Parobrod "Salvore" na izlazu iz luke (gore) i parobrod "Nesazio" u gradskoj luci (dolje)
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 40. i 90.*



Prizemlja kuća, koje su se gradile izvan zidina, na nasutim dijelovima obale, kako bi bile bliže gradskoj luci, koristila su se za gostionice i sastajališta mornara i ribara, obavljanje lučkih i trgovačkih poslova i ugovora, dok su se prizemlja kuća unutar gradske jezgre koristila za spremišta, odlagališta, kolnice, štale ili jednostavne poslovne prostore.

*Nasuta obala se je učvršćivala valjkom koji je vukla mula
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 104.*



Tako su u dijelu prizemlja velike katnice na istočnom dijelu, tada nove rive, bili poslovni prostori tvrtke *Branca*, koja se je bavila proizvodnjom i punjenjem napitaka u boce⁸². U istočnom dijelu prizemlja bila je gostionica koju je vodio Giuseppe Moro, a u zapadnom mali bar koji je vodio Vittorio Moro⁸³. Početkom 20. stoljeća, Antonio Coslovich je sagradio hotel *Al Leon d'oro*. Hotel je imao ravni krov, koji se je koristio kao terasa-vidikovac. Dio prvog kata bio je uređen za manje kazalište sa stotinjak mjesta, a u prizemlju je bio restoran⁸⁴. Nad krovnom terasom je, dvadesetih godina 20. stoljeća, podignut kat. Tada su oba kata građevine bila uređena za hotelske sobe i smještaj turista, a Coslovich je izgradio novo kazalište 1922. godine⁸⁵ u neogotičkom stilu s glavnim pročeljem prema gradskoj luci. U prizemlju je Virgilio Lapegna sa suprugom vodio mali bar i čuvao kazališnu dvoranu⁸⁶. Obje su građevine dijelom srušene tijekom i konačno, nakon II. Svjetskog rata⁸⁷.



*Dio gradske luke s novim, zidanim mulom i Kazalištem
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 88.*

Uz zapadno pročelje kazališta bio je, početkom 20. stoljeća, sagrađen hotel *Trieste*. Građevina je kasnije korištena kao sjedište Limene glazbe, *Filarmonica*, te konačno kao garaža za mali autobus, koji je održavao Pietro Bibalo iz Buja, za liniju Umag-Buje⁸⁸, uvedenu 1934. godine.

Tada je otvorena i prva benzinska crpka te je dovedena tekuća voda Istarskog vodovoda⁸⁹, a na zapadnom dijelu grada, uz današnji Trg sv. Martina, je puštena gradska česma 28. listopada 1934. godine⁹⁰.

⁸² N. Fachin, *Pozdrav iz Umaga*, Umag, 2005., str. 65.

⁸³ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 59, str. 14.

⁸⁴ N. Fachin, *Pozdrav iz Umaga*, Umag, 2005., str. 80.-82.

⁸⁵ N. Fachin, *Pozdrav iz Umaga*, Umag, 2005., str. 86.

⁸⁶ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 57, str. 11.

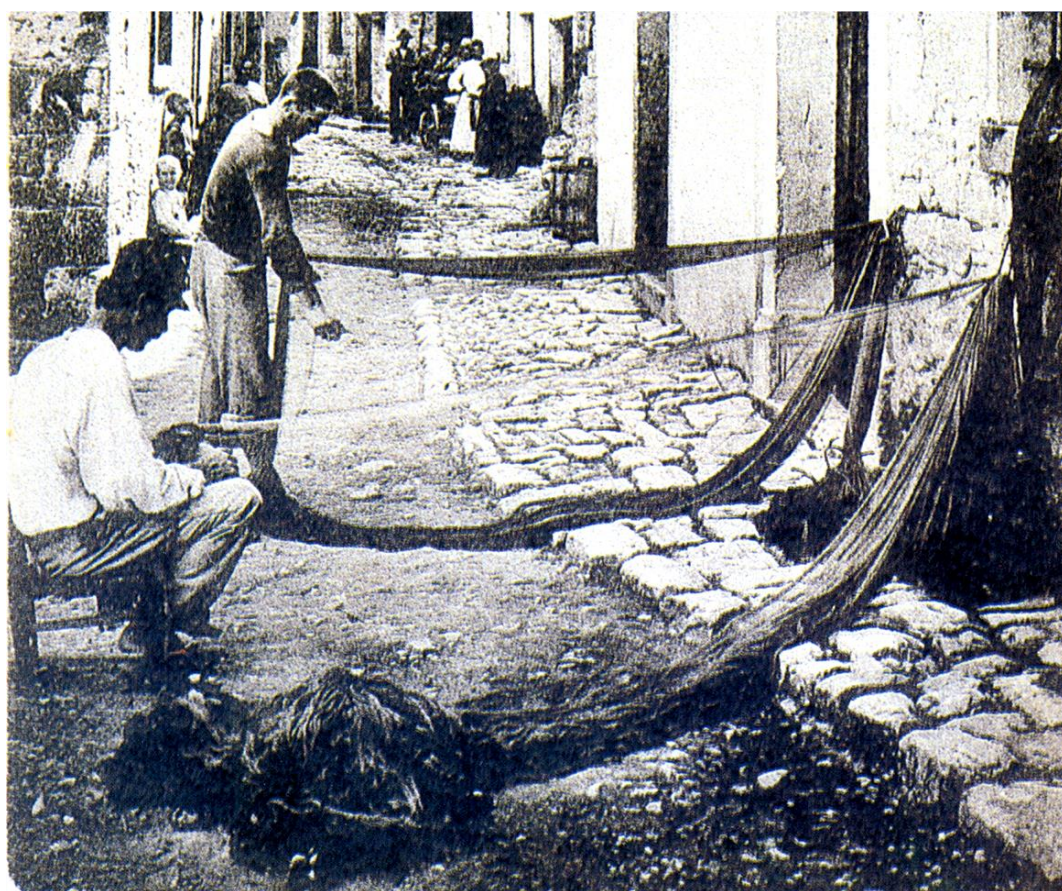
⁸⁷ N. Fachin, *Umag-Savudrija, povijest i kultura*, Umag, 2002., str. 26.

⁸⁸ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 59, str. 14.

Uz južnu obalu su, 1937. godine, započeli radovi na uređenju šetnice uz more, *Lungo mare*. Radovi su završeni 1939. godine, a gotovo istovremeno se postupno uređuju i površine ulica. Naime, ulice su većinom bile zemljane, a samo su neke bile dijelom, uz pročelja kuća, popločane kamenom. Ti uski dijelovi popločenja su se nazivali *salvascarpe*⁹¹ i bili su iznimno korisni u kišnom periodu, kada je kretanje središnjim, zemljanim dijelom ulice bilo vrlo otežano.



Česma uz Trg sv. Martina(gore) i detalj popločenja Ribarske ulice (dolje) preuzeto iz: *Pozdrav iz Umaga*, str. 97. i 93.



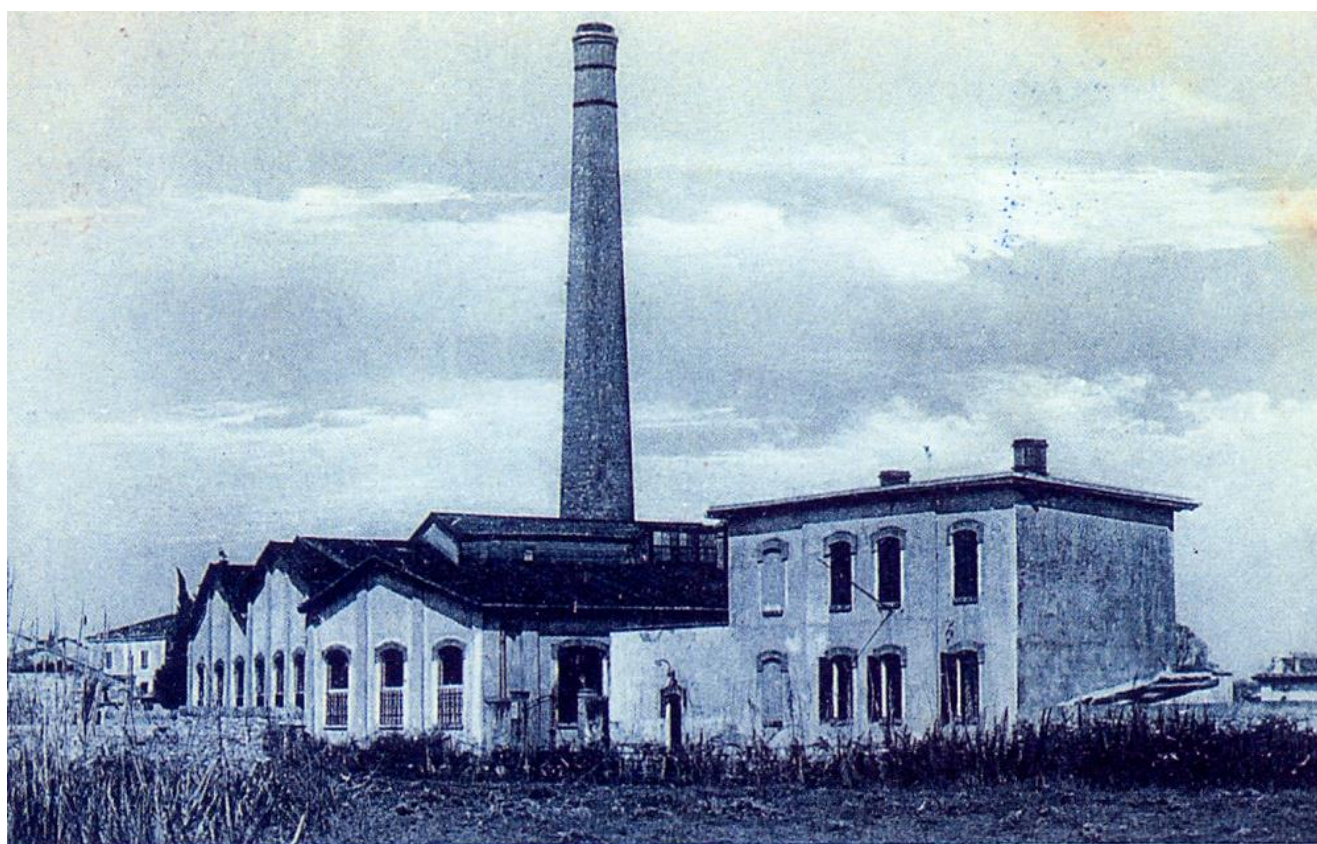
⁸⁹ N. Fachin, *Umag i Savudrija, Povijest i kultura*, Umag, 2002., str. 9.

⁹⁰ N. Fachin, *Pozdrav iz Umaga*, Umag, 2005., str. 97.

⁹¹ *salvascarpe* = čuva cipele

Izgradnja industrijskih pogona, na širem području povijesnog predjela *Borgo*, unaprijedila je ekonomske prilike Umaga koncem 19. i početkom 20. stoljeća. Uz morsku obalu i prirodni izvor vode *Pozioi*, na prijelazu 19. u 20. stoljeće sagrađen pogon za destilaciju braće Brancha⁹², a početkom 20. stoljeća osnovana je tvornica za preradu i konzerviranje ribe Dioničarskog društva *Sanguinetti*, a vlasnici su bili Pietro Manzutto i dr. Carlo Apollonio iz Umaga te Mariano Pettronio i Nicolo Zarotti iz Pirana⁹³. Ta tvornica *Arrigoni* je imala dopuštenje i za proizvodnju ambalaže.

Na predjelu *Tribbie*, Carlo Balanza je otvorio tvornicu za proizvodnju *passerette*, lokalnog bezalkoholnog pića, dvadesetih godina 20. stoljeća⁹⁴.



UMAGO - Fabbrica Sardine Arrigoni

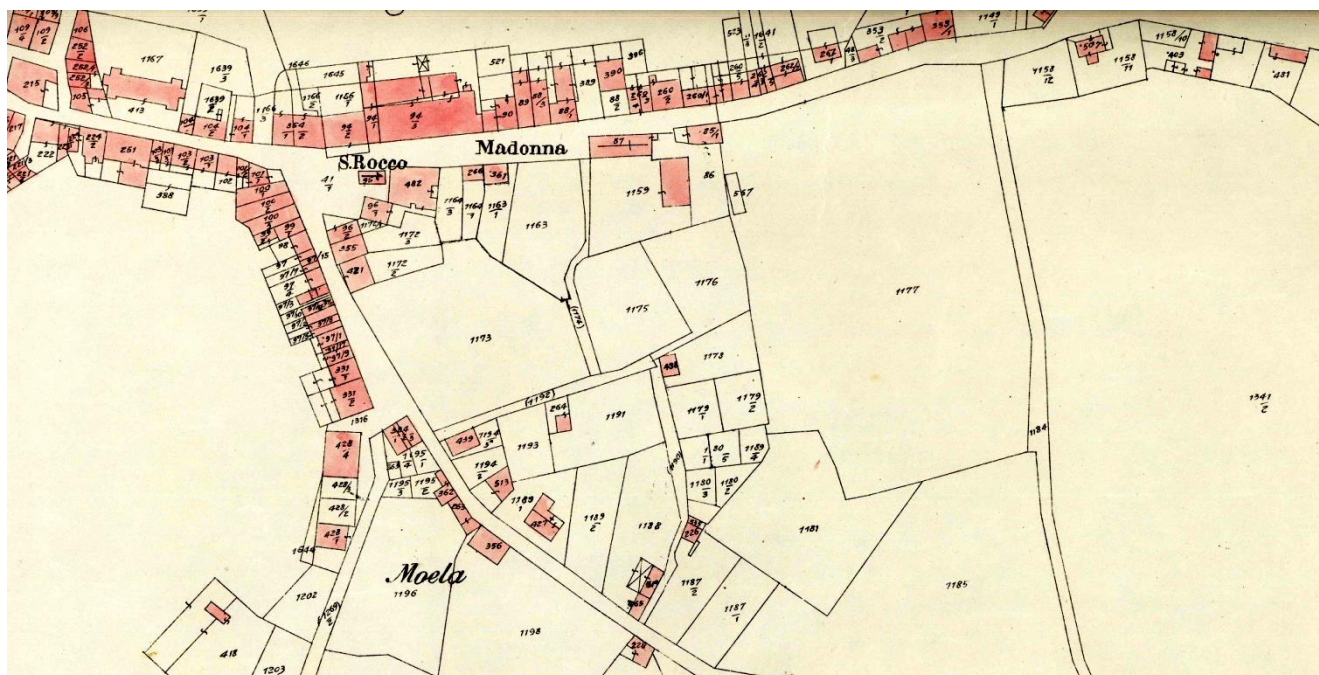
Mogućnost zapošljavanja povećala je i broj stanovnika te pojačala izgradnju povijesnog predjela *Borgo*, tako da su, tridesetih godina 20. stoljeća, gotovo u potpunosti oblikovani ulični potezi današnje Trgovačke (*Via della Madonna*) i Ulice Dantea Alighierija (*Via Alighieri*). U prizemljima kuća su bile trgovine, pekare i gostionice, a na katovima stambeni prostori. U prizemlju kuće obitelji Manzutto, ispred crkve sv. Roka, otvorena je štedionica, *Cassa Rurale ed Artigiana*⁹⁵.

⁹² N. Fachin, Pozdrav iz Umaga, Umag, 2005., str. 44.

⁹³ N. Fachin, Pozdrav iz Umaga, Umag, 2005., str. 46.

⁹⁴ N. Fachin, Pozdrav iz Umaga, Umag, 2005., str. 45.

⁹⁵ N. Fachin, Pozdrav iz Umaga, Umag, 2005., str. 57.



Izgrađenost uz ulice povijesnog predjela Borgo na katastarskoj karti iz 1933. godine

Pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća, kuće istočnog dijela Trgovačke ulice, na kojem se nalazila i crkva Majke Božje Žalosne, su srušene te su interpolirane recentne stambeno-poslovne zgrade. Grade se tada stambeno-poslovni blok L-tlocrta (1953./1954. god.) koji je projektirao Stjepan Planić (1900-1980) i nikad dovršena zgrada Doma kulture (1953. god.) po projektu Kazimira Ostrogovića (1907-1965). Arhitektura Umaga od sredine pedesetih godina 20. st. prije svega je vezana uz rad Projektalnog biroa Umag na čelu s inženjerima Vinkom Kulundžićem, Iljkom Zlatarom (hotel Adratic) i Bogdanom Ivanićem (hotel Kristal). U Umagu se tada grade, po projektu Ostrogovića, i dvije istovjetne zgrade od kojih je jedna ona Intercommercea. Prisutnost vodećih hrvatskih arhitekata tog vremena, po čijim se projektima grade stambeno-poslovne zgrade, govori u prilog brizi o izgledu grada⁹⁶.

Koncem 60-ih godina 20. stoljeća, prilikom gradnje hotela „Kristal“, porušen je dio povijesnog gradskog zida i dograđenih kuća uz sjeverni zid jugozapadne kule, tzv. *Biskupske kuće*, koji su činili cjeloviti niz zapadnog pojasa obrambenih zidina te je nepovratno izgubljen izvorni izgled nekadašnjega srednjovjekovnog Umaga⁹⁷.

⁹⁶ N. Bolšec Ferri – B. Milošević, Baština Umaga i okolice. Umag – monografija, Umag 2012.

⁹⁷ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag, 2010., str. 10.



*Panoramska snimka povijesne jezgre grada Umaga sa sjeverne strane, 1963. godina
preuzeto iz: Patina vremena, str. 14.*

Matrica grada Umaga razvijena je još tijekom srednjeg vijeka. Unutar prostora koji je bio opasan gradskim bedemima oblikovali su se stambeni blokovi kuća, razdijeljeni uskim ulicama, gotovo potpuno popunjavajući sve slobodne prostore. Osnovna mreža glavnih uzdužnih ulica u smjeru istok-zapad sa sporednim uličicama smjera sjever-jug, sačuvana je do danas. Taj *horror vacui* srednjovjekovlja, bez obzira na sve kasnije građevinske intervencije, ostao je glavna i najvažnija karakteristika umaške povijesne jezgre⁹⁸.

⁹⁸ N. Bolšec Ferri – B. Milošević, Baština Umaga i okolice. Umag – monografija, Umag 2012.

III. POVIJESNO PROSTORNA ANALIZA URBANE STRUKTURE

1. ARHEOLOŠKA I HIDROARHEOLOŠKA BAŠTINA

Najstariji ljudski tragovi na području sjeverozapadne Istre otkriveni su na sjevernoj obali savudrijskog rta, a tehnikom ispitivanja radioaktivnim ugljikom C 14, potvrđeno je da nalazi nađeni tom prilikom potječu iz razdoblja mezolitika (oko 10 000-6 000 godina pr. Kr.). Cijelo područje SZ Istre intenzivnije se naseljava u periodu razvijenog brončanog i željeznog doba. Sredinom brončanog doba grade se prva naselja – *gradine* na dominantnim položajima okruženim suhozidnim bedemima, a slična naselja nastaju i na morem osiguranim položajima, na malim, lako branjivim poluotocima.

Promatrajući cijelo područje sjeverne Istre priključeno tergentinskome ageru, novigradsko-umaško obalno područje nedvojbeno je imalo značaj, ne samo zato što je za rimsku političku vlast i gospodarstvo ključno bilo nadzirati pomorski promet uz obalu, već i zato što se ta obala mogla uspješno iskoristiti za proizvodnju žita, ulja i vina, namirnica koje su se, pomorskim putovima, odvozile do obližnjih gradova⁹⁹.

Područje s ruševnim ostacima razasutim uz obalu od Umaga do Savudrije, označeno je na *Tabuli Peutingeriani*, kao *Insulae Sepomaia*¹⁰⁰. Prema dosadašnjem stupnju istraživosti i arheološkim ostacima cijelo je područje Sepomaje bilo naseljeno u vrijeme antike, od 1. do 4. stoljeća, te dio i u ranom srednjem vijeku.



Sepomaia i Siluo na Tabuli Peutingeriani
preuzeto sa: www.euratlas.net

⁹⁹ R. Matijašić, Modeli i strukture naseljenosti novigradskog područja u rimsko doba, Zbornik radova Novigrad – Cittanova 599.-1999., Novigrad, 2002., str. 21.

¹⁰⁰ N. Bolšec Ferri, B. Bojić, *Sepomaia* – Katoro, Arheologija i turizam u Hrvatskoj, Zagreb, 2009., str. 200.

Istra je u ranom Carstvu bila urbanizirana s četiri kolonije: *Tergeste*, *Agida*, *Parentium* i *Pola*, iz kojih se je širila romanizacija. Izvan kolonijalnih agera, romanizacija se je širila preko velikih latifundija, što je na ovom području bila Sepomaja.

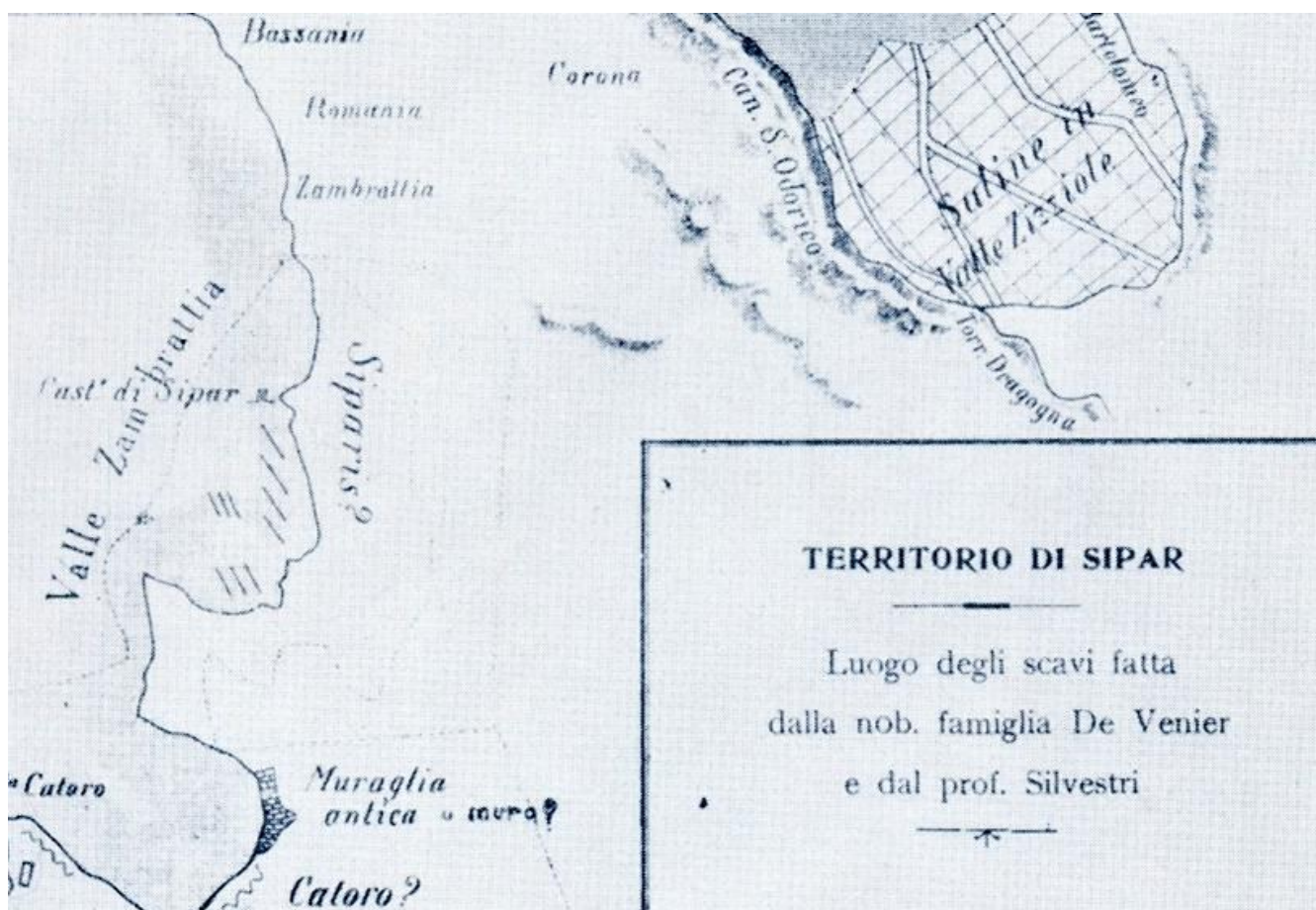


*Naselja (civitates) na istočnoj jadranskoj obali prema Anonimnom Ravenjaninu (6 st.)
preuzeto iz: Antički grad na istočnom Jadranu, str. 353.*

Na području Histrije, koja je obilovala carskim posjedima i onima neizravno vezanim uz njih, pronađen je čitav niz epigrafičkih spomenika s imenima carskih službenika, a prema teritorijalnoj organizaciji ih se može grupirati u tri skupine: najveći broj natpisa potječe iz Pole (*Pola*), druga grupa pripada ageru Parentija (*Parentium*), a treća, najmalobrojnija i najkasnija grupa natpisa, locira carske posjede u okolici Umaga i Novigrada¹⁰¹.

¹⁰¹ A. Starac, Carski posjedi u Histriji, *Opuscula archaeologica* 18, Zagreb (1994) 1995., str. 133.

Prve izvan gradske građevine poljoprivrednog značaja, *villae rusticate*, vjerojatno su nastale na zemljišnim posjedima, koji su bili udaljeniji od kolonije, ali je vrlo brzo, tijekom Augustove vladavine, došlo do zamaha i u drugim djelatnostima, što je dovelo do povećanja broja stanovnika i do podizanja novih gospodarskih građevina izvan grada te do sve većeg korištenja zemljišnih posjeda za gradnju ladanjskih građevina koje su služile i za odmor vlasnika¹⁰². Obalno područje Istre je, ubrzo nakon osnivanja kolonije, bilo izgrađeno rezidencijalnim građevinama, koje su bile opremljene svim elementima rimske luksuzne arhitekture. Te iznimne građevine su, na istočnoj jadranskoj obali, otkrivene u uvali Verige na Brijunima, rtu Katoro, Sorni, Barbarigi, Val Bandonu, uvali Stari Trogir, poluotoku Sustjepanu i uvali Tiha kod Cavtata¹⁰³.



Lokalitet Sipar
preuzeto iz: *Umago d'Istria nei secoli*, vol. I., str. 44.

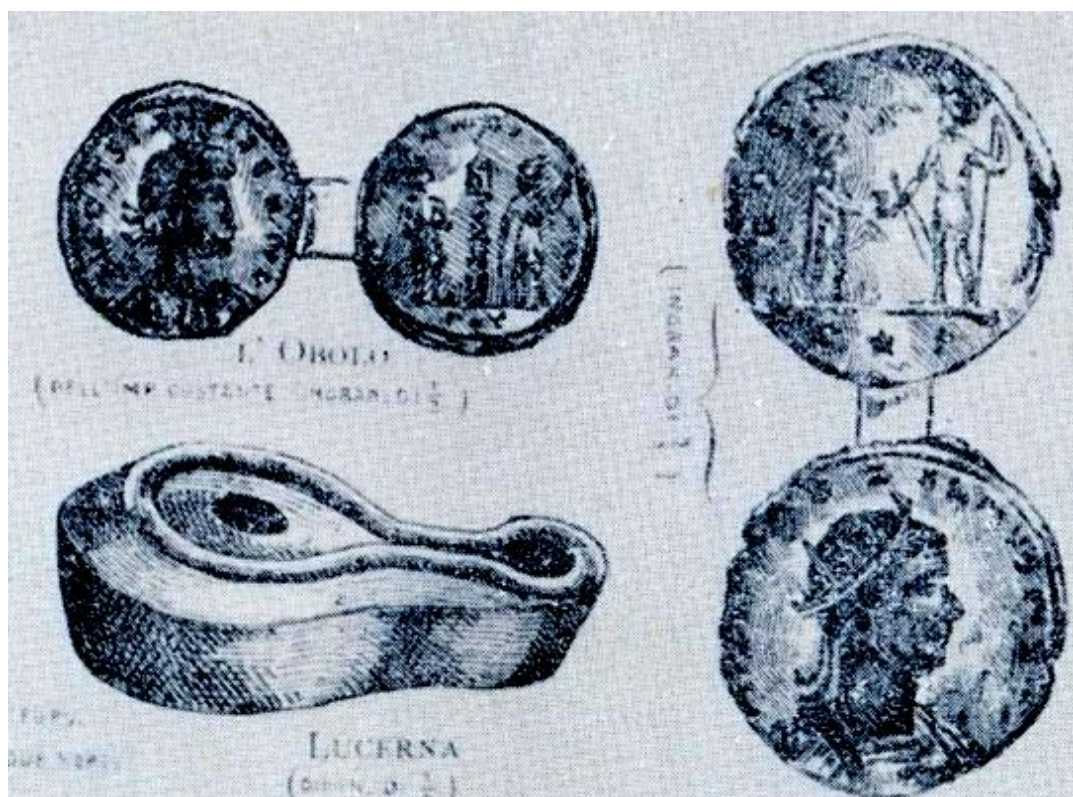
¹⁰² R. Matijašić, *Starija povijest Istre i neki njezini odrazi na novije razdoblje*, Društvena istraživanja, Vol. 2, No. 4-5 (6-7), Zagreb, 1993., str. 578.

¹⁰³ V. Begović, I. Schrunck, *Rimske vile Istre i Dalmacije*, II. dio: tipologija vila, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, vol. 20, Zagreb, 2003., str. 96.

Istraživanja arheoloških lokaliteta na području grada Umaga započela su 1875. godine. Tada su Francesco de Venier i prof. Silvestri na području Sipar-Katoro, sjeverno od Umaga, otkrili ostatke rimske vile rustike, a na rtu Katoro je 1888. godine istraživao i Crismarich¹⁰⁴.

Istraživanja se nastavljaju tek pedesetih godina 20. stoljeća, kada Štefan Mlakar, arheolog Arheološkog muzeja Istre iz Pule, 1957. i 1970. godine vrši arheološka iskopavanja na rtu Tiola. Otkriveno je nekoliko prostorija s mozaicima te dio termalnog kompleksa (suspensure hipokausta), koji je pripadao građevini iz 1. stoljeća, a cjelokupni kompleks vile je bio u upotrebi do 4. stoljeća¹⁰⁵. Isti je istraživač, u sklopu izgradnje turističkog naselja Katoro, od 1965. do 1970. godine, proveo arheološka istraživanja na rtovima Katoro i Tiola te poluotoku Sipar¹⁰⁶.

Na dijelu Sepomaje, odnosno na rtu Katoro nalazio se veliki rimski kompleks (*villa rustica*), po veličini jedan od najznačajnijih u Istri. Temeljem nalaza groba muškarca i žene u prostoriji s mozaičkim podom, u istraživanjima s kraja 19. stoljeća, jasno je da barem dio građevine morao biti napušten za život poslije sredine 4. stoljeća¹⁰⁷. Naime uz ženu je pronađena ogrlica od staklenih jagoda i dobro očuvani novac cara Konstansa (337.-350. godine), a uz muškarca uljanica kasnog Firma tipa i oko 20 cm visoka staklena bočica.



*Katoro, kasnoantički
grobni nalazi
preuzeto iz: Umago
d'Istria nei secoli, vol.
I., str. 47.*

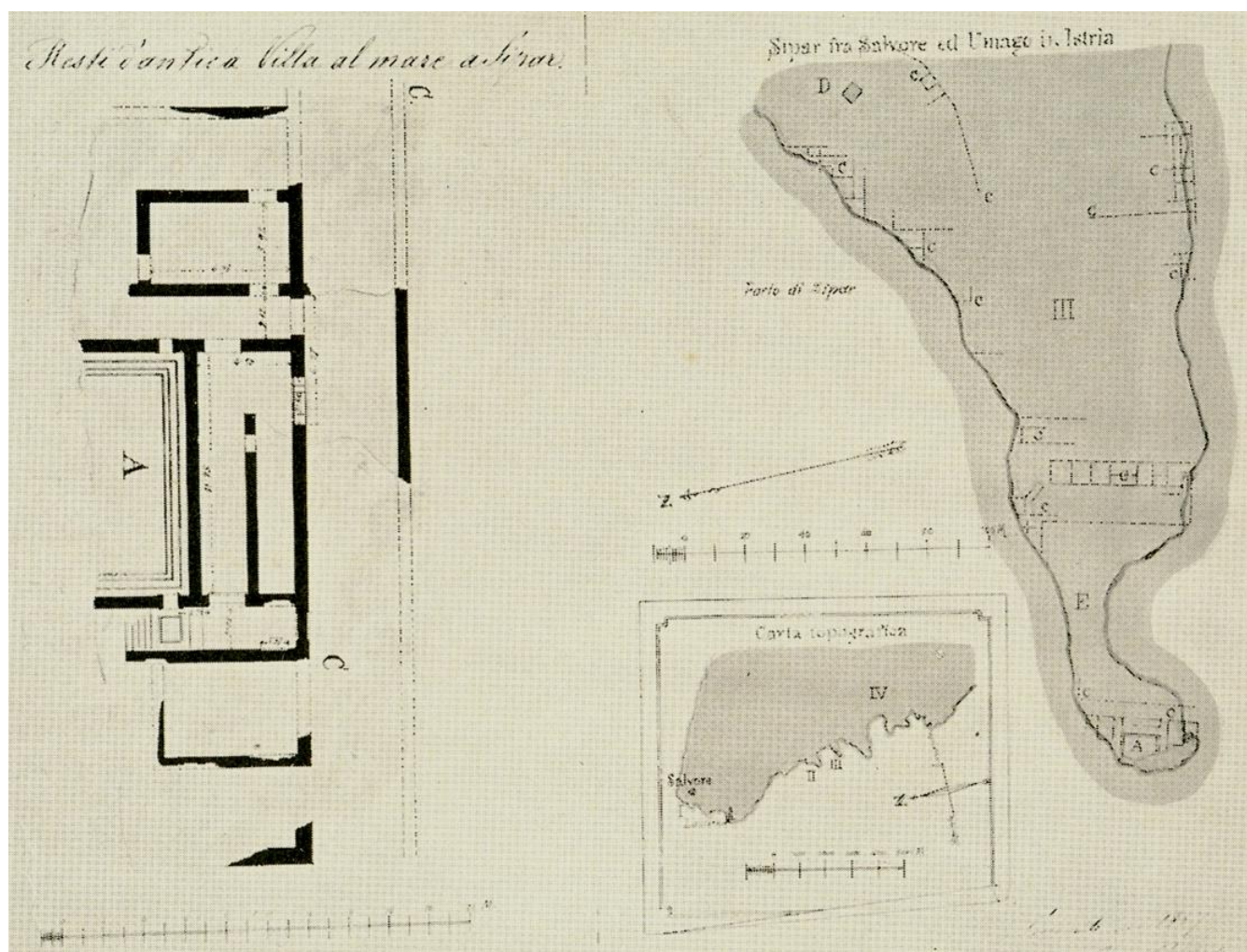
¹⁰⁴ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, vol I, Trieste 1973., str. 50.

¹⁰⁵ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag 2010., str.31.

¹⁰⁶ N. Bolšec Ferri, B. Bojić, *Sepomaia* – Katoro, Arheologija i turizam u Hrvatskoj, Zagreb 2009., str. 200-201.

¹⁰⁷ B. Marušić, Neki problemi kasnoantičke i bizantske Istre u svjetlu arheoloških izvora, Jadranski zbornik 9, Rijeka, 1975., str. 342.

Arheološka građa iz kaštela Sipar, sjeverno od Umaga, otkrivena 1964. i 1965. godine pokazuje višeslojnost lokaliteta, od prapovijesti preko antike do srednjeg vijeka, a najočuvaniji je ostao kasnoantički sloj s 5 m visokim ostacima kule na zapadnom dijelu oko 80 m dugog spruda, višebrodna građevina smještena na prevlaci te manja prostorija, izgrađena upotrebom spolija, na samom poluotoku¹⁰⁸. Stanovnici naselja bili su seljaci, ribari, obrtnici i vojnici, o čemu svjedoče brojni nalazi, a arhitektonski tragovi pokazuju dugi vremenski period obitavanja na tom prostoru od 1.- 9. stoljeća. Nakon toga, istraživanja nisu bila nastavljena zbog velike ugroženosti lokaliteta razornim djelovanjem morskih valova¹⁰⁹.



*Ostaci antičke vile na lokalitetu Sipar
preuzeto iz: Umago d'Istria nei secoli, vol. I., str. 46..*

¹⁰⁸ B. Marušić, Neki problemi kasnoantičke i bizantske Istre u svjetlu arheoloških izvora, *Jadranski zbornik* 9, Rijeka, 1975., str. 338.

¹⁰⁹ B. Bojić, B. Milošević, *Patina vremena*, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag 2010., str.31.

Umag je bio naseljen u kasnoj antici, što su potvrdila arheološka istraživanja uz današnju Župnu crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Pelegrina, gdje su otkriveni ostaci velikog gospodarskog kompleksa s uljarom i rezidencijalnim dijelom koji se datiraju na prijelaz 3. u 4. stoljeće, a činili su dio rimske vile rustike, oko koje je postupno već tada nastajalo manje naselje¹¹⁰.



*Ostaci kasnoantičke uljare
preuzeto sa: www.mgu-mcu.hr*

U povijesnoj jezgri grada Umaga šezdesetih godina 20. stoljeća uglavnom su provedena zaštitna istraživanja, kao i arheološki nadzori koji su pratili postavljanje infrastrukture. Prilikom kopanja kanala za kanalizaciju u Riječkoj ulici, kao i na današnjoj Ulici sv. Mihaela pronađeni su kosturni grobovi. Tada je pronađen i dio zida u istoj ulici i to na mjestu gdje bi prema lokalnoj tradiciji trebala biti crkva sv. Mihaela.

¹¹⁰ N. Bolšec Ferri, Zaštitno arheološko istraživanje na Trgu Slobode u Umagu 2004./2005., I. Porečki susret arheologa, Rezultati arheoloških istraživanja na području Istre, Poreč, 2008., str.105.

Prilikom iskopavanja kanala za polaganje vodovodne cijevi, 1966. godine, na današnjem Trgu sv. Martina pronađeno je i pohranjeno nekoliko ulomaka zidnih fresaka datiranih u ranokršćanski period, a povezuje ih se sa crkvom sv. Martina koja je nekada postojala na tom mjestu¹¹¹. Krajem šezdesetih godina 20. stoljeća, prilikom gradnje hotela "Kristal", otkriveni su kosturni grobovi i ulomci arhitektonske plastike.

U Zambratiji je, 1986. godine, prilikom postavljanja kolektora u blizini vile rustike, pronađena rimska nadgrobna stela, datirana u 1. stoljeće, s tri reljefno prikazana portreta u edikuli, nad kojima je oblikovan zabat, a u donjem dijelu je uklesan natpis. Stela je danas uzidana u južni zid crkve sv. Marije Magdalene u Zambratiji.



Rimska stela iz 1. stoljeća, danas postavljena uz zid crkve sv. Marije Magdalene u Zambratiji fotografija: J. Peković, 2011.

Na istoj lokaciji je, devedesetih godina 20. stoljeća, od daljnjeg devastiranja spašena nadgrobna stela iz 1. stoljeća, čiji natpis otkriva da su je podigli oslobođenici *Quintus Tedijs Sodala* i njegova žena *Hilara*¹¹².

¹¹¹ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag 2010., str.32.

¹¹² B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag 2010., str.34.

Tijekom zaštitinog istraživanja, prilikom obnavljanja današnje Ulice Garibaldi 1996. godine, otkriveni su ostaci struktura koje su pripadale povijesnom, kopnenom ulazu u grad. Voditeljica istraživanja je bila arheologica Narcisa Bolšec Ferri¹¹³.

Revizijska arheološka istraživanja, na dijelu Sepomaje, na rtu Tiola započela su 2003. godine i, s jednom kampanjom godišnje trajaju do danas. Istočno od cisterne otkrivena je devastirana nekropola s dva intaktna groba¹¹⁴. U monumentalnoj zidanoj grobnici, pokrivenoj s dva krova građena od tegula i imbexa, sahranjena su dva pokojnika. Bogati prilozi uz njih: stakleni i keramički vrč, srebrna Dioklecijanov kovanica, brončana udica, srebrna igla, posrebrna kositrena narukvica te zdjelica s rupicama na dnu govore u prilog visokog statusa pokojnika odnosno mogućih vlasnika vile¹¹⁵. Rijedak stakleni vrč i Dioklecijanov antoninijan datira grobnicu na sam kraj 3. stoljeća.

Količina, rasprostanjenost i smještaj arheoloških nalaza od Zambratije, Sipra, rta Tiola, do rta Katoro, kao dijela još uvijek dobro sačuvane antičke Sepomaje, sugeriraju osnivanje arheološkog parka.



*Nalazi iz grobnice na rtu Tiola
preuzeto iz: Sepomaia-Katoro, str. 202.*

¹¹³ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag 2010., str.34.

¹¹⁴ N. Bolšec Ferri, B. Bojić, *Sepomaia – Katoro*, Arheologija i turizam u Hrvatskoj, Zagreb 2009., str. 202.

¹¹⁵ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag 2010., str.36.

Prilikom arheološkog nadzora pri postavljanju nove kanalizacije u Ulici G. Mazzinija 2002. godine, otkriveno je da je kamena ploča s imenom venecijanskog podestata u Umagu, Taddea de Ponte s uklesanom 1428. godinom, upotrijebljena kao pokrovnna ploča starijoj kanalizaciji¹¹⁶. Čuva se u Muzeju grada Umaga.

Nadgrobna ploča umetnuta u izvorni, cigleni pod s imenom podestata Marina i njegove kćeri Barbare te uklesanom 1738. godinom¹¹⁷ otkrivena je prilikom zaštitnog arheološkog istraživanja unutar crkve Sv. Roka. Čuva se u Muzeju grada Umaga.

Na Trgu Slobode su 2004./2005. godine provedena zaštitna arheološka istraživanja. Istraživanja su provedene s ciljem popunjavanja *hiatusa* nastalih potpunim uništenjem općinskog arhiva. Istraživanje je razotkrilo više građevinskih faza života: kasnoantičku rezidencijalnu arhitekturu s vanjskim popoločenjem i bunarom, kasnoantički gospodarski kompleks s uljarom, ranosrednjovjekovni stambeni objekt, ranosrednjovjekovni grobovi društvene elite, ranosrednjovjekovni fortifikacijski sistem s kulom, ranosrednjovjekovnu troapsidalnu crkvenu građevinu (17 x 25 m) s grobljem, kosturnicama uokolo perimetralnih zidova i grobovima unutar apsida, groblje umrlih od kuge, groblje s cemeterijalnim zidom, grobovima i kosturnicama nastalo prije 1730. god., austrougarski valobran, vanjski pločnici, unutarnji podovi, temelji i zidovi objekata poznatih sa straih razglednica od 1900. i dalje (gradska loža, gradska palača, cisterna iza palače i zgrada Sanità¹¹⁸).

Za grobnu arhitekturu jednog od grobova (G6) iskorištena je četvrtasta niša južnog perimetralnog zida kasnoantičkog gospodarskog sklopa, a od priloga je uz buzetsku naušnicu sačuvan i ulomak zlatne dijademe ukrašene iskucavanjem.



*Nalazi iz groba na lokalitetu Trga Slobode
preuzeto iz: Patina vremena, str.39.*

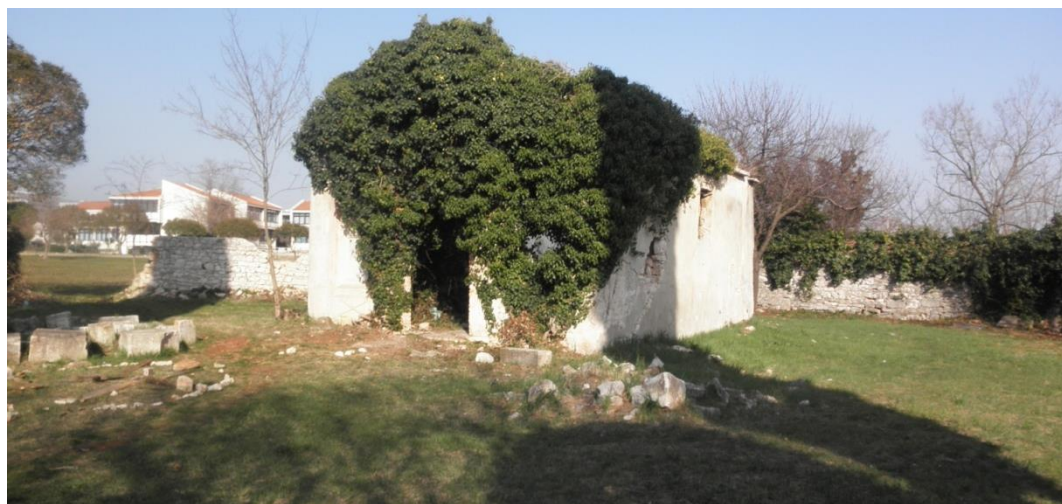
¹¹⁶ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag 2010., str.36.-38.

¹¹⁷ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag 2010., str.38.

¹¹⁸ N. Bolšec Ferri, Zaštitno arheološko istraživanje na Trgu Slobode u Umagu 2004./2005., I. Porečki susret arheologa, Rezultati arheoloških istraživanja na području Istre, Poreč, 2008., str.105.

Kasnoantička gospodarski sklop datiran je u 3./4. stoljeće, a ranosrednjovjekovna crkva s tri upisane apside je tipološki datirana u 8. stoljeće. Novovjekovno groblje datirano je prije izgradnje današnje župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije¹¹⁹.

Koncem 2006. godine Muzej grada Umaga proveo je arheološki nadzor nad uređenjem i pripremom za sanaciju kapele i groblja sv. Andrije u Umagu¹²⁰. Prema nadgrobnim spomenicima, istraživač je groblje datirao najkasnije u prvu polovinu 17. stoljeća, dok većina kamenih spomenika pripada 19. stoljeću.



*Lokalitet groblja i kapele sv. Andrije
fotografija: J. Peković, 2011.*

Arheološkim nadzorom nad uređenjem gradske plaže Moela, koji je vodila Biljana Petrović Markežić, na prijelazu iz 2007. u 2008. godinu, nije pronađen pokretni i nepokretni arheološki materijal¹²¹.

*Izgled plaže prije građevinskih radova
preuzeto iz: Arheološki nadzor-Moela, str. 378.*



¹¹⁹ N. Bolšec Ferri, Zaštitno iskopavanje-Umag-Trg Slobode, Hrvatski arheološki godišnjak 2/2005., Zagreb, 2005., str. 248-250.

¹²⁰ Z. Čučković, Arheološki nadzor -Sv. Andrija (kapela i groblje), Hrvatski arheološki godišnjak 3/2006., Zagreb, 2006., str. 275.

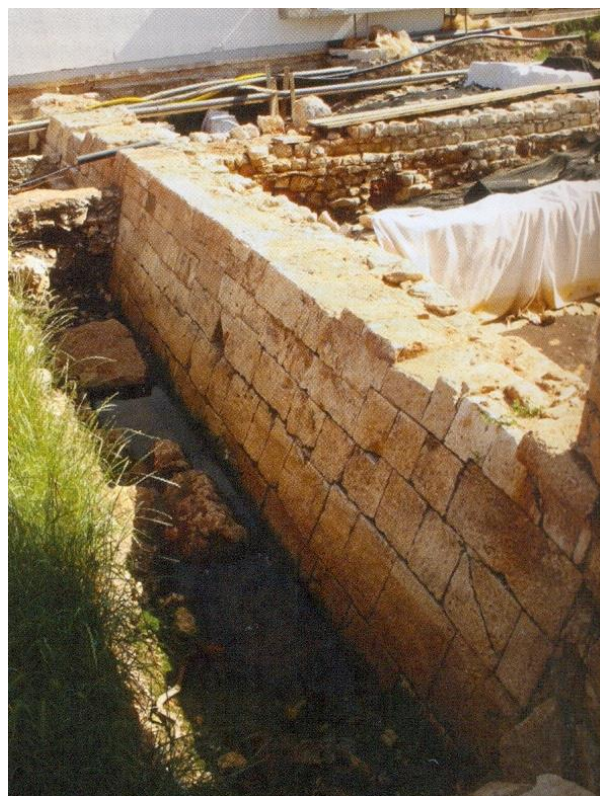
¹²¹ B. Petrović Markežić, Arheološki nadzor – Moela, Hrvatski arheološki godišnjak 5/2008., Zagreb, 2008., str. 377. - 378.

Istraživanja povijesne jezgre grada Umaga nastavila su se kroz zaštitno arheološko istraživanje na Trgu sv. Martina i to kroz dvije kampanje od 2007.-2010. godine¹²². Istraživanjima je otkriven kasnosrednjovjekovni i novovjekovni fortifikacijski sustav te crkva sv. Martina s pripadajućim grobljem¹²³. U crkvi su otkrivene i djelomično sačuvane ranosrednjovjekovne freske (a ne ranokršćanske, kako je pretpostavio B. Marušić 1966. godine), koje su vrlo rijetke na području Istre¹²⁴.



Freske u crkvi sv. Martina (gore) i renesansni bedem (desno) preuzeto iz: Zaštitno istraživanje – Trg sv. Martina, str. 379. i 380.

U prostoriji uz kulu su otkriveni najstariji slojevi na Trgu sv. Martina, gdje se odmah ispod sloja ranog srednjeg vijeka nalazi kompaktna crvenica u kojoj su pronađeni fragmenti lončarije iz vremena brončanog doba te poneki tipičan rimski ulomak¹²⁵.



¹²² Voditelj prve kampanje (2007.-2008.) bio je Zoran Čučković, a druge (2009.-2010.) Biljana Petrović Markežić.

¹²³ Z. Čučković, Zaštitno istraživanje–Trg sv. Martina, Hrvatski arheološki godišnjak 5/2008., Zagreb 2008., str. 379.

¹²⁴ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag 2010., str.39.

¹²⁵ Z. Čučković, Zaštitno istraživanje–Trg sv. Martina, Hrvatski arheološki godišnjak 5/2008., Zagreb 2008., str. 380.

Sveti Ivan Kornetski je malo priobalno naselje, pet kilometara južno od Umaga, koje je izgrađeno na položaju manjeg rimskog naselja i pristaništa, a nalazište je poznato od vremena Pietra Kandlera¹²⁶. Od 2008. godine se na tom lokalitetu, zbog intenzivne gradnje, provode zaštitna arheološka istraživanja kojima je, od daljnje devastacije spašen termalni dio velike rimske vile rustike, datirane od 1. do 4. stoljeća¹²⁷. U svibnju 2009. godine istražen je rimski grob s bogatim priložima, među kojima se posebno ističu zlatni prsten i dva zlatna privjeska, a dvije kovanice Domicijanovog i Hadrijanovog sestercija datiraju grob u sredinu 2. stoljeća¹²⁸. Na prijelazu iz 2009. u 2010. godinu u uvali Kocište je istražena rimska nekropola sa tridesetak spaljenih pokojnika, koja se preliminarno datira u 2. stoljeće¹²⁹.



*Nalazi iz rimskog groba sa lokaliteta sv. Ivan Kornetski
preuzeto iz: Patina vremena, str.40.*

¹²⁶ Z. Čučković, Arheološki nadzor – Sv. Ivan Kornetski, Hrvatski arheološki godišnjak 4/2007., Zagreb, 2007., str. 307.

¹²⁷ Voditeljica je bila T. Katunarić, vidi T. Katunarić, Antička vila rustika u Sv. Ivanu, Hrvatski arh. godišnjak 5/2008, Zagreb 2009.

¹²⁸ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag, 2010., str.41.

¹²⁹ Voditeljica T. Katunarić, vidi T. Katunarić, Nekropola u Sv. Ivanu, Hrvatski arheološki godišnjak 7/2010, Zagreb 2011.

Zaštitna arheološka istraživanja u Ulici D. Alighierija trajala su od srpnja do rujna 2008. godine.¹³⁰ Istraživanjima je otkrivena jednobrodna crkva s polukružnom apsidom i zidanom grobnicom unutar te grobljem oko crkve. Otkriven je mletački soldin dužda Andree Grittija, koji bi mogao datirati izgradnju crkve u drugu četvrtinu 16. stoljeća¹³¹. Prema arhivskim podacima je, u Danteovoj ulici, na predjelu Tribje, vjerojatno ubiciran položaj crkve sv. Katarine¹³².



*Ostaci jednobrodne crkve s polukružnom apsidom i kriptom
preuzeto iz: Zaštitno istraživanje – Ulica D. Alighierija, str. 384.*

Početakom 2007. godine provedeno je arheološko rekognosciranje šireg područja Umaga¹³³, a istraživanja su se nastavila kroz 2008. godinu te traju i danas. Osnovni zadatak istraživanja je stvaranje okvirne slike naseljavanja i života sjeverozapadne Istre od prapovijesti do novoga vijeka kao prostorne materijalne bazu podataka potrebne za sve sadašnje i buduće korisnike.

¹³⁰ Istraživanja je vodila firma Geoarheo, a voditeljica je bila Helena Nodilo.

¹³¹ H. Nodilo, Zaštitno istraživanje – Ulica D. Alighierija, Hrvatski arheološki godišnjak 5/2008., Zagreb, 2008., str. 383.-384.

¹³² B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag, 2010., str.41.

¹³³ Z. Čučković, Arheološko rekognosciranje – Umag, šire područje, Hrvatski arheološki godišnjak 4/2007., Zagreb 2007., str. 314.

• HIDROARHEOLOŠKI LOKALITETI I NALAZI

Na području rta i uvale Savudrija podmorje se istraživalo u periodu od 1963. do 1964. godine kada su otkriveni i istraženi ostaci antičkog brodoloma s kraja 2. i početka 1. stoljeća prije Krista te ostaci drugog, novovjekovnog, brodoloma, datiranog u 18. ili 19. stoljeće¹³⁴.

Hidroarheološkim rekognosciranjem umaškog akvatorija, devedesetih godina 20. stoljeća, pregledano je podmorje od Savudrije do Lovrečice, a od 1993. do 1997. godine je u luci Savudrija provedeno zaštitno hidroarheološko istraživanje antičke luke, koje je prethodilo gradnji novog lukobrana.

Na lokalitetu Sjeverna luka na rtu Katoro, 2001. i 2002. godine, provedena su zaštitna podmorska istraživanja antičke luke, koja su za cilj imala dokumentiranje lukobrana i obale uz sjevernu obalu rta. Istraživanja su dokazala postojanje sjeverne luke. Među pokretnim nalazima se posebno ističu nalazi grčke provenijencije (svjetiljke) kao i ostaci arhitekture u moru (kameni mol na koji se naslanjaju drveni molovi). Prema dosadašnjem stupnju istraženosti nalazi se mogu dotirati od polovice 1. do polovice 2. stoljeća. Daljnja istraživanja će zasigurno pokazati mnogo dulji kontinuitet upotrebe luke (dosadašnjim istraživanjima otvoreno je tek 28 m² prostora luke), dok kopneni nalazi dokazuju da se život tu odvijao od 1. do 4., pa i u 5. stoljeću¹³⁵.

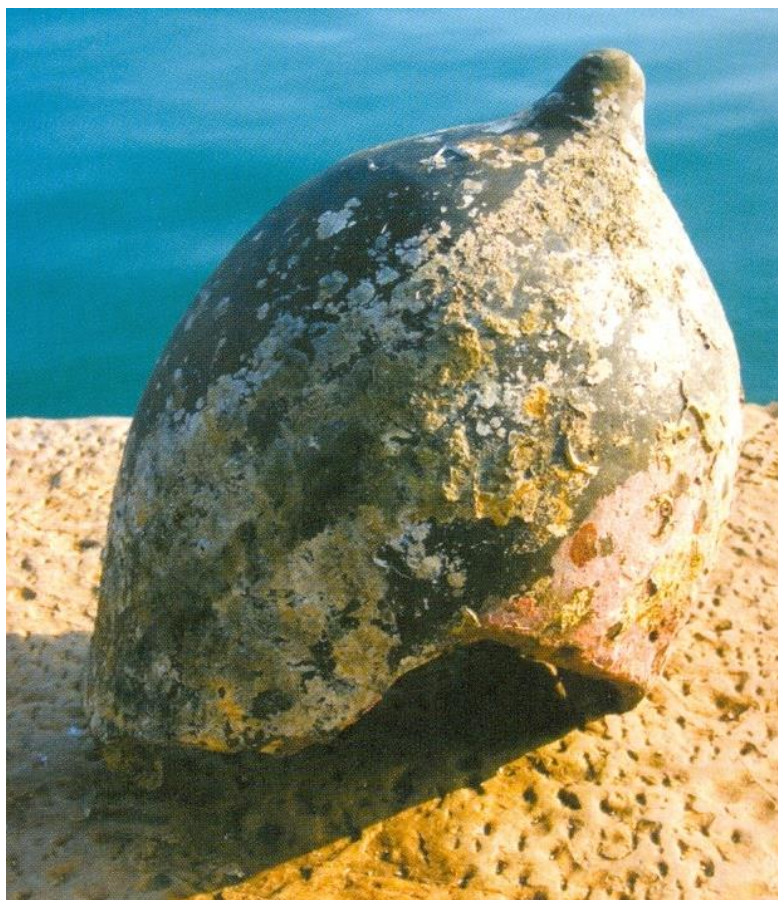


*Nalazi grčke provenijencije (svjetiljke)
preuzeto iz: Patina vremena, str.36.*

¹³⁴ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag, 2010., str.32.

¹³⁵ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag, 2010., str. 34.

Zaštitno arheološko istraživanje podmorja luke Umag provedeno je krajem 2006. godine, jer je Lučka uprava Umag planirala izgradnju novog pristaništa te je na području buduće gradnje organizirano rekognosciranje i iskop probnih arheoloških sondi¹³⁶. U prvoj fazi istraživanja, kada je rekognosciran veći dio južne obale luke Umag, izvađen je veći dio trbuha amfore tipa *Lamboglia 2*, a u drugoj fazi kada su postavljene dvije arheološke sonde, nisu pronađeni arhitektonski arheološki ostaci.



*Pronađeni trbuh amfore
preuzeto iz: Zaštitno podvodno istraživanje – Umag luka, str.277.*

Uz južnu obalu rta Katoro, na mjestu južne Kandlerove luke, Muzej grada Umaga u suradnji s Centrom Ausonius (Bordeaux) i Centrom “Camille Jullian” (Aix-en-Provence), od 2009. godine, provodi podmorsko arheološko dokumentiranje ribnjaka (*vivarium*)¹³⁷.

Podmorska rekognosciranja hidroarheoloških lokaliteta na području grada Umaga, provode se sukcesivno od 1995. godine. Cilj rekognosciranja podmorja Istre je utvrđivanje postojećeg stanja na poznatim arheološkim lokalitetima (devastacija i stupanj devastacije) te pregled dijela potencijalno zanimljivih pozicija i ubiciranje mogućih novih lokaliteta na njima¹³⁸.

¹³⁶ I. Miholjek, Zaštitno podvodno istraživanje – Umag, luka, Hrvatski arheološki godišnjak 3/2006., Zagreb, 2006., str. 276.

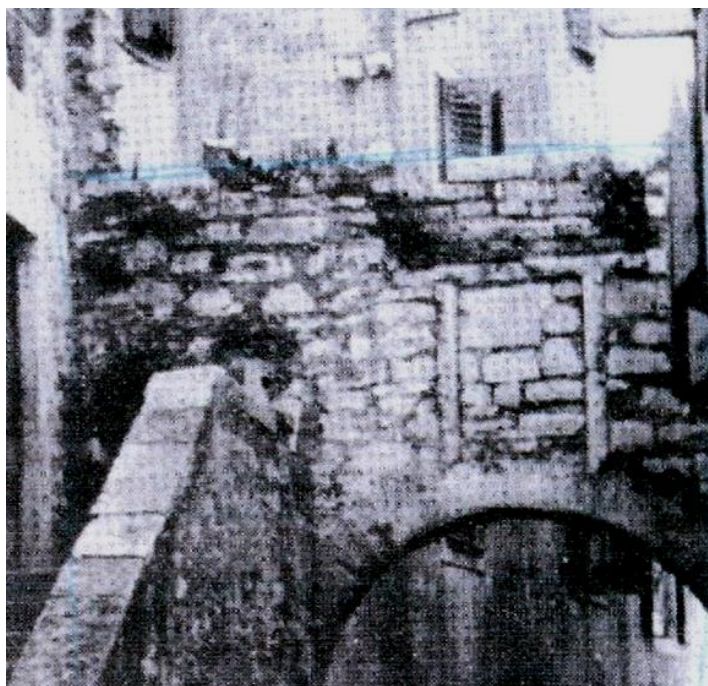
¹³⁷ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag, 2010., str.34.

¹³⁸ I. Miholjek, Podmorsko rekognosciranje – Akvatorij Istre, Hrvatski arheološki godišnjak 5/2008., Zagreb 2008., str. 309-310.

2. GRADSKI OBRAMBENI SUSTAV, GRADSKA LUKA (*PORTO*)

Prostor na kojem je nastalo naselje *Humagum*, koje se prvi put povezuje s nazivom *civitates* u *Kozmografiji* Anonimnog Ravenjanina iz 6. stoljeća, bio je gotovo sasvim odvojen od kopna tj. najvjerojatnije spojen uskom prevlakom koja je često, za vrijeme plime, bila pod morem. Takav strateški položaj i blizina plodnih površina bili su razlogom i ranijeg naseljavanja, što su potvrdili nalazi gospodarske građevine s uljarom, pronađeni uz današnju Župnu crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Pelegrina i datirani na prijelaz 3. u 4. stoljeće¹³⁹. Otkriveni ostaci građevine bili su dio rimske vile rustike, oko koje je zasigurno nastalo manje naselje. Tada, u razdoblju kasne antike, velika opasnost je prijetila od sve češćih upada barbara s istoka pa je posve opravdana pretpostavka da je već tada naselje “...bar jednim dijelom bilo utvrđeno”¹⁴⁰. Temeljem pisanih dokumenata toga razdoblja nije moguće utvrditi opseg i položaj rimske vile i naselja. Kasniji dokumenti umaškog arhiva uništeni su u nekoliko požara, čime je izgubljena mogućnost povezivanja povijesnih opisa položaja građevina pa se i razvoj obrambenog sustava samo može pretpostaviti proučavanjem urbane matrice na prvim katastarskim kartama iz 1818. i 1877. godine, uočavanjem vidljivih ostataka građevinskih struktura i povezivanjem s arheološkim nalazima. Tako je u tlocrtu grada iz 1877. godine uočljiva ortogonalna podjela parcela u zapadnom dijelu grada, temeljem koje bi se mogao pretpostaviti položaj kasnoantičke *villae*, koja je gospodarski dio imala na istočnom dijelu tj. na otkrivenom lokalitetu uz današnju župnu crkvu. Vrlo je važan i ostatak zida preko današnje Riječke ulice s nišom iznad prolaza s polukružnim nadvojem. Danas je niša zazidana, a nadvoj je izveden opekom. Iako je taj dio zida zasigurno često popravlján, do danas su vidljivi dijelovi zidani pravokutnim, izduženim komadima kamena, približno iste duljine i visine, pažljivo izvedenih sljubnica, istaknute bunje, što je bolje vidljivo na starim fotografijama, prije recentnog fugiranja i preslagivanja dijela zida.

Pogled na istočnu površinu zida s nišom nad polukružnim nadvojem u današnjoj Riječkoj ulici krajem 19. stoljeća
preuzeto iz: *Umago d'Istria nei secoli, Vol.I., str. 143.*



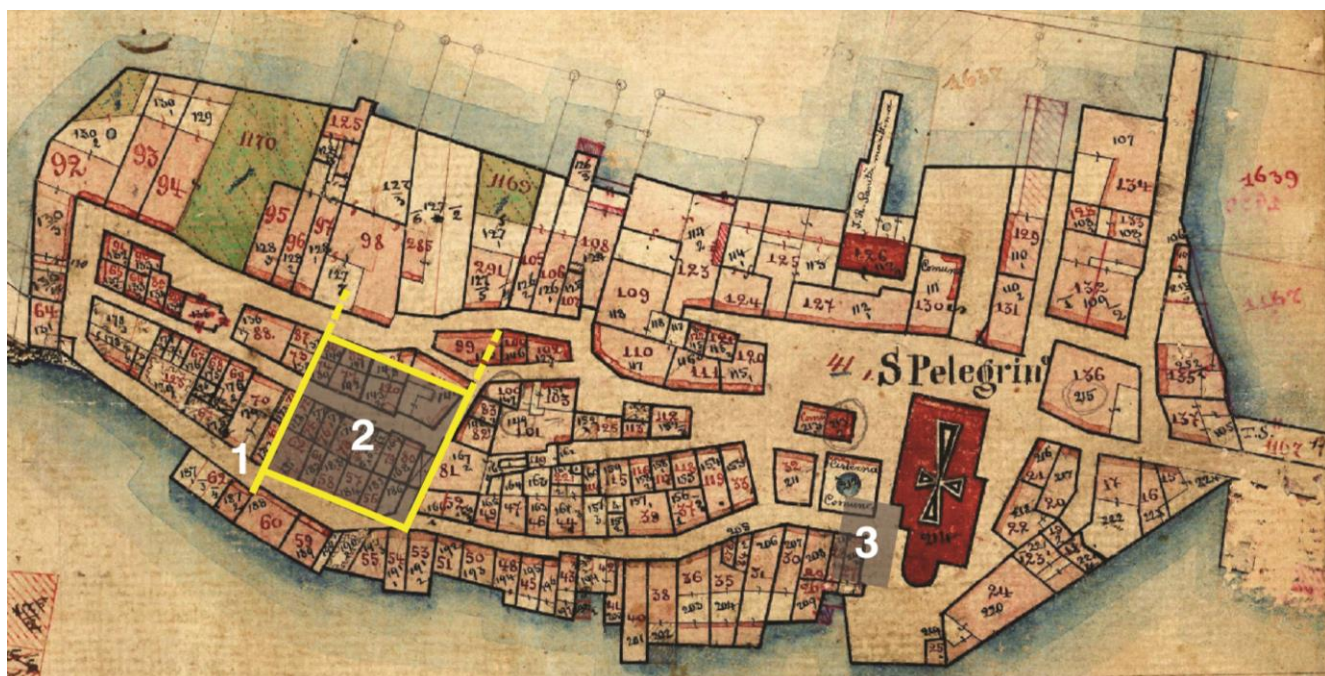
¹³⁹ N. Bolšec Ferri, Zaštitno arheološko istraživanje na Trgu Slobode u Umagu 2004./2005., I. Porečki susret arheologa, Rezultati arheoloških istraživanja na području Istre, Poreč, 2008., str.105.-109.

¹⁴⁰ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag 2010., str.5.

Taj zid prolazi kroz kuće na južnom i sjevernom potezu ulice, gotovo u punoj visini, tako da je jasno kako su na njega naslonjene tj. dograđene kuće na istočnoj i zapadnoj strani. Debljina vanjskog, zapadnog zida kuće, koja je u katastrasku kartu iz 1877 godine upisana brojem 167/2 s ulazom iz današnje Svodne ulice, je znatno veća od uobičajene debljine nosivog zida gradske kuće. Taj deblji zid visok je gotovo dvije etaže pa se opravdano može pretpostaviti da je pripadao nekoj ranijoj građevini, vjerojatno obrambene namjene. Osim toga, pravac opisanog, debljeg zida kuće je istočna granica sačuvane ortogonalne mreže, a na taj zid je naslonjen i jedini svod preko ulice koji spaja dvije čestice, a koji se je često izvodio zbog spajanja kuća koje su se naslanjale na bedeme, kada je obrambeni potez gubio značaj zbog širenja naselja¹⁴¹.



Zid uz koji su dograđene kuće južnog poteza Riječke ulice



*Predpostavljeni položaj kasnoantičke villae rusticae određen temeljem položaja zida preko današnje Riječke ulice (1), dijela grada koji je sačuvao ortogonalni tlocrt (2) te položaja gospodarskog kompleksa kasnoantičke uljare (3); prikazano na katastarskoj karti iz 1877. godine
Omega engineering d.o.o., 2011.*

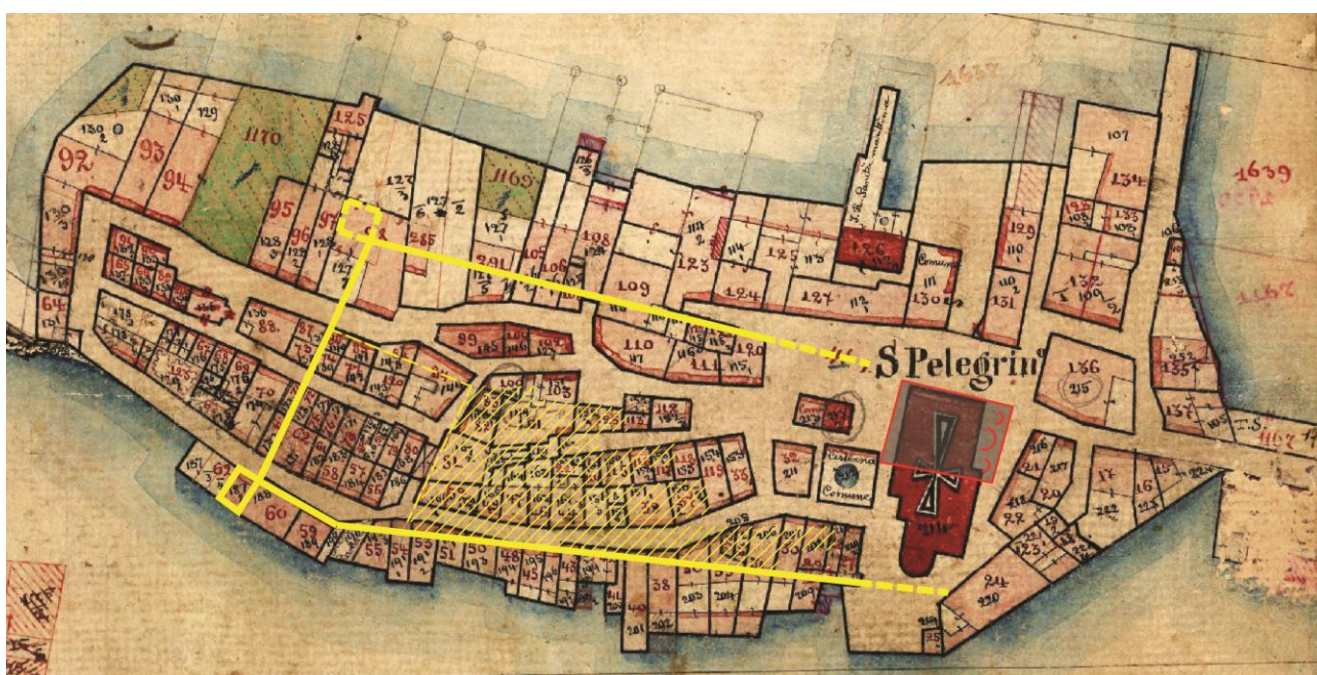
¹⁴¹ to je bio vrlo česti slučaj npr. u Dubrovniku, na predjelu Pustijerne, na potezu prema današnjoj gradskoj luci

Razvoj manjeg naselja između zidova kasnoantičke vile i gospodarskog kompleksa uljare te opasnost od čestih barbarskih provala uvjetovala je gradnju južnog i sjevernog obrambenog zida, koji su se dograđivali i produžavali u pravcu istoka, sukladno širenju naselja. Do danas sačuvane vertikalne fuge, u širini gradskog zida, na zapadnom pročelju kuće u Riječkoj ulici mogu odrediti pravac južnog zida prema istoku, a vertikalne fuge na zapadnom pročelju kuće u današnjoj Ulici sv. Mihaela potez sjevernog gradskog zida.



*Vertikalne fuge na zapadnom pročelju kuće u današnjoj Riječkoj ulici (lijevo) i na zapadnom pročelju kuće u današnjoj Ulici sv. Mihaela (desno)
fotografije: L. Jonjić, 2011.*

Južni zid je, vjerojatno, završavao na predjelu iza zapadnog apsidalnog zida današnje katedrale, gdje je na katastarskoj karti iz 1877. godine ucrtan uski prolaz iza kuća označenih brojevima 210/1 i 210/2. Na tom, vjerojatno prvom većem, proširenju naselja sagrađena je i crkva s tri polukružne, upisane apside, koja je otkrivena arheološkim istraživanjima i datirana u 8. stoljeće¹⁴². Na spoju starijeg zida smjera sjever-jug i južnog obrambenog zida u pravcu istoka najvjerojatnije je bila podignuta kula, pretpostavljenih gabarita kuće koja je u katastarsku kartu iz 1877. godine upisana brojem 187/2. Pravac sjevernog zida prolazio je nešto sjevernije od pročelja crkve, a produženje linije obuhvatilo bi sjeverni potez današnje Garibaldijeve ulice, koja je zapravo jedini, kopneni povijesni ulaz u naselje.

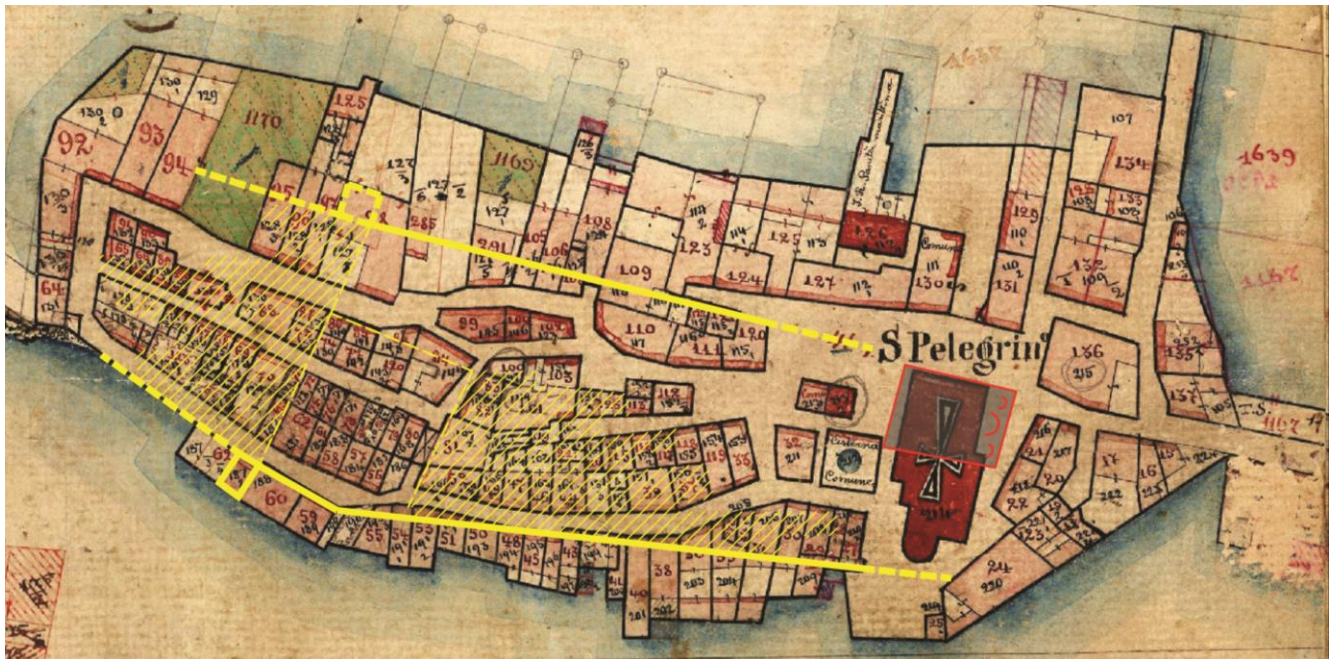


*Pretpostavljeni pravac širenja grada koncem 8. stoljeća, na katastarskoj karti iz 1877. godine
Omega engineering d.o.o., 2011.*

Nakon pustošenja kneza Domagoja zapadnom obalom Istre, 876. godine¹⁴³, stradao je i Umag, a tada je bila spaljena te dijelom srušena i umaška crkva. Obližnje, do tada vodeće naselje Sipar (dio antičke *Sepomaiiae*), je bilo potpuno napušteno, a stanovništvo se je preselilo na područje bolje zaštićenog naselja, obližnjeg Umaga. Povećanje broja stanovnika uvjetovalo je širenje grada pa se opravdano može pretpostaviti da su tada, osim na već naseljenom istočnom dijelu, izgrađene i prve kuće na zapadnom dijelu, izvan zida pretpostavljene kasnoantičke *villae* koji se je, do tada, mogao koristiti kao zapadni obrambeni zid naselja. Tako je nastao prvi, zapadni suburbij, vjerojatno najprije zaštićen suhozidom, a kasnije opasan zidom, unutar kojega je, nešto kasnije, podignuta i crkva sv. Martina.

¹⁴² N. Bolšec Ferri, Zaštitno iskopavanje-Umag-Trg Slobode, Hrvatski arheološki godišnjak 2/2005., Zagreb 2005., str. 248-250.

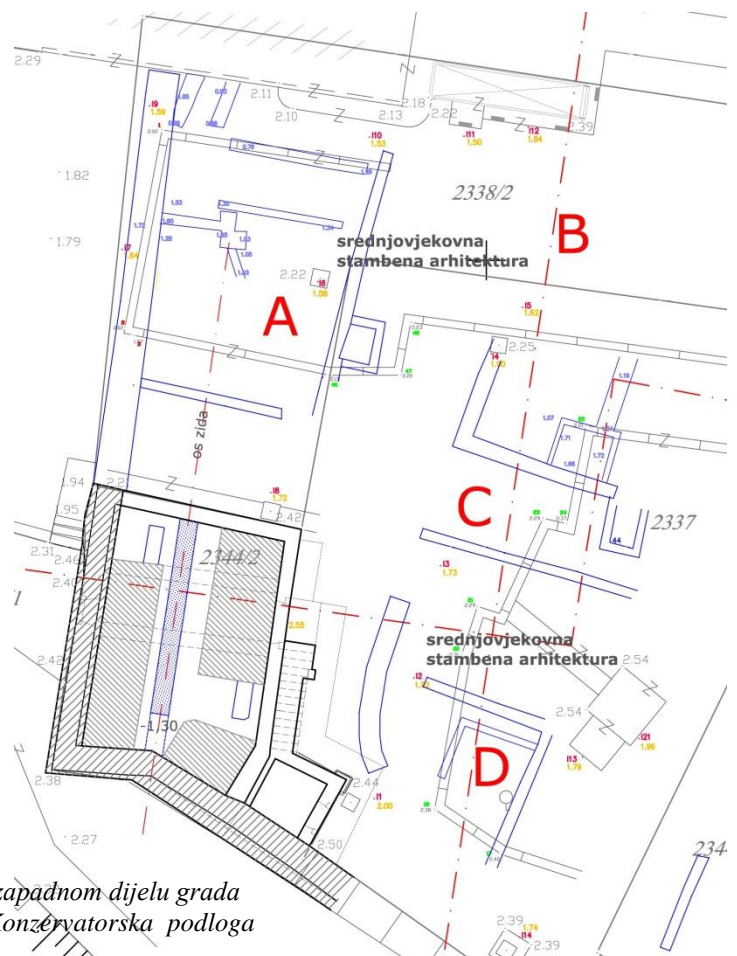
¹⁴³ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str.58.; bilj. br. 25, str. 72.



Pretpostavljeno širenje grada u 9. stoljeću, na katastarskoj karti iz 1877. godine
Omega engineering d.o.o., 2011.

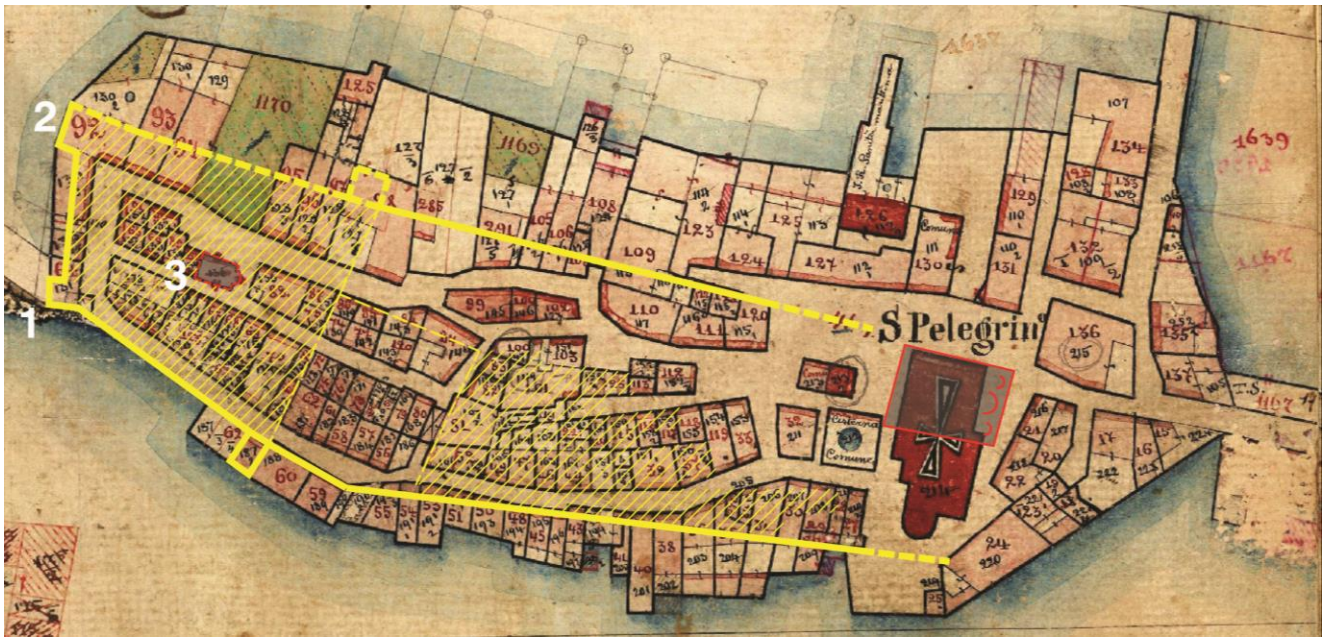
Izgradnja obrambenog zida s kulom na jugozapadnom i vjerojatno sjeverozapadnom dijelu naselja, zasigurno je zahtijevala znatnija sredstva i mogla je biti provedena nakon što su Sipar i Umag darovani tršćanskom biskupu Radaldu kao feudalni posjed, 929. godine¹⁴⁴. Izgradnjom kule na jugozapadnom uglu, koja se kroz cijelo kasnije razdoblje nazivala *Biskupska kuća*, zatvoren je i dio južnog poteza gradskog zida, a sjeverni potez određen je izgradnjom pretpostavljene sjeverozapadne kule. Tada je između dvije kule bio podignut i spojni, zapadni obrambeni zid, otkriven arheološkim istraživanjima¹⁴⁵.

*Tlocrt arheoloških nalaza na jugozapadnom dijelu grada
preuzeto iz: Umag-zona Muzeja, Konzervatorska podloga*



¹⁴⁴ A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. I., Trieste 1973., str. 77.-79.

¹⁴⁵ nacrti istraživanja, koje je provela arheologica B. Milošević, doneseni su u Umag-zona Muzeja, Konzervatorska podloga, autorice J. Drempetić, Poreč, studeni, 2010.



*Pretpostavljena izgradnja gradskih zidina u 10. i 11. stoljeću, na katastarskoj karti iz 1877. godine, 1-jugozapadna kula tzv. Biskupska kuća; 2-pretpostavljena sjeverozapadna kula; 3-crkva sv. Martina
Omega engineering d.o.o., 2011.*

Veći zahvati na izgradnji zidina i oblikovanju utvrđenog grada započeli su dolaskom Umaga pod venecijansku upravu 1269. godine. U tom se je periodu grad širio, vjerojatno najprije prema sjeveru i istoku, zauzimajući prostor ispred i oko gradske luke. Naime, Umag je i prije konačnog priznanja venecijanske suverenosti bio spominjan kao važno pomorsko odredište zapadne obale Istre, a sredinom 12. stoljeća, gradska uprava se je obvezala da će osigurati određeni broj brodova za pohode mletačke Republike na Zadar i Anconu¹⁴⁶. Dogradnje i usavršavanja gradskog obrambenog sustava su zasigurno bila pojačana u razdoblju kada je Umag postao sjedište vojne uprave za područje od Mirne do Rižane, 1356.-1359. godine¹⁴⁷. Zidine i kule su, uobičajeno za to razdoblje, završavale kruništima s drvenim obilaznim hodnicima uz potez zidova prema gradu i drvenim međukatnim konstrukcijama kula, a što je danas prezentirano na zapadnom zidu tzv. Biskupske kuće, koja je u to vrijeme proširena prema sjeveru u zatečeni pravokutni tlocrtni oblik.



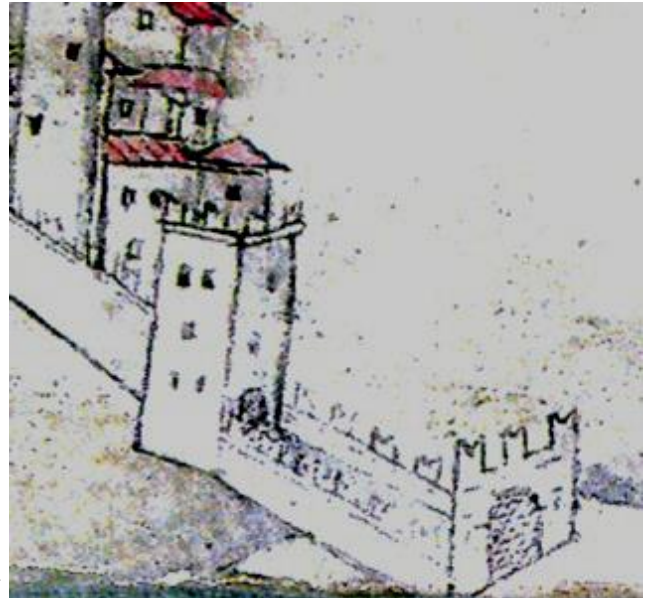
*Fuge kruništa na tzv. Biskupskoj kući po cijeloj dužini zapadnog pročelja
preuzeto iz: Umag-zona Muzeja, Konzervatorska podloga*

¹⁴⁶ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 59.

¹⁴⁷ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 133.-134.

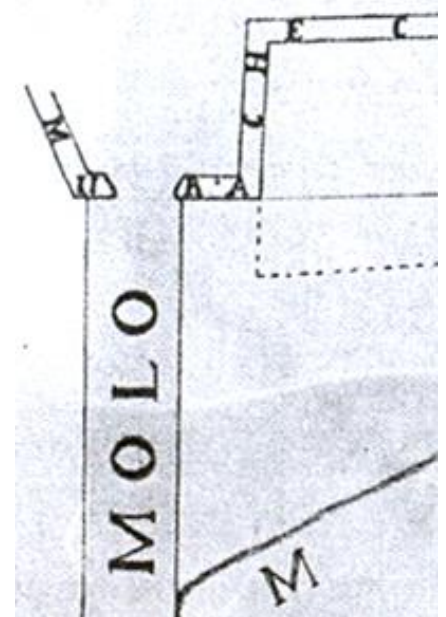
U tom je razdoblju, vjerojatno bila izgrađena i ulazna kula prema kopnu, kvadratnog tlocrta s kruništem i podiznim mostom. Akvarel s vedutom grada iz 1765. godine prikazuje dva kata nad prizemljem te kule s kruništem i kopnenim ulazom u grad, ali i pristupnu cestu, koja je vodila preko uske kopnene prevlake i bila utvrđena bočnim zidovima s kruništima.

Na istočnom rubu ceste naslikana su još jedna vrata na obrambenom zidu s kruništem. Između kule i utvrđene ceste je vjerojatno bio obrambeni jarak preko kojega je bio postavljen podizni most, koji je zatvarao vrata kule. Dakle, dužina podiznog mosta, odnosno širina obrambenog jarka, bili su približno jednaki visini ulaznih, gradskih vrata. Prikazani vanjski, obrambeni zid s kruništem je, najvjerojatnije, kontrolirao prolaz cestom, ali je služio i za nadzor akvatorija luke.



*Detalj akvarela s prikazom grada iz 1765. godine
preuzeto iz: Patina vremena, str.6*

Ulaz u luku bio je, uobičajeno, kontroliran kvadratnom kulom na mulu luke, koja je tlocrtno prikazana na kasnijem dokumentu iz 1781. godine, uz molbu koju je podnio Mattio Sforzina za uređenje obalnog dijela uz sjeverne zidine prema gradskoj luci¹⁴⁸. Prema tom nacrtu ne može se posve pouzdano utvrditi položaj kule, a temeljem oblika katastarskih čestica na sjeveroistočnom dijelu grada i smjera do danas sačuvanog zida kuće u Ulici G. Mazzinija, može se pretpostaviti položaj prvog, zidanog mula gradske luke, na koji se je izlazilo kroz kulu, koja je kontrolirala gradsku luku i odredila krajnji, istočni završetak sjevernog poteza gradskih zidina.



*Detalj crteža uz molbu koju je podnio Mattio Sforzina 1781. godine
Preuzeto iz: Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche
pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta, str. 24*

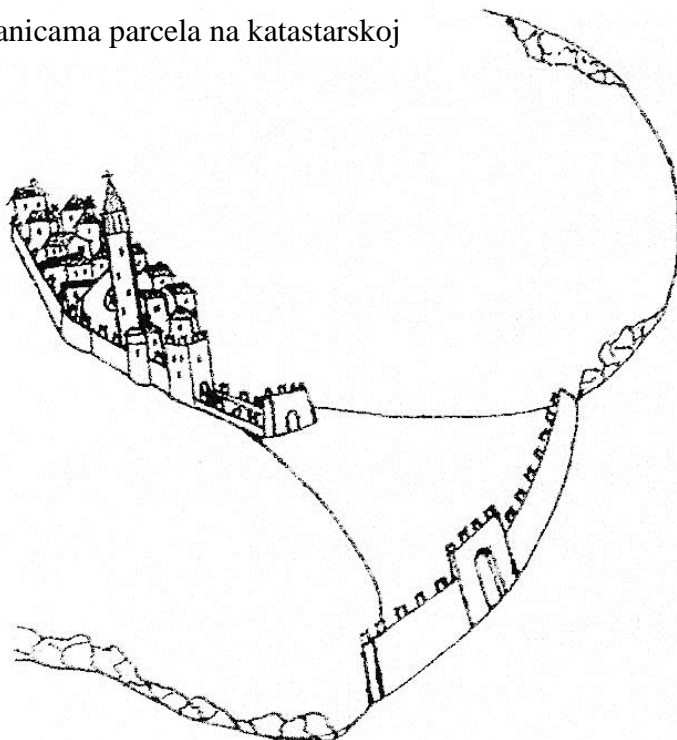
¹⁴⁸ M. Budicin, Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno 1995., str. 23.-24.



*Pretpostavljeni opseg gradskih zidina na prijelazu 13. u 14. stoljeće s glavnim, kopnenim ulazom (crvene strijelice)
Omega engineering d.o.o., 2011.*

Vrlo važni građevinski zahvat, koji je proveden 1333. godine, zbog zaštite akvatorija gradske luke i agrarnog predgrađa, bio je izgradnja još jednog, obrambenog zida na istočnom predjelu, koji se je protezao od sjeverne uvale gradske luke do južne uvale predjela *Moella*. Zid je prikazan na akvarelu iz 1765. godine, a dijelovi su bili vidljivi i početkom 20. stoljeća pa je moguće odrediti položaj toga obrambenog poteza prema opisima¹⁴⁹ te granicama parcela na katastarskoj karti iz 1877. godine.

*Preprt akvatrela iz 1765. godine
Preuzeto iz: Patina vremena str. 6.*



Najsjeverniji dio zida je prolazio uz istočni zid kuće Latin s katastarskim brojem 260/1. Prema jugu se je produžavao preko današnje Trgovačke ulice, *Via della Madonna*, koja je na liniji pružanja zida, na katastarskoj karti iz 1877. godine razdijeljena na dvije čestice: 44/1 za zapadni dio ulice, prema gradu i 44/2 za istočni dio, što može potvrditi da je još tada postojao ostatak zida, u kartu ucrtan crnom linijom, koja je izmaknuta nešto istočnije od granice južne parcele Giovannija Triscolija, kako je upisano na karti. To izmicanje zida može se protumačiti položajem ulaza tj. prolaza kroz zid, koji je bio u osi današnje Trgovačke ulice. Produžetak smjera zida prema jugu se može odrediti prema granicama parcela, sve do sjeveroistočnog ruba parcele koja je upisana kao vlasništvo Pietra Latin s brojem 1180/2, od kojega mijenja smjer prema jugoistoku i cesti na predjelu *Moella*, koja je označena brojem 1378. Izmicanje linije prema sjeveroistočnom uglu parcele s brojem 1198 može opravdati pretpostavku da je u osi te ceste bio još jedan prolaz, od kojega se je zid nastavljao jugoistočnom i južnom granicom parcele 1198, nastavljajući granicom parcele 1196 u vlasništvu obitelji Benvenuti i konačno završavao između parcela 1202 u vlasništvu Pietra Zattere i 1203, koja je pripadala Lauri Sanson.

¹⁴⁹ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 57, str. 8.



Pretpostavljena linija vanjskog obramenog zida predjela Borgo s glavnim pristupima gradu (crvene strijelice) i akvatorijem gradske luke (plava šrafatura, slovo "L")
Omega engineering d.o.o., 2011.

Gradske zidine su mogle biti manje debljine zidova sve do upotrebe vatrenog oružja, sredinom 14. stoljeća, kada je započelo novo razdoblje u načinu izgradnje utvrđenja i obrambenih sustava. Naime, u tom periodu počinje upotreba vatrenog oružja u Europi kao i na istočnoj obali Jadrana, gdje imamo i dokumente o izradi manjih topova¹⁵⁰.

Koncem 14. i tijekom 15. stoljeća se, kao i u susjednom Novigradu, najvjerojatnije i umaške zidine učvršćuju skošenjima donjeg dijela zidova kula i gradskih bedema, kako je vidljivo na fotografijama prije rušenja zapadnog poteza zida, gdje je skošenje donjeg dijela dodano s vanjske strane uz raniji zid. Gradnjom toga vanjskog zida sa skošenjem bila je spojena linija zapadnog zida jugozapadne kule, tzv. *Biskupske kuće* i pretpostavljene sjeverozapadne kule.



*Skošenje donjeg dijela zapadnog obrambenog zida, prije rušenja kuća na tom dijelu
preuzeto iz: Umag-zona Muzeja, Konzervatorska podloga*

Prema nalazu ostataka zapadnog, skošenog ugla kule na južnom potezu umaških zidina, koji je cjelovito izveden, bez vidljivih tragova naknadnih skošenih ojačanja, može se pretpostaviti da su kula i potez zidina sagrađeni južnije od ranijeg zida, što opravdava i nepravilnost južne građevne linije današnje Riječke ulice. Pomicanje gradskog zida prema jugu otvorilo je mogućnost proširenja postojećih ili izgradnje novih kuća na tada novonastalom slobodnom prostoru. Između kuća i gradskog zida bio je slobodni prolaz, tj. ulica, koja je u katastru iz 1877. godine ucrtana kao slobodni prostor dvorišta koja su, nakon prestanka obrambene funkcije zidina, pridružena začeljima kuća.

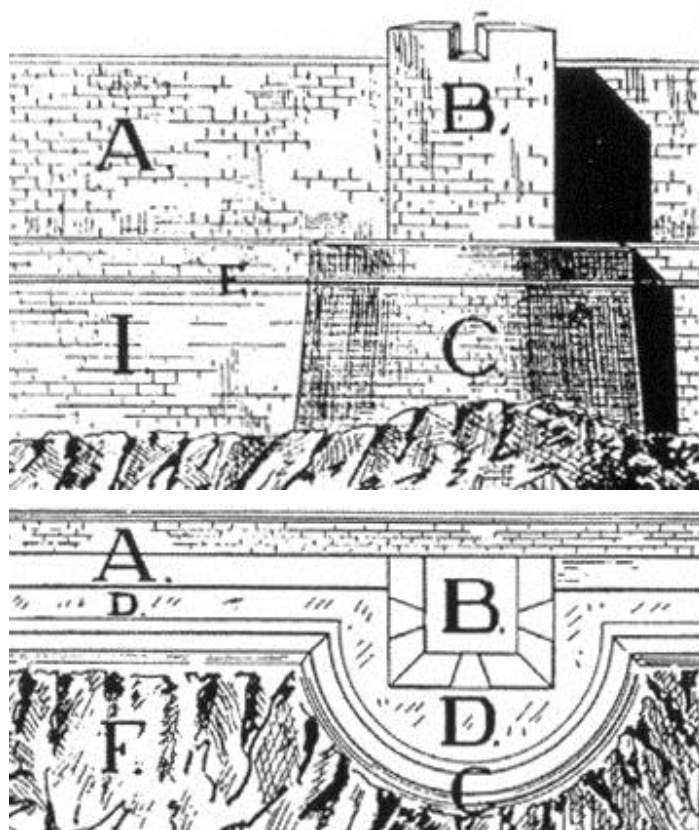
¹⁵⁰ prva upotreba vatrenog oružja spominje se na kopnu u bitci kod Rouena, te na engleskom brodu Christopher u borbi sa Francuzima kod Arnemuidena 1338. godine... S. Petrović, Artiljerija brodska, Pomorska enciklopedija, sv. 1. Zagreb, 1972. str. 161.;

U Dubrovniku je 22. studenoga 1351. godine se Nikola Nijemac, Teutonicus, obvezao da će izraditi "*springardu*", vrstu manjeg topa; Div. Canc. XVII., f. 8v.



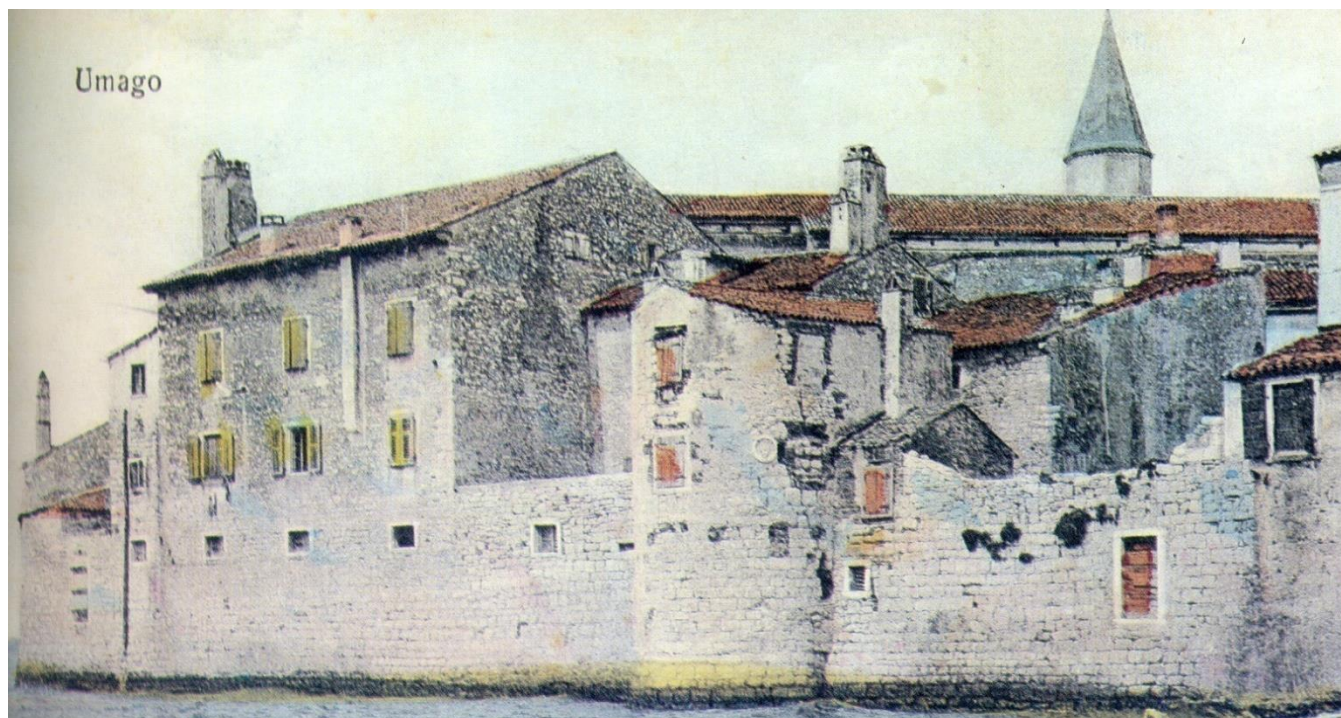
*Skošenje zida i ugla otkrivene kule, danas prezentirane unutar ugostiteljskog prostora
fotografije: J. Peković, 2011.*

Do danas djelomično sačuvana polukružna kula, koja se prema nadimku obitelji koja ju je kasnije koristila za stambenu kuću, nazivala *la torre dei Meneghei*¹⁵¹, podignuta je, prema načinu zidanja i oblikovanja, najvjerojatnije tijekom 16. stoljeća. Ta je polukružna građevina zapravo bila toreta ispred ranije, kvadratne kule. Torete su utvrde samo s vanjskim, polukružnim zidom, koje su se gradile zbog bolje obrane donjeg dijela ranijih, kvadratnih kula. Zato je između kule i znatno nižeg zida torete bio izveden zemljani terapijen koji je služio kao obrambena, topovska platforma.



*Shema obrane toretama u Dubrovniku, pogled (gore) i tlocrt (dolje): A-kortina, spojni zid, B-kvadratna kula, C-toreta; D-terapijen, zemljani naboj, I-predziđe, vanjski zid
preuzeto iz: Utvrđenja grada Dubrovnika*

¹⁵¹ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 57, str. 8.



Jugoistočni potez gradskog zida s dograđenim kućama ; preuzeto iz: N. Fachin, Pozdrav iz Umaga, str. 43.

Torete su bile spojene ravnim dijelovima zida, predzidom, koje je pratilo pravac ranijih kortina, a između predziđa i kortine je bio nabijeni terapijen. Gradnja torete, na umaškom južnom potezu bedema, je odredila i pomicanje poteza gradskog zida južnije pa je između ranijeg i toga, tada novopodignutog, predzida mogao biti izveden isti terapijen, koji se nastavljao na platformu torete. Toreta i vanjski (spojni) zid imali su istu visinu, koja je bila niža od ranijeg, srednjovjekovnog poteza gradskog zida s kvadratnim kulama. Ta visina vanjskog zida, koja je bila ista s visinom torete, je dokumentirana na starim fotografijama, kao donji dio južnog pročelja kuće s prozorima u razini visokog prizemlja. Naime, povišeni položaj prozora, na pravilnim razmacima, upućuje na pretpostavku da su postavljeni u izvorne, topovske otvore vanjskog obrambenog zida. Na fotografiji je vidljiva i razlika u obradi zida te jedan dio u izvornoj visini, koji spaja kuću na zapadnoj strani s kućom nad toretom, prema istoku. Vanjski zid se je produžavao prema zapadu i završavao na jugoistočnom uglu kule, kasnije kuće s katastarskim brojem 219, a što je dovelo i do “uklapanja” južnog zida te kule u južni, tada novi, potez gradskog zida. Kuće su sagrađene vjerojatno koncem 18. ili početkom 19. stoljeća, nad postojećim kulama, kao kuća s katastarskim brojem 219, ili nad vanjskim gradskim zidom i prostorom terapijena, kao susjedna kuća s brojem 220. Te su kuće bile vlasništvo iste obitelji Ghira¹⁵², a kuća nad toretom i susjedna kuća s katastarskim brojem 221/2 bile su vlasništvo obitelji Favretto s nadimkom Meneghei¹⁵³.

¹⁵² B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 58, str. 18.

¹⁵³ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 59, str. 18.

Tijekom Kandijskog rata između Venecije i Osmanskog carstva, 1645.-1669. godine, kada je izvršena posljednja obnova umaškog obrambenog poteza, za koju je centralna vlast osigurala samo dio sredstava, dok su preostali dio trebali nadoknaditi stanovnici Umaga¹⁵⁴, vjerojatno je bio pojačan i ulazni, istočni dio, koji je utvrđen jednom vrstom bastiona uz gradska vrata. Južni bastion je nastao produženjem gradskog zida od torete *Menegai* do ulazne kule. Sjeverni bastion, koji je vjerojatno bio zemljani nasip unutar skošeno zidanog postamenta, spominje se u literaturi kao utvrda koja je zatvarala dvorište kuće Napoli na katastarskoj čestici 252/2 karte iz 1877. godine¹⁵⁵. Tada je mogao i muo gradske luke biti produžen prema sjeveru, kako bi se s toga prostora moglo pristupiti na sjeverni bastion. Time je bio određen istočni dio sjevernog poteza gradskih zidina, dok se zapadni dio može samo pretpostaviti temeljem kasnije diobe katastarskih čestica, zabilježene na prvoj katastarskoj karti iz 1818. godine. Naime, katastarske čestice zadržavaju iste, izvorne granice, koje se rijetko mijenjaju jer označavaju i prijenosno vlasništvo.



Pretpostavljeni potez gradskih zidina od 15.-17. stoljeća sa sjevernim (1), južnim (2) i zapadnim dijelom terapijena (bastioni)

Omega engineering d.o.o., 2011.

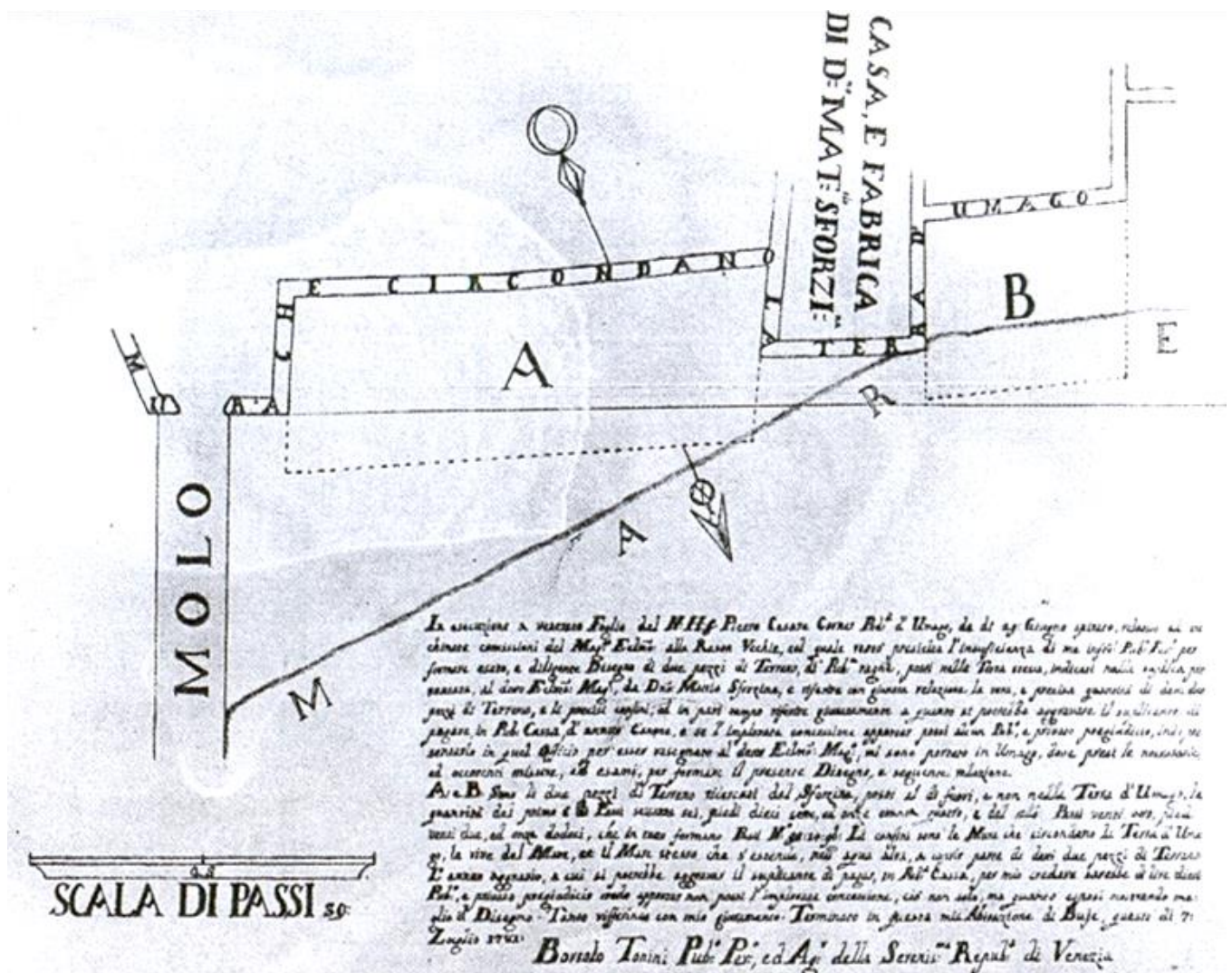
Veći radovi na proširenju i uređenju obale sjeverne uvale i gradske luke započeli su, početkom i nastavljeni tijekom cijelog 18. stoljeća. Naime, u pismu umaškog gradonačelnika Pietra Contarinija, od 20. prosinca 1729. godine, navedena je potreba obnove općinske palače uz napomenu da bi se, prema potrebi, radovi mogli proširiti, kako bi obnova bila što cjelovitija¹⁵⁶. Prema popisu izvedenih radova od 27. travnja 1744. godine, može se zaključiti da je zgrada bila produžena, jer je navedeno postavljanje

¹⁵⁴ B. Bojić, B. Milošević, Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag, 2010., str.8.

¹⁵⁵ B. Besich *Santo*, Piccolo cabotaggio, Umago Viva br. 57, str. 8.

¹⁵⁶ M. Budicin, Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epocha veneta, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno 1995., App. IV-7, str. 37.

57 komada drvenih greda, dužine preko 20 metra¹⁵⁷. Na crtežu koji je Mattio Sforzina priložio uz molbu za proširenje obale, zemljište označeno slovom A je ispred sjevernog pročelja općinske palače, a zemljište B je od njegove kuće prema istoku do kule na mulu luke, temeljem čega se može zaključiti da je i dio kuće obitelji Sforzina već tada bio dograđen uz vanjski potez sjevernog zida, vjerojatno kao radionica jer je na tom mjestu upisana *casa e fabrica*, a zemljišta označena slovima A i B su u opisu navedena kao područje izvan gradskog područja, *posti al di fuori, e non nella Terra d'Umago*¹⁵⁸.



Nacrt uz molbu koju je podnio Mattio Sforzina 1781. godine

Preuzeto iz: *Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta*, str. 24

¹⁵⁷ dokument navodi: "travi dodasi di passa n.57"; M. Budicin, *Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta*, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno 1995., App. IV-12, str. 39.; 1 passo=1,74 m

¹⁵⁸ opis i veličina zemljišta doneseni su u donjem desnom uglu nacrtu

Iako je koncem 1774. godine bila naglašena potreba izgradnje kuće za sanitarnu kontrolu tereta i ljudi, *Casello di Sanità*, koji su dolazili u gradsku luku, do 1777. godine zasigurno nije bila izgrađena. Naime, gradonačelnik Antonio Corner, u pismu od 15. srpnja 1777. godine, navodi da izgradnja nije započela jer je općina bila zauzeta izgradnjom općinske palače i javne cisterne¹⁵⁹. Zgrada nije bila sagrađena sve do početka 19. stoljeća, jer nije ucrtana u katastar iz 1818. godine, iako je koparski podestat i kapetan Girolamo Donà, u odgovoru od 27. listopada 1777. godine, pozivajući se na ranije odredbe iz 1744. godine, naredio da se Općina treba obvezati da će radovi biti izvršeni: “... *sta pure carico di essa Comunità la facitura di un recinto di Sanità necessarissimo e che fu ordinato da NN.VV. miei processori deleg.ti nella grave importante materia fino dall’anno 1774...*”¹⁶⁰. Tek kada su bili ispunjeni uvjeti, nakon pretpostavljenog proširenja općinske palače te izgradnje dijela obale uz kuću Sforzina, moglo se je nastaviti s izgradnjom obale i mula ispred zgrade *Sanità*, koja je u katastarsku kartu iz 1877. godine upisana brojem 112/2, a bila je dograđena uz sjeverno pročelje gradske lođe s oznakom 112/1.

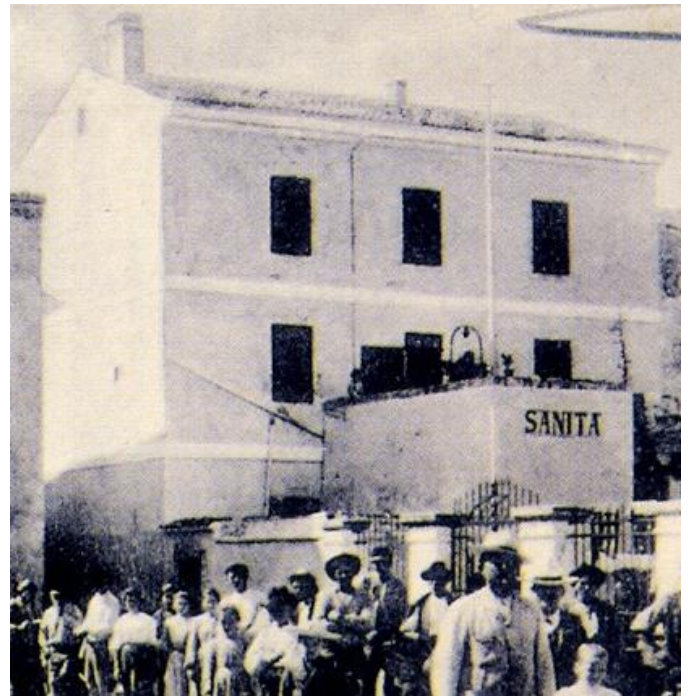


*Pretpostavljeni potez gradskih bedema koncem 18. stoljeća s proširenjem obalnog dijela koncem 18. i početkom 19. stoljeća s ulazima u grad (crvene strijelice)
Omega engineering d.o.o., 2011.*

¹⁵⁹ M. Budicin, Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno 1995., App. IV-1, str. 33.

¹⁶⁰ M. Budicin, Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno 1995., App. IV-2, str. 33.

Uz istočni dio sjevernog pročelja dvokatne zgrade *Sanità*, prikazane na starim fotografijama, bila je dograđena prizemnica, a uz središnji dio sjevernog pročelja je bila podignuta cisterna s krunom u razini prvog kata. Iz prizemlja se je, jednom vrstom trijema, izlazilo na muo luke.



Zgrada *Sanità* koncem 19. (lijevo) i u 20. stoljeću (desno)
Preuzeto iz: *Pozdrav iz Umaga*, str. 85. i 78.

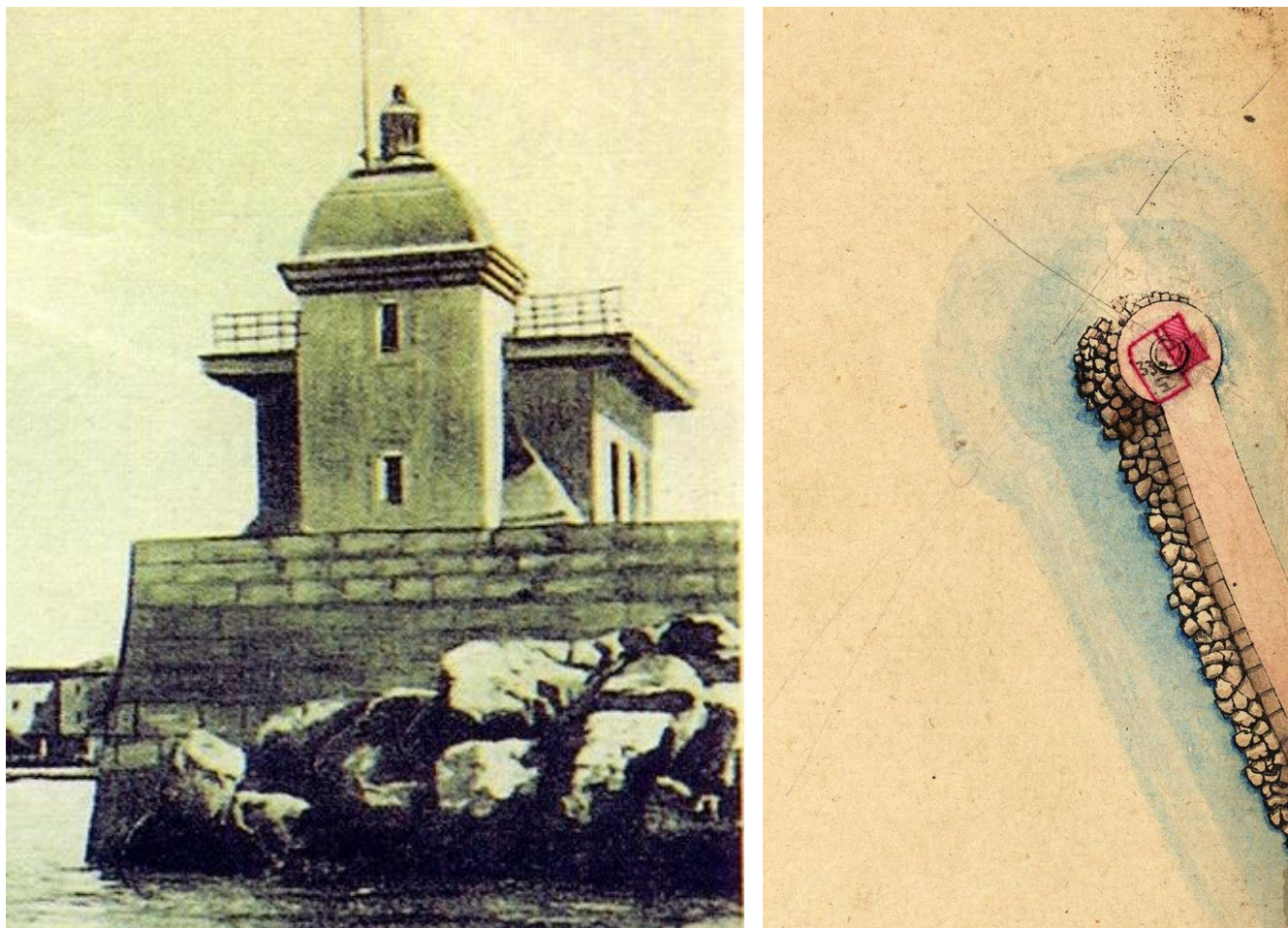


Zgrada *Sanità* s mulom i dogradnjama uz sjverno pročelje na
katastarskoj karti iz 1877. godine

Koncem 18. i početkom 19. stoljeća gradske zidine se razgrađuju, kamen se koristi za izgradnju kuća koje se, u pravilu naslanjaju ili dograđuju na ostatke bedema. Početkom stoljeća najopsežniji radovi su provedeni na predjelu gradske luke. Izgradnjom lukobrana *Diga* na sjeverozapadnom dijelu, ispred ulaza u gradsku luku, koja je vjerojatno započela 1825. godine¹⁶¹, bio je znatno povećan akvatorij luke.

¹⁶¹ N. Fachin, *Pozdrav iz Umaga*, Umag, 2005., str. 98.

Na vrhu lukobrana je, 1875. godine, sagrađen svjetionik¹⁶², koji je ucrtan i u katastarsku kartu iz 1877. godine, a srušen je 1945. godine¹⁶³.



Svjetionik na vrhu lukobrana Diga (desno) je ucrtan na katastarsku kartu iz 1877. godine (sasvim desno) fotografija preuzeta iz: Pozdrav iz Umaga, str. 101.

Na istoj karti su zabilježena i produženja istočnog mula luke i mula ispred zgrade *Sanità*, a sve ostale kuće ili zidine uz luku, prema zapadu sve do Dige i Biskupske kuće, su imale sjeverna pročelja gotovo u moru. Prema karti iz 1897. godine bio je izgrađen cijeli dio obale od sjeveroistočnog bastiona, uz povijesni gradski ulaz, do vrha mula ispred zgrade *Sanità*. Linija obale na istoku je slijedila pravac bastiona do vrha istočnog mula, a onda se je pravocrtno spajala s vrhom mula *Sanità*. Na karti je ucrtana i planirana izgradnja većeg, istaknutog mula, dublje u morsku uvalu kako bi mogli pristajati parobrodi. Taj je muo zasigurno sagrađen početkom 20. stoljeća, kako je dokumentirano na sačuvanim fotografijama. Na zapadnoj strani novog, velikog mula se je oblikovao navoz za popravak manjih brodova – *Mandracchio*.

¹⁶² N. Fachin, *Pozdrav iz Umaga*, Umag, 2005., str. 100.

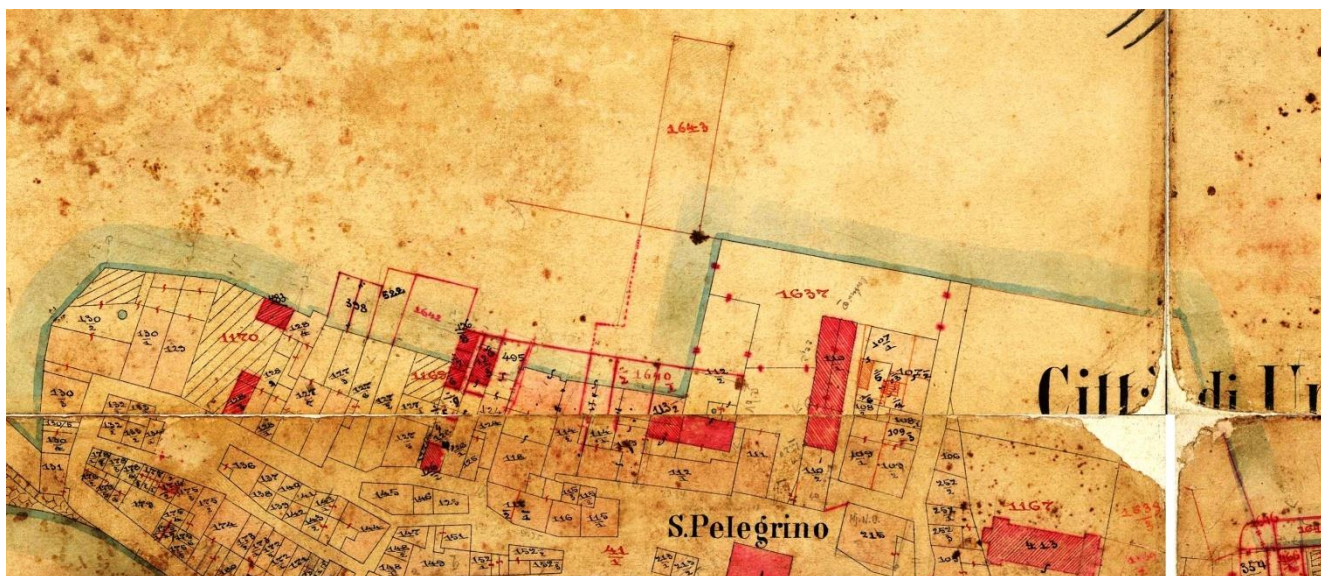
¹⁶³ N. Fachin, *Umag-Savudrija, povijest i kultura*, Umag, 2002., str. 22.



Mandracchio uz veliki muo luke početkom 20. stoljeća
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 90.



Akvatorij gradske luke na katastarskoj karti iz 1877. (gore) i 1897. godine (dolje)



Nasipavanje i proširenje obale prema sjeveru, koncem 19. stoljeća je otvorilo mogućnost izgradnje novih kuća, koje su pratile liniju sjevernog pročelja tada zatečene kuće, koja je u katastarsku kartu iz 1877. godine upisana brojem 107 i koja je pripadala obitelji Branca. U prizemlju te katnice s visokim potkrovljem su bili poslovni prostori tvrtke Branca, koja se je bavila proizvodnjom i punjenjem napitaka u boce¹⁶⁴, a kasnije je u istočnom dijelu bila gostionica koju je vodio Giuseppe Moro, a u zapadnom mali bar koji je vodio Vittorio Moro¹⁶⁵. Kuća je, naime, već na karti iz 1897. godine podijeljena na dvije katastarske čestice: zapadni dio je upisan brojem 107/1, a istočni 107/2.



Natpis tvrtke koju su vodila braća Branca na istočnoj strehi krova kuće i natpis nad sjevernim ulazom istočnog pročelja za gostionicu Giuseppea Moro preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 65.



¹⁶⁴ N. Fachin, Pozdrav iz Umaga, Umag, 2005., str. 65.

¹⁶⁵ B. Besich *Santo*, Piccolo cabotaggio, Umago Viva br. 59, str. 14.

Gradnja dvaju katnica, koncem 19. stoljeća, odredila je zapadnu građevnu liniju *Calle lunga*, današnje Kvarnerske ulice. Kuće su bile podignute na istočnom dijelu parcele, a na zapadnom dijelu je bio vrt, odvojen zidom od prostora rive, kako je prikazano na starim fotografijama.

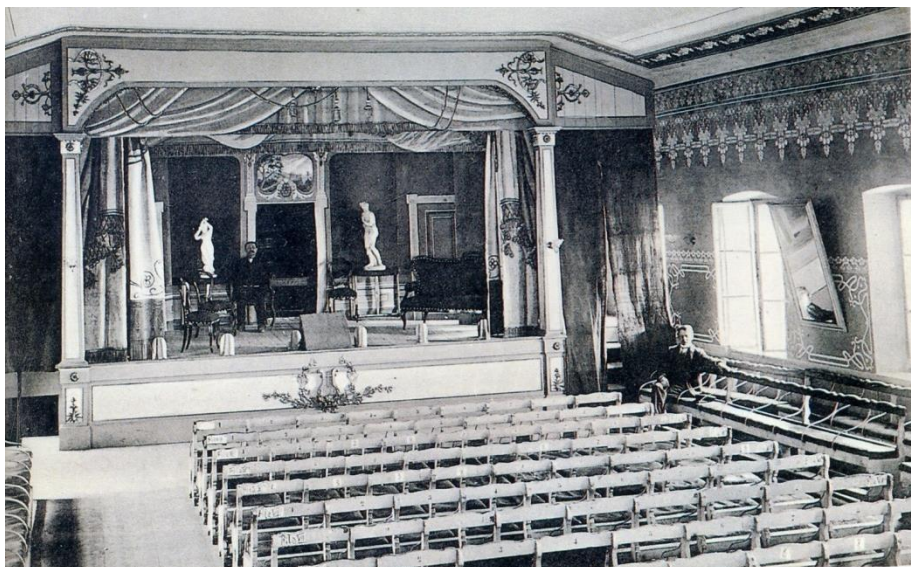


*Sjeveroistočni potez rive koncem 19. stoljeća, prije izgradnje hotela Al leon d'oro (gore) i početkom 20. stoljeća, nakon izgradnje hotela (dolje)
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 80.*

U punom opsegu te parcele je, početkom 20. stoljeća, Antonio Coslovich sagradio hotel *Al Leon d'oro*. Otvori sjevernog pročelja velike katnice, pravokutnog tlocrta, bili su raspoređeni u tri, a istočnog pročelja u sedam vertikalnih osi. Hotel je imao ravni krov, koji se je koristio kao terasa-vidikovac. Dio prvog kata bio je uređen za manje kazalište sa stotinjak mjesta, a u prizemlju je bio restoran¹⁶⁶. Nad krovnom terasom je, dvadesetih godina 20. stoljeća, podignut kat s mozaicima na pročeljima.



¹⁶⁶ N. Fachin, Pozdrav iz Umaga, Umag, 2005., str. 80.-82.



Kazališna dvorana prvog kata hotela Al leon d'oro (gore), zapadno pročelje zgrade nakon dogradnje drugog kata (desno) i zgrade izgrađene koncem 20. stoljeća na istom mjestu (dolje) preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 81. i 83. fotografija: L. Jonjić, 2011.

Hotel je dijelom srušen u bomardiranju 1944. godine, a miniranja obale 1945. godine srušila su veći dio toga dijela grada, nakon čega su postupno izgrađene danas zatečene građevine.



Gotovo istovremeno s podizanjem kata hotela i preuređenjem zgrade isključivo za smještaj i usluživanje gostiju, Antonio Coslovich je sagradio novu zgradu gradskog kazališta zapadno od kuće koja je bila dograđena uz zapadno pročelje zgrade *Sanità*. Otvori sjevernog pročelja te katnice s visokim potkrovljem, bili su raspoređeni u tri vertikalne osi sa središnjim balkonom nad ulazom iz gradske luke.

Zgrada kazališta podignuta je 1922. godine¹⁶⁷ u neogotičkom stilu s dva, bočna pravokutna portala polukružnih nadvoja i jednim manjim, središnjim ulazom prizemlja te tri, simetrično raspoređene neogotičke bifore prvog kata na sjevernom pročelju. U prizemlju je Virgilio Lapegna sa suprugom vodio mali bar i čuvao kazališnu dvoranu¹⁶⁸ Građevina je uništena koncem II. Svjetskog rata¹⁶⁹.



*Kuća uz zapadno pročelje zgrade Sanità i zgrada Kazališta, podignute u prvoj četvrtini 20. stoljeća
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 86.*

Uz zapadno pročelje kazališta, na katastarskoj čestici 114/1 karte iz 1897. godine, bio je, početkom 20. stoljeća, sagrađen hotel *Trieste*. Građevina je kasnije korištena kao sjedište Limene glazbe, *Filarmonica*, te konačno kao garaža za mali autobus, koji je održavao Pietro Bibalo iz Buja, za liniju Umag-Buje¹⁷⁰. Susjedni, zapadni vrt s kućom na katastarskom broju 114/2, bio je vlasništvo Ettorea de Franceschija, a do njega je, početkom 20. stoljeća, bila sagrađena obiteljska kuća stolara Francesca Zacchigna s katastarskim brojem 495. Dalje, prema zapadu su se nizali vrtovi i skladišta za vino Agostina Babich ili mlin za masline obitelji Centenari na katastarskoj čestici 128/4 te vrtovi braće de Franceschi i dvorišta s vrtovima ispred kuća obitelji Grassi (k.č.130/1) i Policreti (k.č.130/2)¹⁷¹.

¹⁶⁷ N. Fachin, *Pozdrav iz Umaga*, Umag, 2005., str. 86.

¹⁶⁸ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 57, str. 11.

¹⁶⁹ N. Fachin, *Umag-Savudrija, povijest i kultura*, Umag, 2002., str. 26.

¹⁷⁰ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 59, str. 14.

¹⁷¹ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 59, str. 14.



*Kuće uz rivu zapadno od zgrade Sanità (gore) i krajnji zapadni dio s vrtovima ispred kuće obitelji Grassi i Policretti (dolje)
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 88. i 96.*



Južni obalni pojas proširen je izgradnjom šetnice lungomare, koja je započela 1937. i završena 1939. godine¹⁷².



*Potez južnog gradskog zida prije izgradnje šetnice "lungomare" (gore) i manji trg nastao rušenjem zida (desno)
Preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 42. i 73.*



¹⁷² N. Fachin, Pozdrav iz Umaga, Umag, 2005., str. 42.

3. TRG SLOBODE (*LA PIAZZA VITTORIO EMANUELE III.*)

Današnji glavni gradski Trg Slobode (*La Piazza Vittorio Emanuele III.*) je konačno oblikovan, polovicom 20. stoljeća, postupnim spajanjem dvaju povijesnih javnih gradskih prostora: dijelom prostora današnjeg Trga Venecija (*Piazza Nicolo Bessich*) te javnog prostora *Largo della Sanità*, nazivanim i *Piazza 5. Novembre*, a koji je oblikovan nasipavanjem obale prema sjeveru nakon 1818. godine. Veće izmjene oblika i veličine izvornog, pravokutnog gradskog trga, izduženog u smjeru istok-zapad, koji je na sjeveru bio određen južnim pročeljem zgrade općinske uprave i lože, započele su nakon požara u općinskoj palači 1924. godine. Naime, postupnim rušenjem izgorjele i okolnih građevina sjevernog poteza te konačno recentnom izgradnjom 20. stoljeća, izvorni je gradski trg, koji je bio oblikovan u mjerilu grada, postao veliki prostor, potpuno otvoren prema sjevernoj morskoj uvali i gradskoj luci s nizom recentnih građevina na zapadnom i dijelu istočnog poteza. Taj otvoreni, gotovo “brisani” prostor, je izvan mjerila gradske jezgre pa je i svaki dosadašnji pokušaj njegova uređenja bezuspješan.

Srušene kuće koje su oblikovale sjeverni potez povijesnog trga i dijela prema gradskoj luci obojane tamnije crveno na katastarskoj karti iz 1933. godine (desno) i pogled sa sjevera na prostor današnjeg trga (dolje); fotografija: L. Jonjić, 2011.



Oblik izvornog gradskog trga vjerojatno je pratio pretpostavljeni smjer širenja grada, a zasigurno je bio uvjetovan izgradnjom crkve nastale na zgarištu ranosrednjovjekovne troapsidalne crkve, čiji se gabariti kriju unutar opsega današnje župne crkve koja je, promijenjenom orijentacijom sjever-jug, zapravo poštivala tada zatečene građevine javne gradske uprave, gradskog zvonika iz 15. stoljeća i javne cisterne iz 1677. godine.

Na gradskom trgu su se, prema opisima iz dokumenata i literature, nalazile zgrade civilne i vojne (u razdoblju od 1356.-1359. godine) uprave, gradska loža, župna crkva, zvonik te nekoliko kuća u čijim su prizemljima bile trgovine ili gostionice¹⁷³. Istočni dio gradskog trga je izvorno, najvjerojatnije, bio proširen prema sjeveru i kuli koja je kontrolirala izlaz na muo gradske luke, a koja je gradskim zidom bila spojena s istočnom ulaznom kulom prema kopnu. Oblikovanje toga, istočnog, dijela trga, neposredno uz glavne ulaze u grad, bilo je izuzetno pogodno za iskrcavanje i trgovinu robom, koja je u grad dolazila s kopna ili s mora. Koncem 18. i početkom 19. stoljeća na gradski zid i kule se naslanjaju kuće i skladišta, a izgradnja kuća koje su na katastarskoj karti iz 1818. i 1877. godine označene brojevima 109 i 215 je konačno odredila i vrlo kratku Limarsku ulicu (*Calle del Bandalo*).

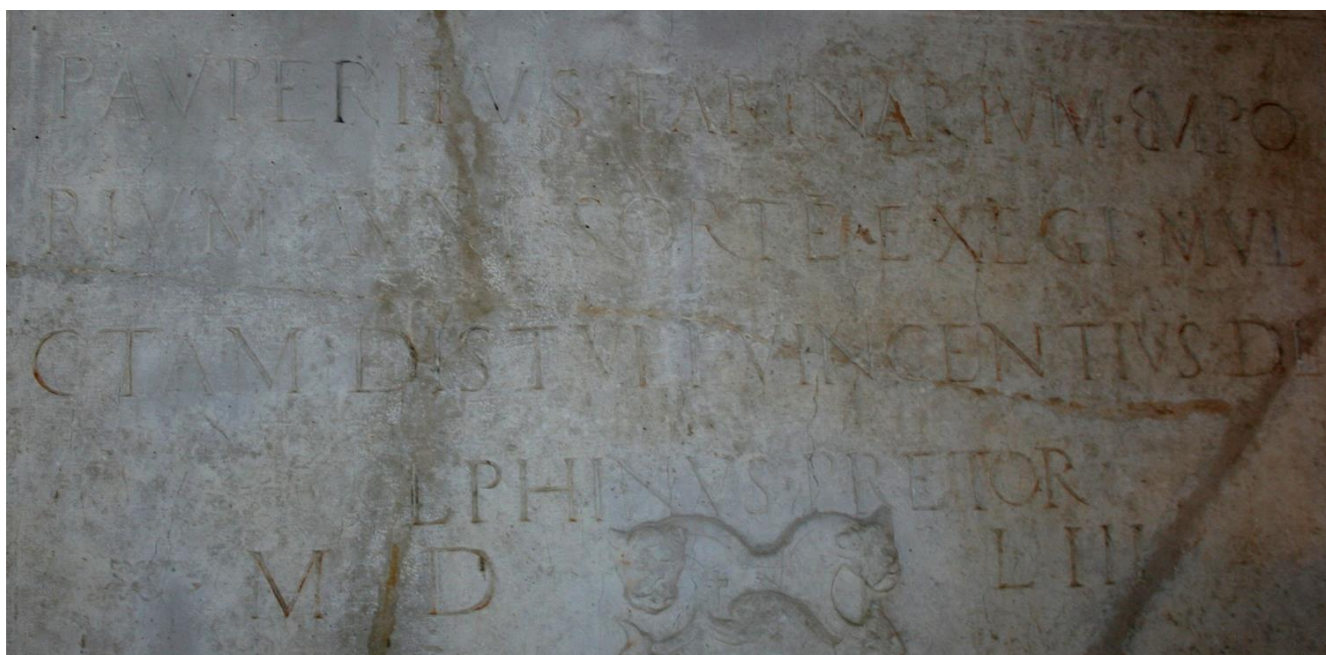
Gabariti troapsidalne crkve (u crvenom okviru) i osjenjene kuće na sjeveroistočnom proširenju gradskog trga, koje su odredile današnju Limarsku ulicu, prikaz na katastarskoj karti iz 1877. godine



¹⁷³ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 133.-134.

Zgrada općinske uprave, *Municipio*, koja je izgorjela 1924. godine, koncem 13. stoljeća je bila sjedište venecijanskog podestata¹⁷⁴. Za tu građevinu, na sjevernom potezu gradskog trga, se opravdano pretpostavlja da nije građena kao općinska palača, nego da je u trenutku potpadanja Umaga pod Mletačku vlast, za sjedište podestata izabrana jedna od postojećih građevina u blizini crkve¹⁷⁵. Bila je to prilično neugledna katnica, koja se kroz gotovo cijelo razoblje mletačke vlasti u Umagu popravljala, dograđivala i preuređivala. Najreprezentativniji izgled poznat nam je sa starih razglednica, a obilježile su ga sjeverno i južno scensko pročelje, ukrašeno grbovima mletačkih podestata te reljef lava, datiran u 15. stoljeće. U prizemlju zgrade je bilo općinsko skladište brašna, *il Fondaco delle farine*, o čemu je svjedočio natpis s uklesanom 1553. godinom, koji je danas pohranjen u gradski lapidarij¹⁷⁶:

PAVPERIBVS FARINARVM EMPO
RIVM AVXI SORTE(M) EXEGI MVL
CTAM DISTVLI VINCENTIVS DE
PHINVS PRETOR
MDLIII



Natpis koji je bio postavljen iznad ulaza u skladište brašna (gore) s upisanom 1553. godinom i grbom obitelji Delfin, koji se danas čuva u lapidariju Gradskog muzeja
fotografije: B. Milošević, arheolog Gradskog muzeja Umag

¹⁷⁴ A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. I., Trieste 1973., str. 101., tada su donesene uredbe o načinu uprave i ovlastima umaškog podestata

¹⁷⁵ N. Bolšec Ferri, B. Milošević; *Baština Umaga i okolice*, Umag - monografija, Umag, 2012.

¹⁷⁶ R. Cigui, *Contribuito all'araldica di Umago*, Atti, Centro di Ricerche Storiche-Rovigno, vol. 24, Trieste-Rovigno, 1994., str. 258.



*Detalj grba obitelji Delfin
fotografije: B. Milošević, arheolog Gradskog muzeja Umag*

Zgrada je, početkom 17. stoljeća, bila u vrlo lošem građevinskom stanju, ali je izvedena samo trećina nužnih radova sanacije, što je navedeno u izvješću od 15. svibnja 1609. godine, najvjerojtnije zbog nedostatka sredstava pa je 10. prosinca 1614. godine, bilo određeno da se za nastavak radova osigura 800 dukata, *“ducati ottocento al Provveditor e Inquisitor generale in Istria perchè provvedesse alle riparazioni di cui abbisognava il palazzo della carica di Umago”*¹⁷⁷. Radovi su se provodili duže vrijeme jer je 1629. godine bilo određeno da providur Contarini nastavi sanaciju i popravi podest prvog kata (balkon) građevine¹⁷⁸. Vanjsko stubište s podestom se spominje i u popisu radova od 27. travnja 1744. godine, kada je majstor Fachineti izveo 14 kamenih stuba s ogradom te postavio 57 drvenih greda dužine 20,88 metara¹⁷⁹. Prema broju i dužini greda može se pretpostaviti da su tada u potpunosti izmijenjene tri međukatne konstrukcije (nad prizemljem, prvim katom i potkrovljem) te da su grede postavljene u 18 raspona, što bi činilo cca 12 metara ukupne dužine unutrašnjeg prostora građevine. Pretpostavku opravdava popis radova, koje je sastavio majstor Filippo d'Angiotti, 11. srpnja 1777. godine¹⁸⁰, koji je na tu, drvenu konstrukciju, postavio pod u dvorani za sastanke te još jedan pod na drvenim gredama, što je mogao biti jedino pod potkrovlja. U istom popisu radova se navodi postavljanje ograde na vanjsko stubište i oko podesta u razini prvog kata s kojega se je ulazilo u veliku dvoranu za sastanke Velikog vijeća, *Consiglio maggiore*¹⁸¹.

¹⁷⁷ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 130.

¹⁷⁸ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 130.-131.

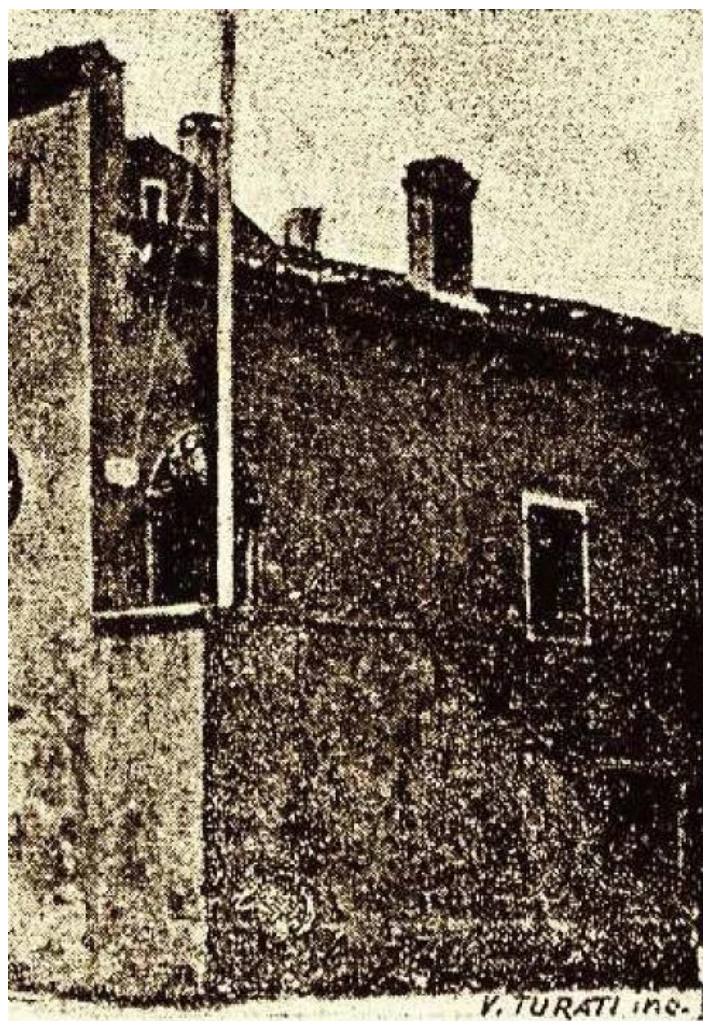
¹⁷⁹ M. Budicin, Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno, 1995., App. IV-12, str. 39.; dokument navodi: *“travi dodesi di passa n.57”*; 1 passo=1,74 m

¹⁸⁰ M. Budicin, Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno, 1995., App. IV-3, str. 34.

¹⁸¹ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 127.

Vanjsko stubište i podest sa zidanom ogradom, koji su srušeni početkom 20. stoljeća, te oblikovanje pravokutnog portala u kamenom okviru s nadvojem šiljastog luka i jednostavnim zaglavnim kamenom, u razini prvog kata, sačuvano je na fotografijama s konca 19. stoljeća, na kojima je vidljiv i izvorni položaj kamene ploče s natpisom, na južnom pročelju, iznad pravokutnog ulaza općinskog skladišta u prizemlju.

*Vanjsko stubište i podest sa zidanom ogradom uz istočno pročelje općinske palače, koncem 19. stoljeća
preuzeto iz: Umag-zona Muzeja, konzervatorska podloga*



Na južnom pročelju, prema gradskom trgu, su bili postavljeni kameni klesani grbovi podestata i ploče s natpisima, a na vrhu se je isticala pravokutna kamena ploča s uklesanim kročećim lavom sv. Marka. Požar, koji je buknuo u noći između 30. i 31. siječnja 1924. godine, potpuno je uništio gradsku lođu i palaču općinske uprave, a reljef s venecijanskim lavom je prenesen na gradski zvonik.



*Jugoistočni ugao općinske palače početkom 20. stoljeća
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 75.*

Benedetti donosi podatak da je prvi reljef venecijanskog lava u kružnom okviru, iz 1296. godine, koji je bio postavljen na pročelje prema moru kuće *Castro*, bio prenesen na jugoistočni, ogradni zid groblja sv. Andrije, a zatim uzidan na sjeverno pročelje općinske palače, *sulla facciata settentrionale del Municipio*¹⁸², što je zabilježeno na fotografijama s početka 20. stoljeća. Zgrada je imala dvostrešni krov, sakriven iza nešto viših, ravno završenih zabatnih zidova.



Pogled sa sjeveroistoka na općinsku palaču (desno) i crtež venecijanskog lava u kružnom okviru (gore) preuzeto iz: *Pozdrav iz Umaga*, str. 86. (desno) te iz *Contributo all'araldica di Umago*, str. 260. (gore)



Gradska loža, uz zapadno pročelje općinske palače, je u prizemlju, prema gradskom trgu bila otvorena ulazom s polukružnim nadvojem i nekoliko pravokutnih otvora koji su se koristili kao prozori ili su bili probijeni u prolaze. Kako nijedan otvor prizemlja, na starim fotografijama, nema izvorne, uobičajene kamene ili žbukane okvire, opravdana je pretpostavka da su otvori naknadno probijani kroz pročelje obične stambene građevine te da je prizemlje tako preuređeno u ložu¹⁸³.

Sjeverno pročelje bilo je otvoreno prolazom prema moru i gradskoj luci. Pod gradskom ložom su se sastajali trgovci, a roba se razmjenjivala na masivnim, drvenim stolovima, koji su bili postavljeni na kamene konzole, ugrađene u obodne zidove. U loži je, sukladno Statutu grada Umaga, svaki ponedjeljak i petak podestat sa sucima izricao presude.

Na katu je bio uređen stan za venecijanskog podestata, a od 1356.-1359. godine jedan dio prostora je za stanovanje koristio i vojni zapovjednik¹⁸⁴.

¹⁸² A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. I., Trieste 1973., str. 131.

¹⁸³ N. Bolšec Ferri, B. Milošević; *Baština Umaga i okolice*, Umag - monografija, Umag, 2012.

¹⁸⁴ A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. I., Trieste 1973., str. 134.

Unutar lože je bio postavljen veliki kameni blok s uklesanim mjerama za dužinu tzv. *brazzolario*, u izvornoj, umaškoj jedinici, *pertica lineare di Umago*, koja je iznosila 2,45 metara, a što je odgovaralo veličini od sedam venecijanskih stopa. Kasnije su u taj kameni blok uklesane venecijanske mjere, *pertica lineare*, *passo*, *brazzo*, *mazza* za tkanine te *stropa* za drvo¹⁸⁵.



*Južno pročelje zgrade s lođom, 19./20. stoljeće
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 74.*

¹⁸⁵ A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. I., Trieste 1973., str. 127.-128.; jedna venecijanska stpa je imala dužinu od 0,35 metara

Prostor gradskog trga bio je određen nekadašnjom ranosrednjovjekovnom crkvom, a kako je gotovo na istom mjestu bila podignuta kasnija crkva, poznata samo iz pisanih izvora te konačno i današnja župna crkva može se, temeljem kontinuiteta sakralnog mjesta, pretpostaviti i sakralna građevina ranija od ranosrednjovjekovne crkve¹⁸⁶. Izgrađena na temeljima kasnoantičkog gospodarskog sklopa, datiranog u 3./4. stoljeće, ranosrednjovjekovna crkva s tri upisane apside je otkrivena arheološkim istraživanjima 2004./2005. godine¹⁸⁷. Južni i sjeverni zid kasnoantičkog gospodarskog sklopa, na međusobnoj udaljenosti od gotovo 40 metara, su imali kvadratne niše i nisu bili usporedni, nego su tvorili trapezni tlocrt. Prema pronađenim arheološkim materijalnim ostacima, prvenstveno zbog neobičajne množine fragmenata ranokršćanskih staklenih svjetiljki, pretpostavlja se postojanje ranokršćanskog oratorija Sv. Pelegrina¹⁸⁸.

Ranosrednjovjekovna troapsidalna crkva bila je kratkog vijeka i vjerojatno nikad završena do kraja. Građevina je stradala zajedno s cijelim Umagom 876. god., kada je, u svom pohodu duž zapadne istarske obale, knez Domagoj uništio i zapalio uz Umag i Sipar, Novigrad i Rovinj. Vjerojatno nije prošlo dugo vremena da se u jednoj takvoj kršćanskoj sredini počine graditi nova crkva. Ta se druga crkva, Uznesenja Blažene Djevice Marije i Sv. Pelegrina, prvi put spominje tek u dokumentu biskupa Marina de Cernottija, *Ecclesiae Sanctae Mariae sive Sancti Pelegrini de Humago*, 1426. godine. Drveni triptih s prikazima Sv. Petra, Sv. Antuna i Sv. Martina iz 15. st. predstavlja vrhunsko dostignuće gotičke drvorezbarske umjetnosti¹⁸⁹ i vjerojatno je bio dio nekadašnjeg glavnog oltara. Restauriran je 1912. godine¹⁹⁰, a danas je izložen na unutarnjem zapadnom zidu župne crkve.

*Drveni triptih datiran u 15. stoljeće
Preuzeto iz: Župna crkva Umag, str. 43.*



¹⁸⁶ N. Bolšec Ferri, B. Milošević, Baština Umaga i okolice, Umag - monografija, Umag, 2012.

¹⁸⁷ N. Bolšec Ferri, Zaštitno arheološko istraživanje na Trgu Slobode u Umagu 2004./2005., I. Porečki susret arheologa, Rezultati arheoloških istraživanja na području Istre, Poreč, 2008., str.107.-109.

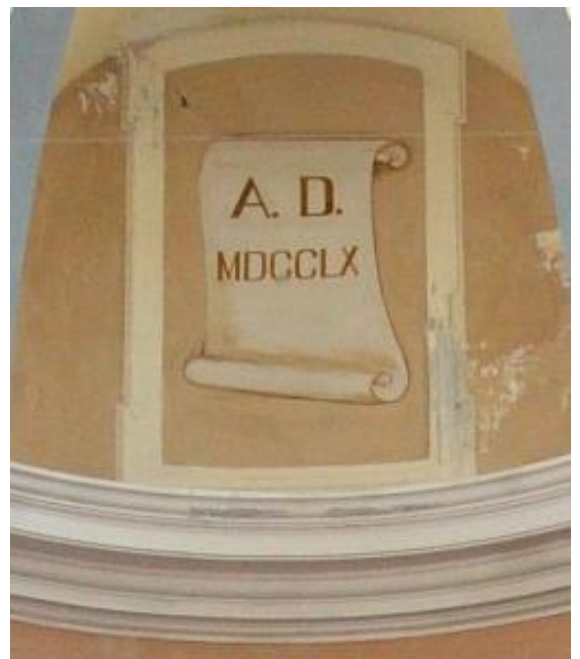
¹⁸⁸ N. Bolšec Ferri – B. Milošević, Baština Umaga i okolice. Umag – monografija, Umag 2012.

¹⁸⁹ N. Bolšec Ferri – B. Milošević, Baština Umaga i okolice. Umag – monografija, Umag 2012.

¹⁹⁰ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. II., Trieste 1973., str. 138.

Sljedeći spomen crkve je iz rujna 1651. godine, kada je, tijekom velikog nevremena, srušen dio krova i stropa te znatno oštećeno pročelje crkve. Venecijanski Senat je osigurao sredstva za rekonstrukciju crkve pa je, 5. listopada 1651. godine, Općinsko vijeće izabralo dva člana za građevinski nadzor¹⁹¹. Međutim do temeljite obnove kakva je crkvi bila potrebna, nikada nije došlo jer se 1730. god. donijela odluka o gradnji nove crkve prema projektu Giovannia Dongettija. Ova nova barokna građavina mijenja orijentaciju od one klasične, te je orijentirana sjever – jug. Razlog promjeni orijentacije je već do tada prilično dobro formirani gradski trg, odnosno prevelika blizina zvonika, izgrađenog polovicom 15. St., koja je onemogućavala naglašeni pristup crkvi.¹⁹² Izgradnja, pod nadzorom Aurelija Alessandrija i Antonija Centenarija, završena je 1757. godine, a crkvu je posvetio biskup Petazzi, 1760. godine¹⁹³, kako je i upisano iznad unutarnjeg, završnog vijenca apside.

Župna crkva u Umagu prva je od kasnopaladijevskih tipova crkava koje se tijekom 18. st. javljaju u venecijanskom dijelu Istre, i bila je uzor za gradnju svim kasnijim crkvama toga tipa građenim u periodu do kraja 18. st. (Buje, Grožnjan, Buzet i Završje). Umaška crkva pripada tipu dvoranskih crkava s naglašenom uzdužnom osi i akcentom na svetištu i prostorom pred njim. Svetište oblika izdužene polukružne apside nadsvođeno je kalotom, dok je prostor pred glavnim oltarom natkriven lažnom kupolom. Glavni brod produbljen je s po tri kapele sa svake strane. Pročelje, završeno zabatom, odlikuje vertikalna podjela izvedena pilastarima s korintskim kapitelima te geometrijska dekoracija. Ulaz, naglašen povišenim baroknim stubištem, oblikovan je polustupovima s kompozitnim kapitelima koji nose arhitrav s lunetom ispunjenom, tada već tradicionalnim, renesansnim motivom školjke.¹⁹⁴



*Upisana godina posvećenja crkve, A.D. MDCCLX nad završnim vijencem apside
fotografija: L. Jonjić, 2011.*

¹⁹¹ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. II., Trieste 1973., str. 135.

¹⁹² N. Bolšec Ferri, B. Milošević, Baština Umaga i okolice. Umag – monografija, Umag, 2012.

¹⁹³ N. Fachin, Umag-Savudrija, povijest i kultura, Umag, 2002., str. 13.

¹⁹⁴ N. Bolšec Ferri, B. Milošević, Baština Umaga i okolice. Umag – monografija, Umag 2012.

Iako kamena obloga pročelja nije nikad završena¹⁹⁵, prema obradi donjeg dijela sjevernog, glavnog pročelja može se zaključiti da je crkva zamišljena kao monumentalna, barokna građevina. Kamenom obrađeni pilastri, koji su od jednostavnih baza odvojeni plitkom geometrijskom profilacijom i završeni korintskim kapitelima, dijele glavno pročelje u pet, simetrično raspoređenih polja, raličitih širina. U središnjem, najširem polju izveden je pravokutni portal u geometrijski profiliranom, kamenom okviru s lunetom koja je oslonjena na dva bočna stupa kružnog presjeka. Portal je za šest stuba uzdignut od razine trga. U nešto užim poljima s obje strane središnjeg dijela pročelja, plitkom kamenom oblogom su izvedene vertikalne elipse, a krajnje istočno i zapadno, vrlo usko polje pojačava dinamiku pročelja i prividno povećava širinu broda crkve na bočne kapele.



*Glavno, sjeverno pročelje,
pogled sa sjeverozapada
fotografija: L. Jonjić, 2011.*

¹⁹⁵ Beppi Bessich navodi podatak da je župnik Grossi, 1933. godine, dao izraditi i projekt završetka gradnje za koji sredstva nisu nikad bila osigurana, Umago Viva, br. 57., str. 9.

Crkva je jednobrodna građevina s izduženom polukružnom apsidom, uz koju je dograđena istočna sakristija, ucrtana u katastarsku kartu iz 1877. godine te kasnija, zapadna sakristija, prikazana kao planirana gradnja na karti iz 1897. godine.



*Južno pročelje crkve s istočnom i
zapadnom sakristijom koje su
prigrađene uz izduženu,
polukružnu apsidu
fotografije: L. Jonjić, 2011.*

*Tlocrt crkve bez zapadne sakristije na katastarskoj karti iz 1877. (dolje lijevo) i s
dogradnjom 1897. godine (dolje desno)*



Kipovi sv. Pelegrina i sv. Nicefora, djela majstora Antonija Bosse iz Bassana (1780.-1845.)¹⁹⁶, postavljeni su s obje strane glavnog, mramornog oltara koji je restauriran 1994. godine, kada je obnovljeno i svetište. Iznad drvenog kora apsida, kojega su 1928. godine izradili Umažani Beniamino Favretto i Emo Rossi, postavljena je slika Uznesenja Marijinog iz 1788. godine¹⁹⁷.

U plitkim, pravokutnim nišama smještena su po tri bočna oltara. Prvi od ulaza na istočnom zidu crkve je oltar Krštenja Isusova, zatim oltar Svete Obitelji s palom Givannija Battista Crevatina iz 1899. godine te oltar sv. Nikole s palom, koju Benedetti pripisuje majstoru Pietru Marchesiju¹⁹⁸, koji je autor vedute Umaga iz 1895. godine. Na prvi sjeverni oltar uz zapadni zid crkve je postavljeno Raspelo iz 17. stoljeća, a na vrhu oltara je uklesan grb obitelji Alessandri. Slijedi oltar Srca Isusova s palom slikara Bartolomea Gianellija, izrađenom koncem 19. stoljeća te oltar Majke Božje Žalosne, prenesen nakon rušenja istoimene crkve 1954. godine. U sredini zrcalnog svoda broda crkve izvedene su freske s likovima sv. Pelegrina i sv. Nicefora te središnjim prikazom Uznesenja Blažene Djevice Marije, koje su datirane u 18. stoljeće i pripisuju se majstoru Giuseppeu Bernardinu Bisonu iz Palmanove¹⁹⁹.

Na pjevalište crkve, koje je izradio majstor Osvaldo Piazza 1791. godine, postavljene su orgulje venecijanskog majstora Francesca Dazzija iz 1776. godine²⁰⁰.

*Pogled prema svetištu (lijevo) i pjevalištu (desno)
fotografije: L. Jonjić, 2011.*



¹⁹⁶ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. II., Trieste 1973., str. 149.

¹⁹⁷ N. Fachin, Umag-Savudrija, povijest i kultura, Umag, 2002., str. 14.

¹⁹⁸ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. II., Trieste 1973., str. 138.

¹⁹⁹ N. Fachin, Umag-Savudrija, povijest i kultura, Umag, 2002., str. 15.

²⁰⁰ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. II., Trieste 1973., str. 148.

Zvonik kvadratičnog tlocrta, koji je sagrađen u 15. stoljeću²⁰¹, je vjerojatno bio postavljen gotovo u os glavnog, zapadnog pročelja crkve koju spominje biskup Cernotti 1426. godine, a koja je bila oštećena u nevremenu 1651. godine. Taj kasnogotički zvonik impozantna je, vitka, samostojeća građevina, visine 33 metra²⁰².

Zidan je priklesanim kamenom s jačim uglovnim vežnjacim i razdijeljen s tri, jednostavna polukružna vijenca. Pročelja su rastvorena s po četiri uska pravokutna prozora u kamenom okviru, polukružnog nadvoja. Umjesto prozora posljednje, četvrte razine, na sjeverno pročelje je postavljen sat, vjerojatno početkom 20. stoljeća. Prema podacima u literaturi, građevina je obnovljena 1691. godine²⁰³. Tada je, najvjerojatnije, podignut posljednji kat s biforama, završen naglašenom, geometrijskom profilacijom nad kojom je izveden šesterokutni tambur s piramidalnim završetkom. Kameni reljef s uklesanim lavom sv. Marka, između prozora prve i druge razine sjevernog pročelja zvonika, je prenesen s južnog pročelja Općinske palače, koja je izgorjela u požaru 1924. godine.



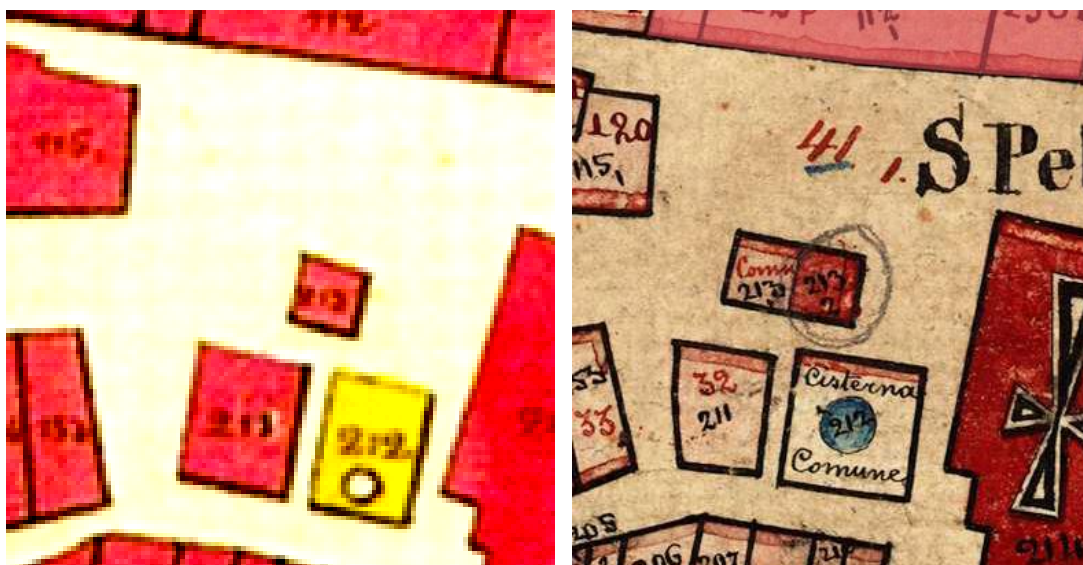
*Sjeverno (gore lijevo) i južno pročelje zvonika (gore desno) te reljef s venecijanskim lavom uzidan u sjeverno pročelje zvonika (desno)
fotografije: L. Jonjić, 2011.*

²⁰¹ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. II., Trieste 1973., str. 149.

²⁰² N. Bolšec Ferri – B. Milošević, Baština Umaga i okolice. Umag – monografija, Umag 2012.

²⁰³ N. Fachin, Umag-Savudrija, povijest i kultura, Umag, 2002., str. 13.

Uz zapadno pročelje zvonika je dograđena prizemnica, zasigurno nakon 1818., iako neki autori navode da je sagrađena 1691. godine te da je u njoj bio venecijanski trezor i mjesto gdje se je deponirao i čuvao novac²⁰⁴. Naime, u prvu katastarsku kartu iz 1818. godine građevina nije ucrtana, a na karti iz 1877. godine je građevina upisana kao općinsko vlasništvo - *Comu(ne)* i označena brojem 213/1, a zvonik brojem 213/2. Ta dioba katastarskog broja ide u prilog dataciji između 1818. i 1877. godine.



Prostor oko zvonika na katastarskoj karti iz 1818. (lijevo) i 1877. godine (desno)

U literaturi je zapisan i podatak da je u kućici bila briačnica koju je vodio Giuseppe Scarpa iz Chioggie, kojega je, u poslu, naslijedio Augusto Fachin iz Petrovije²⁰⁵. Na fotografiji iz 1904. godine sačuvan je izgled dijela sjevernog pročelja s pravokutnim prozorom i ulazom nad kojim je bio natpis *Frutta, Verdura E Pescivendola*, koju je u to vrijeme vodila Maria Favretto. Građevina je srušena oko 1960. godine²⁰⁶.



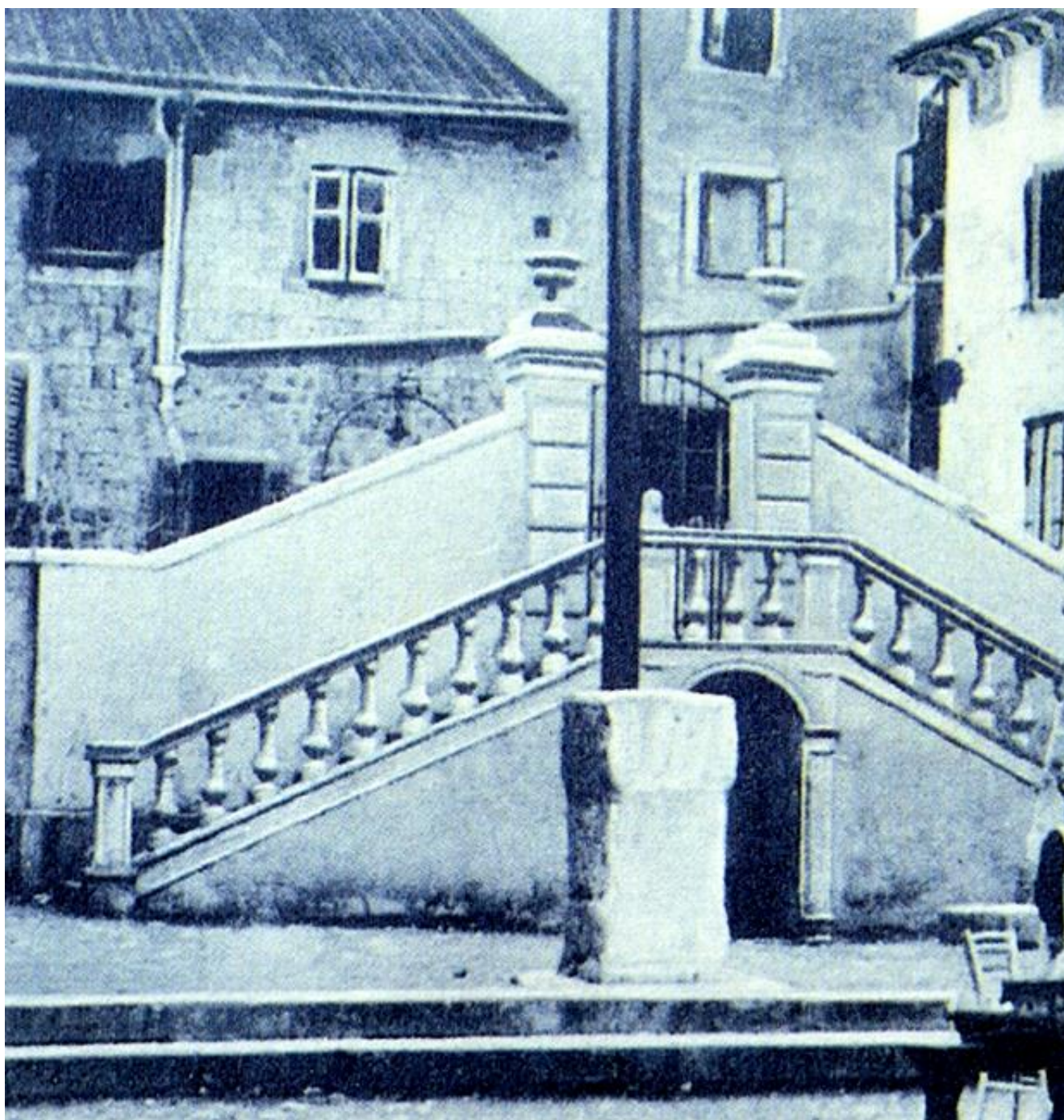
Sjeverno pročelje kuće dograđene uz zapadno pročelje zvonika, 1904. godina preuzeto iz: Umago Viva br.57, str.10

²⁰⁴ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 57, str.10.

²⁰⁵ N. Fachin, *Pozdrav iz Umaga*, Umag, 2005., str. 69.

²⁰⁶ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 18, str.10.

Između crkve i zvonika, a ispred javne cisterne, bio je postavljen, rustično obrađeni, kameni stup s drvenim stijegom za zastavu. Benedetti navodi dokument Uprave venecijanskog Arsenala, *Magistrato all'Arsenale di Venezia*, iz 1660. godine kojim se isporučuje drveno koplje za općinski stup, koji je bio zamijenjen 24. lipnja 1679. godine²⁰⁷. Nedaleko, na gradskom trgu je bio i tzv. “stup srama”, gdje su se izvršavale presude.

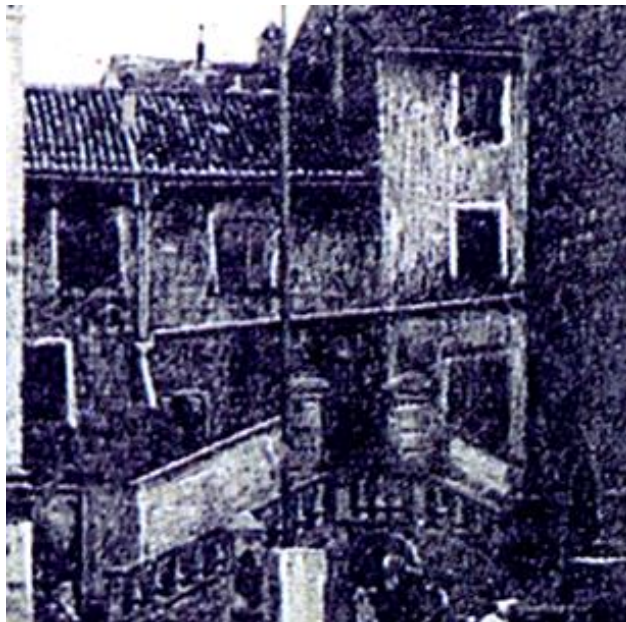


*Kameni, rustični stup sa stijegom za zastavu ispred gradske cisterne, između crkve i zvonika
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 78.*

²⁰⁷ A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. I., Trieste 1973., str. 131.

Gradska cisterna, *cisterna pubblica*, koja je prikupljala kišnicu s krova crkve i okolnih zgrada, bila je podignuta prema prijedlogu koji su Vijeću podnijeli graditelji, braća Rocco i Isepio Venerandi s procijenjenim troškom od 10.300 lira te na molbu umaškog načelnika Alvisea Cornera od 25. rujna 1772. godine²⁰⁸. Do tada je u gradu postojala samo jedna javna cisterna u dvorištu općinske zgrade, koja je bila podignuta sredstvima Općine, prema odluci koparskog kapetana 1677.-1678. godine. Iako su sredstva za rekonstrukciju i nužni popravak te cisterne, spomenuta u odluci Vijeća od 8. svibnja 1772. godine²⁰⁹, radovi nisu izvršeni jer općinski liječnik Antonio Centenari u izvješću od 20. rujna 1772. godine, navodi da se jedino koristi *Pozzo contiguo al Pub.o Lacco*²¹⁰, gdje je voda ustajala i pomiješana s morem pa i sam predlaže gradnju nove cisterne na gradskom trgu.

U podu je do danas sačuvana kamena taložnica, ispod vanjske oktogonalne krune s izmjenično izvedenim dužim i kraćim stranicama. Neprimjerenom obnovom cisterne 2004./2005. godine, pokušalo se od komunalne građevine za sakupljanje kišnice, napraviti galerijski prostor. Tada su, na vanjskim bočnim stranama, probijeni okulusi i nanovo otvoreni otvori u koje su postavljeni kameni izljevi u laganom nagibu. U unutrašnjosti cisterne povećan je središnji komunikacijski otvor, zbog lakšeg kretanja, pri čemu je sav pijesak iscurio iz svoda. Cisterna se je upotrebljavala do 1936. godine, kada je proradio Istarski vodovod.



*Oluci za prikupljanje kišnice za gradsku cisternu sa sjevernih pročelja kuća koje su bile odvojene ulicom s južne strane (lijevo) i današnji izgled istočnog pročelja, nakon zahvata 2004./2005. godine
fotografija lijevo preuzeta iz: Pozdrav iz Umaga, str. 68.; fotografija desno: L. Jonjić, 2011.*

²⁰⁸ M. Budicin, Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno 1995., App.III-1, str.30.

²⁰⁹ A. Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Vol. I., Trieste 1973., str. 132.-133.

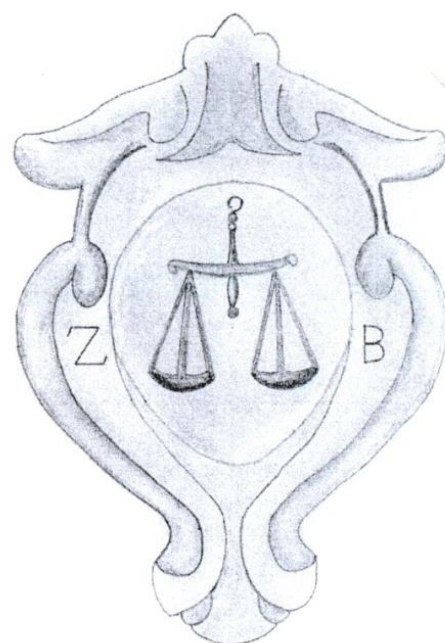
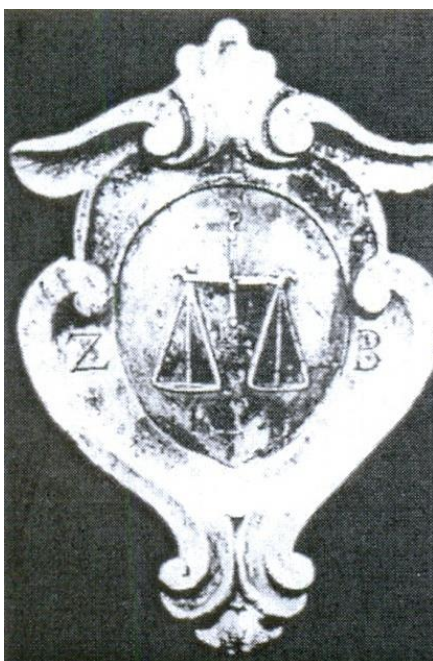
²¹⁰ M. Budicin, Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno 1995., App.III-3, str.32.



*Detalj taložnice (gore) i unutrašnjost
cisterne (desno)
fotografije: L. Jonjić, 2011.*



Na zapadnom potezu današnjeg Trga Venecije, na uglu s prilazom Calle Chiusa, najvjerojatnije u prvoj polovici 18. stoljeća, izgrađena je kuća Balanza, koja je do danas gotovo u potpunosti sačuvala izvorni izgled. Arheološkim istraživanjem na Trgu Venecije²¹¹ ustanovljeno je da je ta kuća temeljena na monumentalnom antičkom zidu. Prema nekim autorima, obiteljski grb, koji je bio postavljen u sredinu istočnog pročelja, prema gradskom trgu, prenesen je i bio je ugrađen u zid kuće u današnjoj ulici Pod urom, *Corte delle ore*²¹², ali prilikom obilaska terena za potrebe ove studije nije pronađen. Izvorno je grb zasigurno bio postavljen prilikom izgradnje kuće na gradskom trgu, nakon što je Zuane Balanza, zbog trgovačkog uspjeha i doprinosa mletačkoj Republici, 1738. godine primljen u vlastelinske redove²¹³.



*Fotografija obiteljskog grba Blanza na
istočnom pročelju kuće Balanza (lijevo)
i crtež istog graba (desno)
Preuzeto iz: Umago Viva, br. 57, str.11.
(lijevo) i Contributo all'araldica di
Umago, str. 253 (desno)*

²¹¹ N. Bolšec Ferri, Zaštitno arheološko istraživanje na Trgu Slobode u Umagu 2004./2005., I. Porečki susret arheologa, Rezultati arheoloških istraživanja na području Istre, Poreč, 2008., str.105.-109.

²¹² R. Cigui, Contributo all'araldica di Umago, Atti,Centro di Ricerche Storiche-Rovigno, vol.24, Trieste-Rovigno,1994.,str.253.

²¹³ B. Besich *Santo*, Piccolo cabotaggio, Umago Viva, br. 57, str.11.

U prizemlju te dvokatnice bila je trgovina koju je, koncem 19. stoljeća, vodio Mario Balanza²¹⁴. Ulaz u trgovinu bio je s gradskog trga, a za stambene prostore kata postavljen je, u sredinu južnog pročelja, prema današnjem Trgu Venecija, jednostavni pravokutni portal u kamenom okviru. Otvori u pravokutnim okvirima, na oba pročelja, su postavljeni u tri vertikalne osi.

Nad okvirima prozora prvoga kata je žbukom izvedena traka s motivom meandra s lučnim nadvojem, a nad prozorima drugog kata su u štuko obradi izvedeni ukrasni nadvoji s viticama. Iznad završnog vijenca kuće, bogate štuko dekoracije, postavljen je geometrijski profilirani krovni kanal.

Detalj prozora drugog kata, završnog vijenca i krovnog kanala kuće Balanza fotografija: L. Jonjić, 2011.



Na sjevernom pročelju bila su, prema danas vidljivim tragovima, otvorena samo vrata u prizemlju, koja su mogla služiti kao pomoćni ulaz u trgovinu. Današnji sjeverozapadni dio kuće, s vratima u prizemlju i po jednim prozorom katova i potkrovlja, je priključen kući tek nakon 1933. godine.

Naime, taj dio građevine je prema katastarskoj karti iz te i svih ranijih godina pripadao kući koja je bila označena brojem 115/2 i koja je sa susjednom, zapadnom kućom određivala južnu liniju uskog prilaza, koji se je nazivao *Calle chiusa*²¹⁵. Volumen te katnice, koja je bila istaknuta u “slijepi” prilaz prema kojemu je bila okrenuta i streha krova, vidljiv je na staroj fotografiji, a Bepi Besich donosi podatak da je u njoj živio pomorac Pietro Devescovi, rodom iz Rovinja, sa ženom Marcellom Davia i troje djece²¹⁶.

*Calle chiusa, 19./20. stoljeće
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 74.*

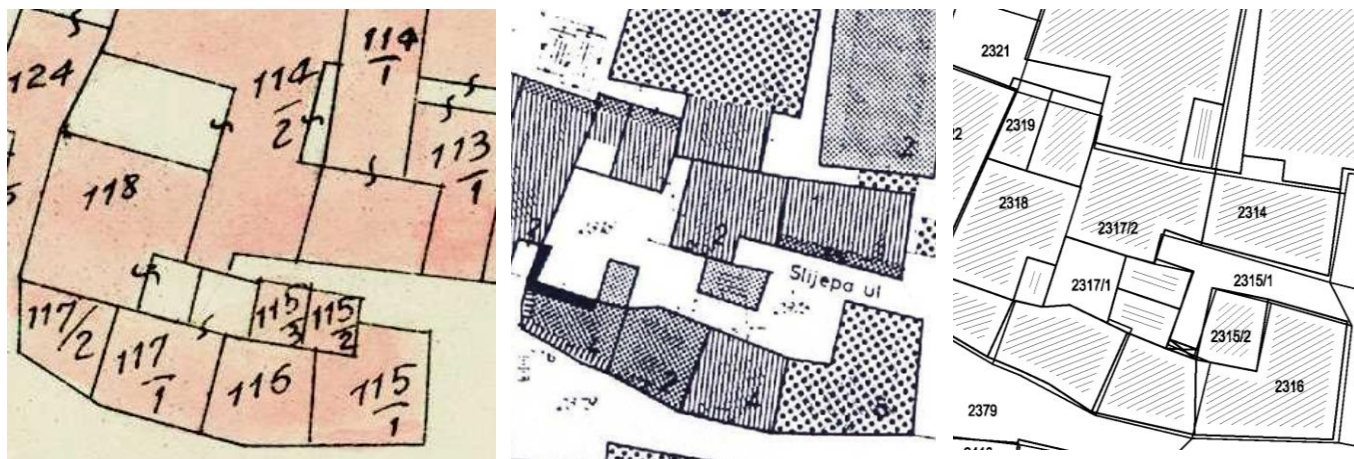


²¹⁴ B. Besich *Santo*, Piccolo cabotaggio, Umago Viva, br. 57, str.11.

²¹⁵ B. Besich *Santo*, Piccolo cabotaggio, Umago Viva, br. 59, str.17.

²¹⁶ B. Besich *Santo*, Piccolo cabotaggio, Umago Viva, br. 59, str.17.

Rušenje te i dijela susjedne, zapadne kuće, koje je prikazano na karti iz 1990. godine, otvorilo je mogućnost da se potez *Calle chiusa* pomakne prema jugu pa je proširenje prilaza konačno završeno gradnjom recentnih kuća koncem 20. i početkom 21. stoljeća.



Calle chiusa na katastarskoj karti iz 1933. godine (lijevo), sa srušenim kućama 1990. godine (sredina) i prošireni prilaz prema suvremenoj katastarskoj izmjeri (desno)

Izvorna širina *Calle chiusa* je do danas određena samo još u krajnjem jugozapadnom dijelu, pročeljem prizemnice koja se naslanja na južni ugao stambene dvokatnice s potkrovljem, u koju se ulazi širokim pravokutnim portalom u kamenom okviru. Između prozora prvog i drugog kata te kuće, koja je u starim katastarskim kartama označena brojem 114/2, uzidan je grb obitelji de Franceschi, kojoj je koparsko Vijeće dodijelilo status 1802. godine uz potvrdu austrijskog cara Franje I.²¹⁷ pa se opravdano može pretpostaviti da je početkom 19. stoljeća grb postavljen na pročelje vjerojatno ranije kuće, a što je danas jasno vidljivo po tragovima uzidavanja.



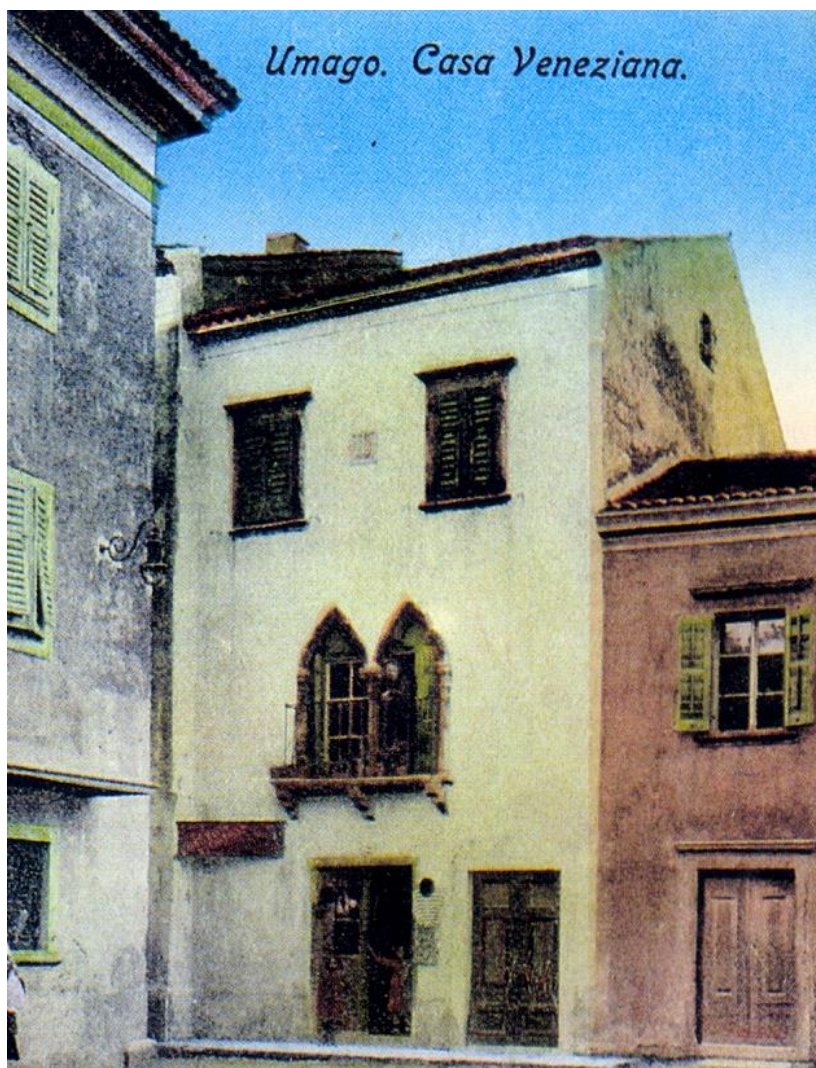
Pogled s istoka na Calle chiusa (sasvim desno) i obiteljski grb de Franceschi (desno) fotografije: L. Jonjić, 2011.

²¹⁷ R. Cigui, Contributo all'araldica di Umago, Atti, Centro di Ricerche Storiche-Rovigno, vol.24, Trieste-Rovigno, 1994., str.257.

Zabilježeno je i nekoliko umaških gradonačelnika iz te obitelji u razdoblju nakon 1815. godine²¹⁸, a Bepi Besich navodi kako je Ettore de Franceschi sa ženom Augustom, kćeri Leonildom i sinom Luigijem, koji je isto neko vrijeme bio gradonačelnik, živio upravo u ovoj kući.

Prema istom autoru je prizemlje susjedne kuće, na katastarskoj karti označene brojem 114/1, na dijelu *Calle chiusa* prema gradskom trgu bila trgovina metražnom robom, a kasnije krojačnica Maria Quadranti. Na katu je živjela najprije obitelj pralje Barbutto, zatim obitelj Quadranti, a susjedni stambeni ulaz je koristila obitelj Lenarduzzi²¹⁹. Prema podjeli osnovnog katastarskog broja 114, koji je upisan u katastarsku kartu iz 1818. godine, a razdijeljen 1877. godine, može se pretpostaviti da je izvorno ta kuća bila jedinstvena građevina.

Na istočnom početku Calle Chiusa, prema gradskom trgu, bila je podignuta katnica s gotičkom biforom prvoga kata tzv. *Casa Veneziana*. Sjeverni dio te kuće je naknadno bio uklopljen u zgradu kazališta, koju je, 1922. godine, sagradio Antonio Coslovich²²⁰. Zgrada kazališta je u katastarskoj karti iz upisana brojem 113/1.



Južno pročelje kuće koja je u katastarskoj karti iz 1877. godine označena brojem 113/1 preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 68.

²¹⁸ R. Cigui, Contributo all'araldica di Umago, Atti, Centro di Ricerche Storiche-Rovigno, vol.24, Trieste-Rovigno,1994.,str.276.

²¹⁹ B. Besich *Santo*, Piccolo cabotaggio, Umago Viva, br. 59, str.17.

²²⁰ N. Fachin, Pozdrav iz Umaga, Umago, 2005., str. 86.

Sjeveroistočni i istočni potez gradskog trga odredile su dvije građevine, izgrađene najvjerojatnije u drugoj polovici 18. stoljeća. Kuća na sjeveroistočnom uglu upisana je u katastarsku kartu iz 1818. godine jedinstvenim brojem 110, a na karti iz 1877. godine je podijeljena u dvije čestice s brojem 110/2 za kuću prema gradskom trgu. Prema nacrtu koji je Mattio Sforzina priložio uz molbu za proširenje posjeda 1781. godine, u sjevernom dijelu, s kasnijim katastarskim brojem 110/1, je najvjerojatnije bilo skladište i radionica, a u južnom kuća, kako je upisano i u nacrtu - *casa e fabrica*. Početkom 20. stoljeća na dijelu sjeverne čestice je obitelj Coslovich sagradila hotel *Al Leon d'oro*, a prema podacima iz literature tada je i kuća prema gradskom trgu pripadala istoj obitelji²²¹. Središnji ulaz ispod balkona prvog kata južnog pročelja kuće, prema gradskom trgu, koristio se je za trgovinu, a ulaz na zapadnom pročelju za stambene prostore katova.



*Sjeveroistočni i istočni potez gradskog trga, koncem 19. (lijevo) i početkom 20. stoljeća (desno)
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 74. i 76.*

Kuća istočnog poteza trga, u katastarsku kartu iz 1818. godine upisana brojem 215, koncem 19. stoljeća je imala prizemlje, dva kata i visoko potkrovlje, a otvori zapadnog pročelja, prema trgu, bili su postavljeni u tri vertikalne osi, kako je prikazano na starim fotografijama. Nakon požara u kojemu je izgorjela općinska zgrada, 1924. godine, građevina se je koristila kao zgrada općinske uprave, s ulazom iz Ulice G. Manzzinija za katove, a ulaz s gradskog trga je bio za poštanski ured u prizemlju²²² pa se opravdano može pretpostaviti da je u tom razdoblju i rekonstruirana u dvokatnicu, istih gabarita.

²²¹ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 57, str.13.

²²² B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 57, str.13.

4. TRG VENECIJE (LA PIAZZA NICOLA BESSICH)

Na prostoru današnjeg Trga Venecije, koji se je nazivao i *Piazza Nicola Bessich*, u 15. stoljeću je sagrađen zvonik, pred pročeljem tadašnje župne crkve. S tog su prostora vodile dvije glavne ulice prema zapadu, današnja Riječka ulica (*Via Venezia*) i Ulica Marina Bemba (*Via Roma*) koje su, s manjim ulicama i prilazima oblikovale gradske blokove zapadnog dijela grada. Na prostoru zapadno od crkve je bilo groblje od razdoblja kasne antike sve do izgradnje današnje crkve, što je dokumentirano arheološkim istraživanjima 2004./2005. godine, čime se opravdava neizgrađenost toga područja grada²²³. Veličina trga je smanjena izgradnjom kuće, na katastarskoj karti iz 1877. godine označene brojem 211, koja je podignuta istočno od gradske cisterne iz druge polovice 18. stoljeća, te konačno, u 19. stoljeću, prigradnjom prizemnice uz zapadno pročelje gradskog zvonika.



Današnji Trg Venecije na
katastarskoj karti iz 1877. godine

²²³ N. Bolšec Ferri, Zaštitno arheološko istraživanje na Trgu Slobode u Umagu 2004./2005., I. Porečki susret arheologa, Rezultati arheoloških istraživanja na području Istre, Poreč, 2008., str.105.-109.

Prema sačuvanim fotografijama, kuća s katastarskim brojem 211 na katastarskoj karti iz 1818. i 1877. godine, koja je bila i u vlasništvu obitelji Bocola²²⁴, koncem 19. stoljeća je imala dva kata s visokim potkrovljem. Krovšte je bilo konzolno istaknuto na produženim, drvenim rogovima, a prema tlocrtnom obliku prikazanom na svim katastarskim kartama do 1933. godine s lomom linije zapadnog zida, može se zaključiti da je nastala dogradnjom na raniju, južnu građevinu ili spajanjem dvije ranije građevine. Na zapadnom pročelju kuće je, prema opisima, bio ulaz za stambene prostore kata, a na sjevernom se je ulazilo u prostor magazina, koji je postao kavana *Caffè Pedocio*. Kuća u kojoj je živio i profesor Antonio Coselli, zatim obitelji Giustina Balanza i stolara Giuseppea Zacchigna²²⁵, je srušena šezdesetih godina 20. stoljeća, istodobno kada je porušena i prizemnica dograđena uz zapadno pročelje zvonika.



*Dio istočnog pročelja kuće na čestici broj
211 katastarske karte iz 1877. godine
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 78.*

Uklanjanjem tih građevina otvoren je prostor trga u gabaritima koje je imao koncem 17. stoljeća kada je, prema rezultatima navedenih arheoloških istraživanja, prostor korišten kao groblje. Južni potez toga prostora su činile uske, srednjovjekovne kuće, među kojima se danas ističe dvokatnica s portalom prizemlja i biforom prvog kata. Između šiljastih lukova bifore prezentiran je obiteljski grb nepoznate datacije i pripadnosti²²⁶, iako bi se po klesarskoj obradi okvira mogao datirati u 15. stoljeće.

²²⁴ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 58, str.11.

²²⁵ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 58, str.11.

²²⁶ R. Cigui, *Contributo all'araldica di Umago*, Atti, Centro di Ricerche Storiche-Rovigno, vol.24, Trieste-Rovigno, 1994., str.268.



*Južni potez današnjeg Trga Venecije (gore) i grb prezentiran između lukova bifore (desno)
fotografije: L. Jonjić, 2011.*



Zapadni ugao Trga Venecije, između današnje Riječke ulice (*via Venezia*) i prilaza Epifanio (*Calle Orba*), određen je kućom izduljenog, pravokutnog tlocrta, kojoj je na istočnom dijelu sjevernog pročelja sačuvan gotički prozor drugog kata.

Do danas sačuvani gotički otvor u razini prvog kata, gotovo na sredini istog, sjevernog pročelja bio je, prema vidljivim elementima i tragovima prezidavanja, lijevi dio gotičke bifore s obiteljskim grbom između nadvoja, kojemu je otučen donji, desni ugao prilikom postavljanja recentnog, pravokutnog prozora, a čime je u potpunosti uništen i desni, zapadni dio izvorne bifore. Iako do sad nije određena pripadnost i vrijeme izrade grba²²⁷, može ga se, po klesarskoj obradi okvira, datirati u 15. stoljeće. Prema elementima obrade sjevernog pročelja posve je opravdano pretpostaviti da je prostor današnjeg Trga Venecije u 15. stoljeću bio dio šireg, reprezentativnog gradskog prostora. Istočno i južno pročelje kuće, koja je na katastarskoj karti iz 1877. godine, označena brojem 153 i u kojoj je, koncem 19. stoljeća, živjela obitelj Manzutto²²⁸, preoblikovana su vjerojatno početkom 20. stoljeća i žbukana pa bi se izvorni izgled mogao utvrditi konzervatorskim istraživanjem i otucanjem žbuke.

Sjeverno pročelje kuće na zapadnom uglu današnjeg Trga Venecije desno gore), zazidan i dijelom prezidan istočni dio gotičke bifore (desno dolje) te detalj grba između lukova bifore (dolje) fotografije: L. Jonjić, 2011.



²²⁷R. Cigui, Contributo all'araldica di Umago, Atti, Centro di Ricerche Storiche-Rovigno, vol.24, Trieste-Rovigno, 1994., str.269.
²²⁸B. Besich *Santo*, Piccolo cabotaggio, Umago Viva, br. 58, str.11.

Od susjedne kuće, izduženog pravokutnog tlocrta, koja je pročelja imala prema trgu na sjeveru i prema ulici na jugu, označena u katastarskoj karti brojem 154, prema zapadu vodi prilaz, koji se nazivao *Calle Orba*, današnji Epifanio. Zapadni dio prilaza je završavao manjim proširenjem, koje je omogućavalo pristup u kuće unutar bloka pa je na karti podijeljen na parcele koje su pripadale pojedinim građevinama, a na prijelazu 19. u 20. stoljeće su korištene za držanje domaćih životinja²²⁹.



Ulica Epifanio na katastarskoj karti iz 1877. godine

Kako se takva organizacija prostora pojavljuje u slučaju kada se građevine naslanjaju na već postojeću, raniju izgradnju, može se pretpostaviti da je na tom dijelu bilo i prvo, ranosrednjovjekovno proširenje izgradnje prema istoku s već spomenutom, otkrivenom, crkvom, kojoj je pročelje bilo gotovo u osi današnjeg prilaza. Kuće na južnom potezu prilaza zadržale su, prema katastarskim kartama, sve do tridesetih godina 20. stoljeća srednjovjekovnu parcelaciju, uskih, pravokutnih građevina, a do danas su sačuvane kasnoantički i ranosrednjovjekovni fragmenti ugrađeni u pročelja nekih kuća. Tako je na kući s brojem 159 katastra iz 1877. godine, ispod prozora koji je vidljivo prezidavan, sačuvana spolija kasnoantičkog sarkofaga s križem jednakih hasti u središnjem polju, kojem je sa svake strane uklesana po jedna arkada.

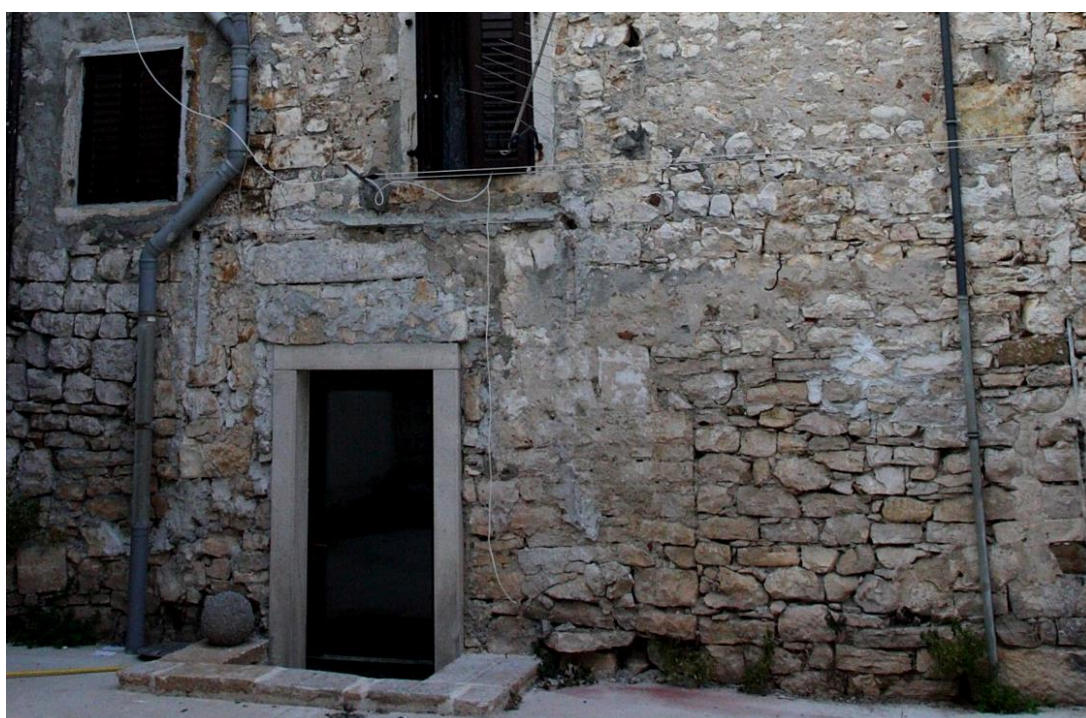
²²⁹ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 58, str.19.



Spolija kasnoantičkog sarkofaga

Na nekim kućama su, za gradnju ili kasnije pregradnje, korišteni veliki kameni vežnjaci, koji su se uobičajeno koristili za gradnju ili nadvoje većih građevina, kao na primjer na južnom pročelju prilično velike građevine, koja je na katastru iz 1877. godine označena brojem 149, a kojoj je ulaz cca 50 cm niži od današnje razine vanjskog prostora prilaza Epifanio. Na pročelju te kuće, izrazito u razini prizemlja, danas su vidljivi tragovi pregradnji, zazidavanja i probijanja novijih otvora.

*Južno pročelje građevine (k.č.br.149, katastra iz 1877. godine) u razini prizemlja
fotografije: L. Jonjić, 2011.*



U sjevernono pročelje kuće južnog poteza, na početku prilaza Epifanio, koja je na katastru iz 1877. godine upisana brojem 155, uzidana je kamena ploča s uklesanim obiteljskim grbom Georgi, datirana u 1. travnja 1470. godine. Ta je plemićka obitelj upravljala dobrima na otoku Korčuli još 1296. godine²³⁰, a u Dubrovniku se spominje i početkom 13. stoljeća.

Koncem 19. stoljeća je u toj kući živjela obitelj Giacoma Covacicha, koji je držao kočije za najam sve do 1927. godine, kada su zamijenjene auto-taxijem²³¹. U prizemlju kuće je bila mesnica.



Kamena ploča s obiteljskim grbom Georgi i natpisom: MCCCCLXX IN DIE PRIMO APRILIS TEPOE S ATO NIJ VITAL GEORGIJ PIIL PACIJ

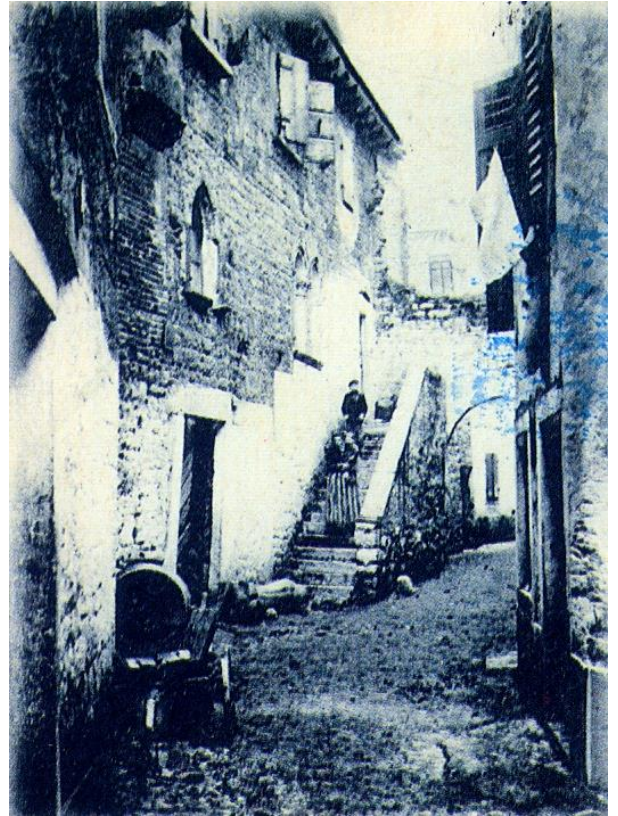
fotografija: J. Peković, 2011.

²³⁰ R. Cigui, Contributo all'araldica di Umago, Atti, Centro di Ricerche Storiche-Rovigno, vol.24, Trieste-Rovigno,1994.,str.259

²³¹ B. Besich *Santo*, Piccolo cabotaggio, Umago Viva, br. 58, str.19.

5. RIJEČKA ULICA (VIA VENEZIA)

Najjužnija gradska ulica, koja se proteže od današnjeg Trga Venecije prema zapadu, sve do trga sv. Martina i kule na jugozapadnom uglu gradskih zidina, je današnja Riječka ulica, koja se koncem 19. stoljeća navodi kao *Via Venezia*²³². Južni potez te ulice u potpunosti prati liniju gradskog zida u zapadnom dijelu, a od pretpostavljenog položaja kule, uz pretpostavljeni kasnoantički zid, mijenja smjer prema sjeveru, do križanja s današnjom Svodnom ulicom, od kojega opet prati pretpostavljeni pravac gradskog zida, sve do linije otkrivene kule, kojoj je danas prezentiran jugozapadni ugao u prostoru restorana. Istočni dio ulice ponovo naglo mijenja smjer prema



sjeveru i prostoru današnjeg Trga Venecije. Južni ulični potez završava sjevernim pročeljem kuće na trgu s prezentiranom gotičkom biforom prvog kata, a sjeverni potez većom uglovnicom, kojoj je na sjevernom pročelju danas prezentirana gotička monofora drugog i dio gotičke bifore prvog kata.

Via Venezia koncem 19. Stoljeća (gore), istočni (desno) i zapadni (sasvim desno) dio današnje Riječke ulice preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 94. fotografije: L. Jonjić, 2011.

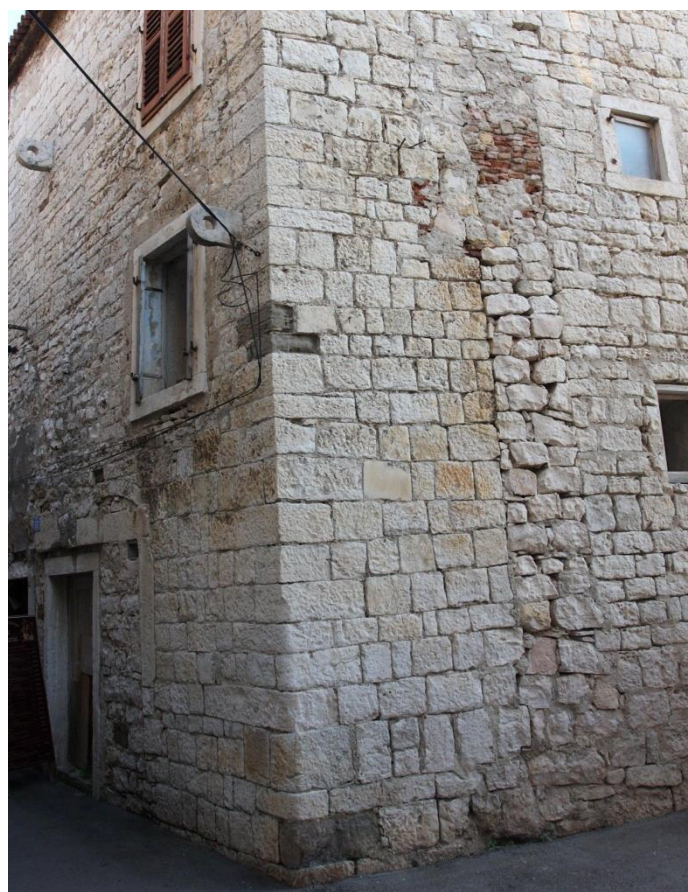


²³² B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 55, str. 4.



Današnja Riječka ulica (Via Venezia) na karti iz 1877. godine

Kuće središnjeg dijela sjevernog poteza ulice, od zapada do promjene smjera ulice prema današnjem Trgu Venecije, su sačuvalе gabarite uskih srednjovjekovnih građevina, izduženih pravokutnika s glavnim pročeljima prema jugu sve do polovice 20. stoljeća, a što je dokumentirano na svim katastarskim kartama do 1933. godine. Kuće južnog poteza ulice, mogle su biti dograđene uz vanjsku stranu gradskog zida tek nakon pretpostavljenog proširenja bedema prema jugu početkom 15. stoljeća, a tada su uz sjeverno lice istog, ranijeg gradskog zida mogle biti dograđene i kuće istočnog poteza ulice prema današnjem Trgu Venecije, što je odredilo spomenuto blago mijenjanje smjera prema sjeveru i trgu. Istodobno su se mogle izvoditi dogradnje uskih dijelova kuća južnog poteza na prostoru oko današnje Svodne ulice, što je do danas sačuvano na zapadnom pročelju kuće uz prolaz prema moru, kao vertikalne fuge u širini gradskog zida te dograđeni južni, širi i sjeverni, znatno uži dio građevine, koja je na katastarskoj karti iz 1877. godine ucrtana kao ruševina i označena brojem 190/2. Te su dogradnje bile i uzrok nepravilne trase istočnog dijela današnje Riječke ulice.



*Sjeverozapadni ugao kuće uz prolaz prema moru s tragom u širini gradskog zida na zapadnom pročelju i vrlo uskim sjevernim dijelom kuće
fotografija: L. Jonjić, 2011.*

Na sjevernom pročelju prve zapadne kuće, do istog, spomenutog prolaza prema moru, sačuvani su masivni, kameni dovratnici prizemlja s uklesanim grbovima bratovštine, vjerojatno, poljoprivrednika. U toj kući je, koncem 19. stoljeća, živjela obitelj Giorgia Versicha, a onda je prešla u posjed obitelji Vittoria Muggia, koji je u prizemlju držao trgovinu²³³.



*Masivni kameni dovratnici s uklesanim grbovima bratovštine
fotografije: L. Jonjić, J. Peković, 2011.*

Iako je u razini prvog kata, gotovo u sredinu sjevernog pročelja te kuće postavljena renesansna bifora izvrsne klesarske obrade s grbom bratovštine nad spojem lukova, sačuvani su tragovi ranijih, zazidanih otvora drugog kata te vrlo različiti slogovi kamenog zida, što svjedoči o brojnim povijesnim pregradnjama.

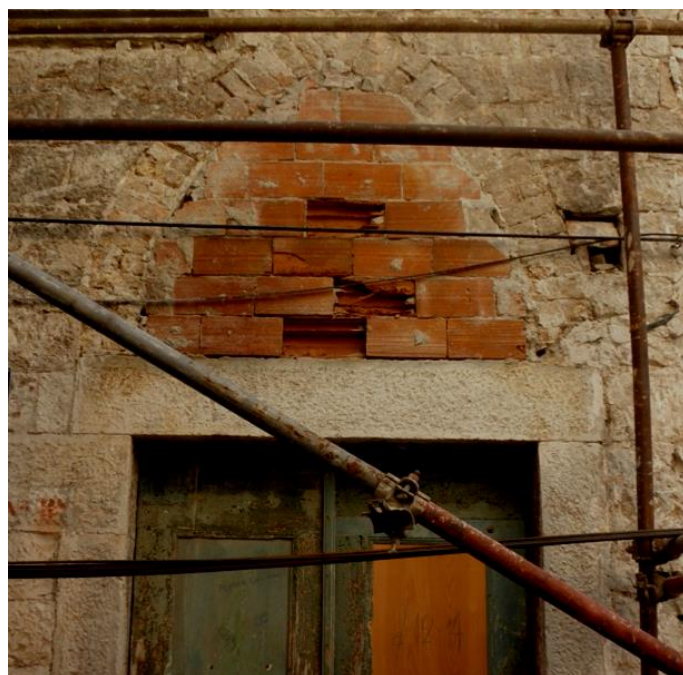
²³³ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 56, str. 8.



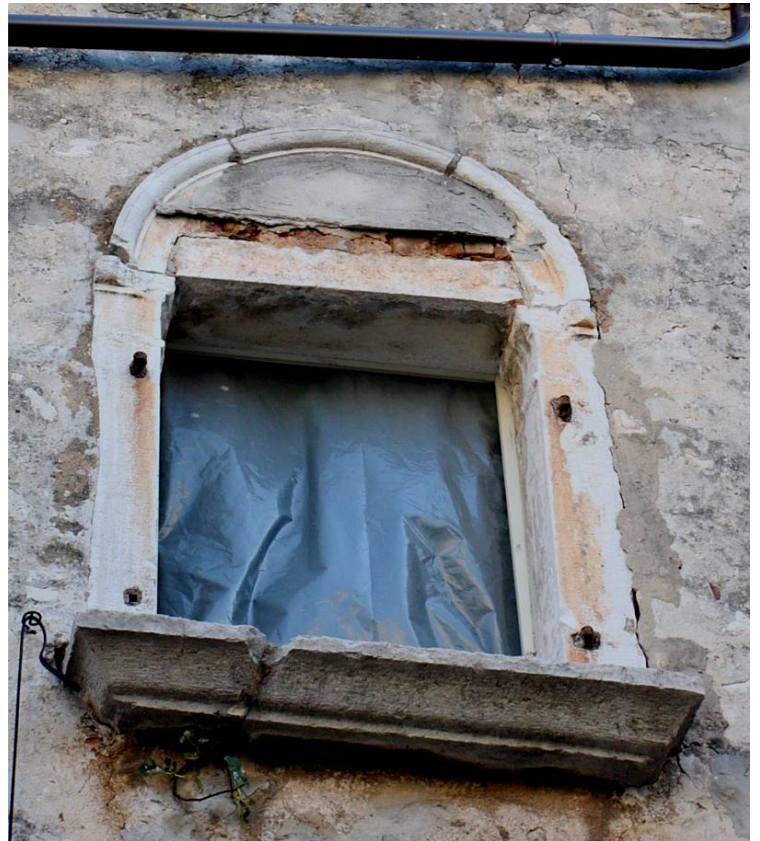
*Renesansna bifora prvog kata (lijevo) i grb bratovštine nad spojem lukova (gore)
fotografije: J. Peković, 2011.*

Danas je otučena žbuka na građevinama s kućnim brojevima 29 i 31 pa su jasno vidljivi tragovi visokih portala šiljastog luka. Na sjevernim pročeljima nekih kuća, južnog uličnog poteza, su do danas u potpunosti sačuvani prozori s gotičkim i renesansnim klesarskim detaljima, kao na građevini s kućnim brojem 19, na kojoj je iznad akroterija gotičke monofore prvog kata ugrađen grb obitelji Barozzo, zaštićen kamenom okapnicom geometrijske profilacije, nad kojom je klupčica prozora drugog kata postavljena na konzole renesansne profilacije.

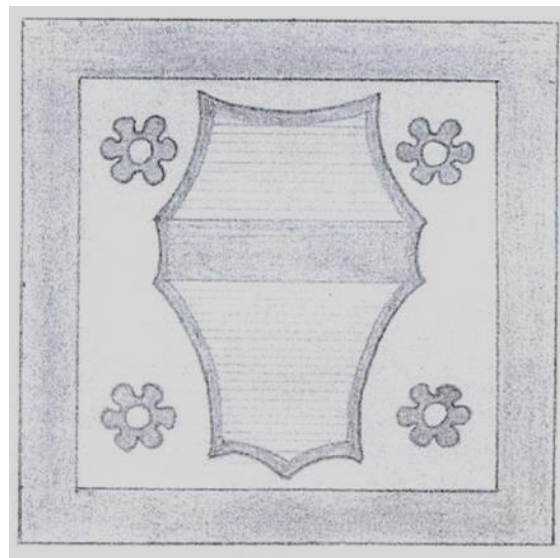
Zazidani gotički luk portala, otkriven otucanjem žbuke na kući br.31



Na žbukanom sjevernom pročelju građevine s kućnim brojem 35 je, u razini drugog kata, sačuvana renesansna monofora, danas dijelom zazidana s otučenim kapitelima. Svi navedeni tragovi idu u prilog pretpostavci o izgradnji tih kuća tijekom 15. i početkom 16. stoljeća te upozoravaju na mogućnost pronalaska tragova povijesnih struktura prilikom skidanja zatečene žbuke što bi, ako bude dovoljno elemenata, moglo rezultirati i rekonstrukcijom nekih vrijednih dijelova naslijeđene stambene arhitekture.



Gotička monofora s klupčicom na konzolama na kući br.19 (lijevo) i renesansna monofora drugog kata na kućnom broju 35 (desno) u današnjoj Riječkoj ulici



*Kuća u današnjoj Riječkoj ulici br. 19: crtež obiteljskog grba Barozzo (gore) i detalj sjevernog pročelja s akroterijem gotičke monofore, profiliranom okapnicom nad obiteljskim grbom i profilirane klupčice na renesansnoj konzoli (desno) crtež preuzet iz: *Contributo all'araldica di Umago*, str. 253. fotografije: J. Peković, 2011.*



6. ULICA MARINA BEMBA (VIA ROMA)

Koncem 19. stoljeća *Via Roma*²³⁴ se je nazivala gradska ulica, koja je vodila od zapadnog poteza gradskih zidina prema današnjem Trgu Venecije, prateći predpostavljeni pravac sjevernog gradskog zida. Za razliku od prilično pravilne trase zapadnog dijela, pročelja sjevernog i južnog uličnog poteza na istočnom dijelu čine izlomljene linije, što se može protumačiti povijesnim dogradnjama uz ranije strukture. Tako se u literaturi navodi da je blizu kuće obitelji Smilovich, na manjem proširenju između građevina koje su na katastarskoj karti iz 1877. godine označene brojevima 151, 152/1 i 152/2, nalazila crkva sv. Mihovila Arhanđela²³⁵, po kojoj je i susjedna, sjeverna ulica dobila ime *Via S. Michele*. Arheološkim nadzorom devedesetih godina 20. stoljeća su, unutar k.č. 151, otkrivena tri groba što može potvrditi postojanje crkve i manjeg groblja sv. Mihaela²³⁶. U prizemlju obiteljske kuće Smilovich, koja je na katastarskoj karti označena brojem 151, je koncem 19. stoljeća bila garaža za kočije i sedlarska radionica, a na katovima stambeni prostori. Kasnije je Mario Smilovich u prizemlju držao aute tvrtke *Ballila Taxi*, nakon čega su njegova braća, Luigi i Salvatore, u istom prostoru otvorili stolarsku radionicu²³⁷. U prizemlju kuće s katastraskim brojem 152/1 je, koncem 19. stoljeća, bila pekara obitelji Bessich s nadimkom *Miceloni*. Susjedni ulaz sjevernog pročelja te kuće vodio je u stamene prostorije na katovima. Isto tako je jedan ulaz kuće na katastarskoj čestici 152/2 bio za stan na katu, gdje je živjela Marina Bernardis, koja je u prizemlju iste kuće imala krojačku radionicu s posebnim ulazom iz ulice²³⁸.

Predpostavljeni položaj crkve sv. Mihovila Arhanđela (crveno) i kuće s brojevima 151, 152/1 i 152/2 na katastarskoj karti iz 1877. godine (sivo)



²³⁴ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 54, str. 8.

²³⁵ A. Benedetti, *Umago d'Istria nei secoli*, Vol. II., Trieste 1973., str. 153.

²³⁶ N. Bolšec Ferri, B. Milošević; *Baština Umaga i okolice*, Umag - monografija, Umag, 2012.

²³⁷ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 54, str. 10.

²³⁸ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 54, str. 10.

Recentna dogradnja prizemnice, koja se danas koristi kao natkrivena ugostiteljska terasa zatvorila je djelove pročelja okolnih kuća: istočnog pročelja kuće na k.č. 151, sjevernog kuće na k.č. 152/1 te zapadnog kuće na k.č. 152/2. Ta je dogradnja novom parcelacijom pridružena kući s povijesnom katastarskom česticom 152/1 koja je na suvremenoj katastarskoj karti označena brojem 2418.

Dograđeno prizemlje na suvremenoj katastarskoj karti pridruženo je povijesnoj građevini i čini jednu katastarsku česticu 2418

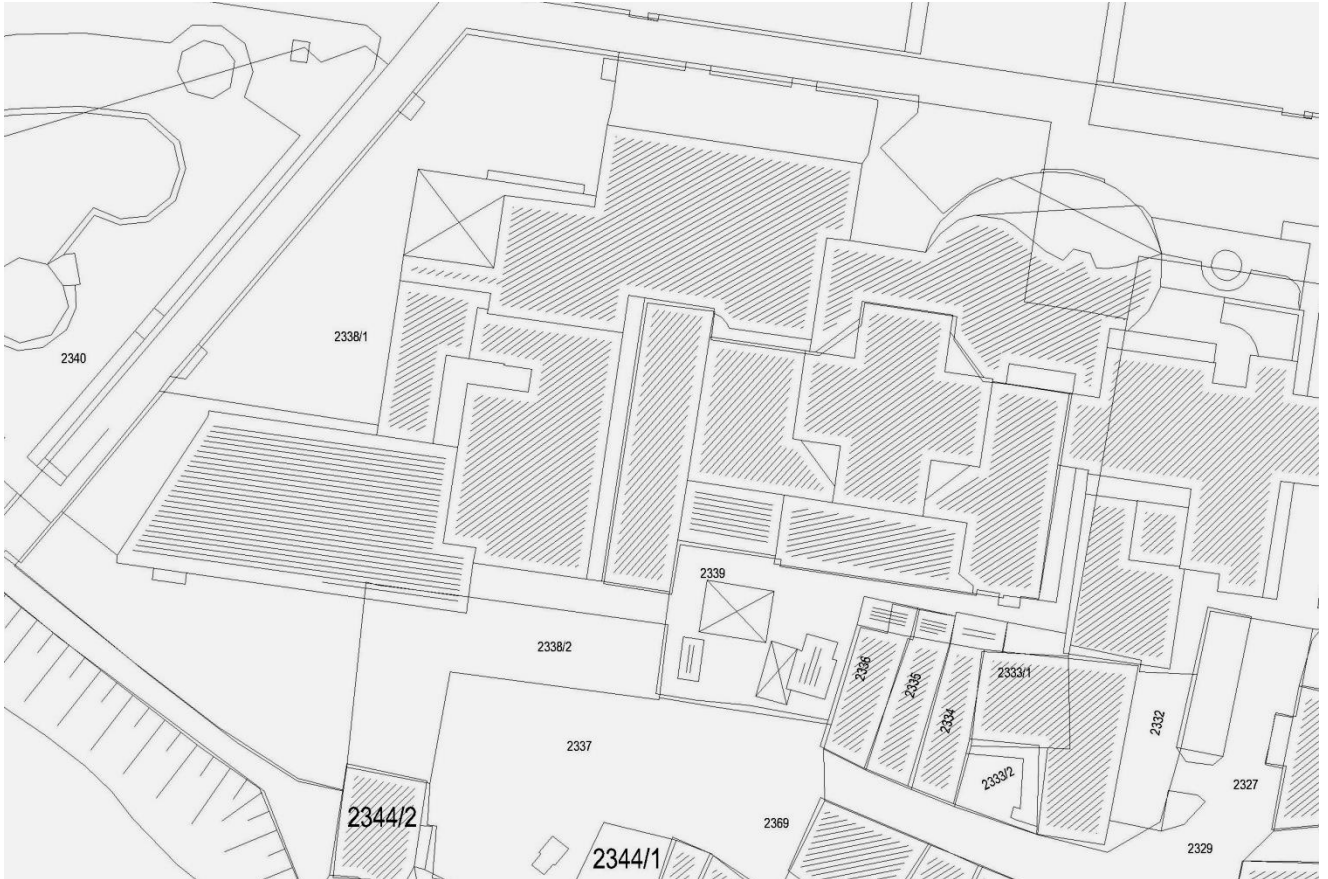


Kuće kvadratičnog tlocrta, zapadnog dijela ulice bile su postavljene gotovo okomito na južni ulični potez. Danas su parcele većine kuća nastale spajanjem po dvije građevine ucrtane katastrom iz 1877. godine, tako da su izvornu parcelaciju sačuvale samo kuće na k.č. 2373 i 2372/2 suvremene izmjere, upisane na katastrasku kartu iz 1877. godine brojevima 141 i 142.

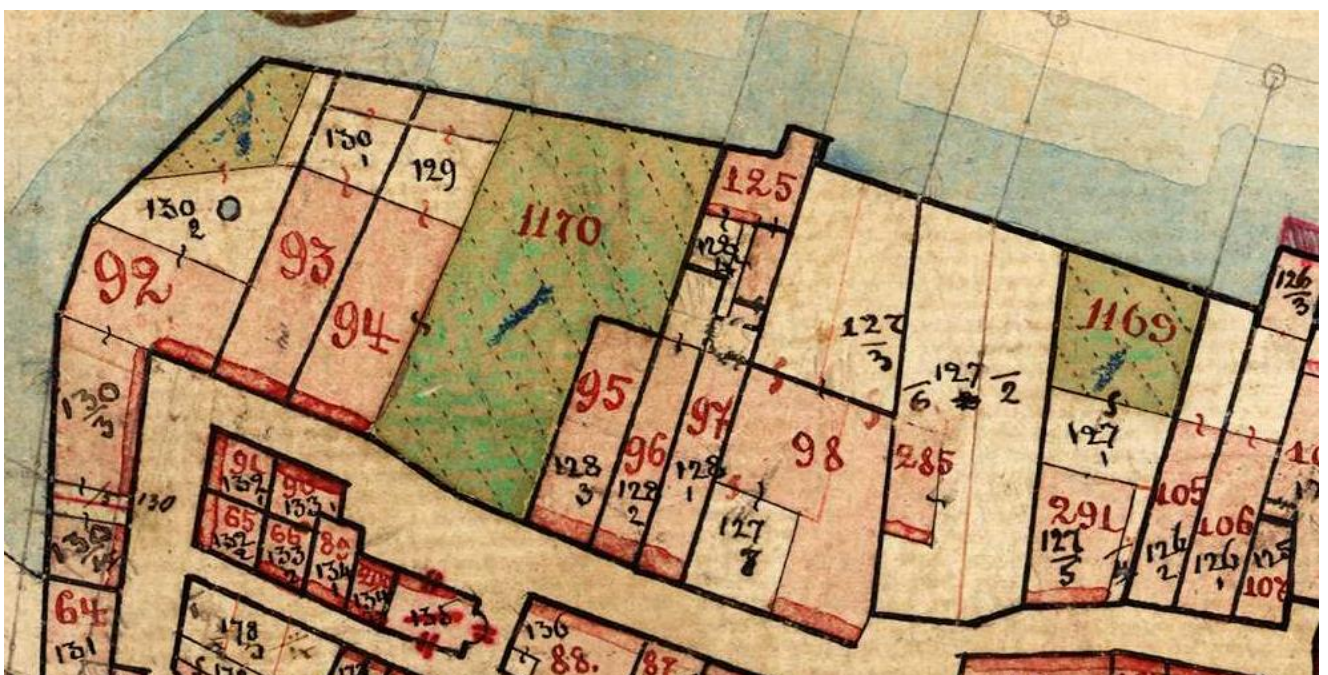


Usporedba parcelacije na katastarskoj karti iz 1877. godine (gore) i na suvremenoj karti (desno). Sivom bojom su označene kuće koje su jedine zadržale povijesne gabarite čestica.

Recentnom izgradnjom hotela na sjeverozapadnom dijelu potpuno su uništene građevine koje su bile dograđene uz gradski zid, vjerojatno sredinom 18. stoljeća, a bile su ucrtane u katastarsku kartu i 1933. godine, označene brojevima 129, 130/1 i 130/2.



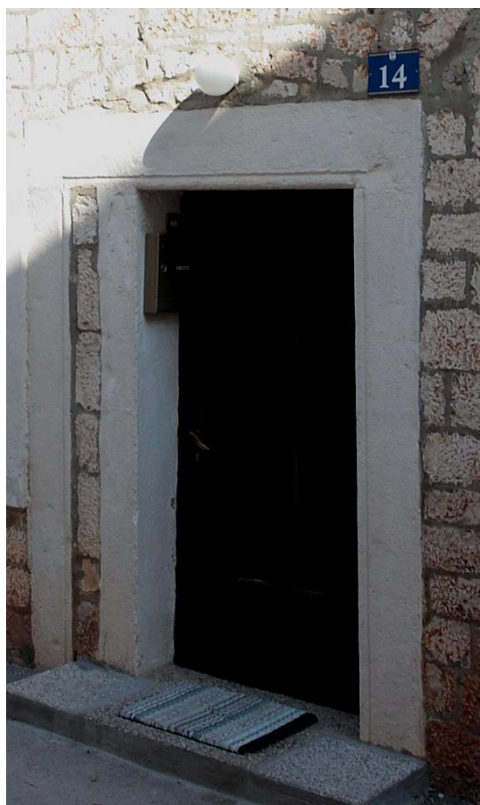
Izgradnjom hotelskog kompleksa na sjeverozapadnom dijelu, porušene su kuće označene brojevima 129, 130/1 i 130/2, ucrtane na katastarsku kartu iz 1877. godine (dolje)



U literaturi je navedeno da je, koncem 19. stoljeća, kuća na k.č. 129 imala dva kućna ulaza i da je vlasnik bio Ferramondo Franceschi te da je u njoj neko vrijeme živio i upravitelj, *Commisario marittimo*, zadužen za nadzor brodova Pomorskog društva Istra-Trst. U isto vrijeme su u kući s katastarskim brojem 130/1 živjele obitelji oca i sinova Grassi²³⁹. Kuća s oznakom 130/2, koja je pripadala obitelji Policreti, bila je iznajmljena za vojarnu, a od 1923. godine su u njoj bili smješteni *Carabinieri* i financijska policija, *Guardia di Finanza*²⁴⁰.

Kuće s katastarskim brojevima 128/1 i 128/2 su izvorno bile jedna građevina s glavnim, stambenim portalom nad kojim je okapnica jednostavne, barokne profilacije i danas otučena štukatura s volutama, do kojega je renesansni gospodarski ulaz u pravokutnom kamenom okviru torusne profilacije. U toj je kući živio općinski liječnik Paolo Centenari 1792. godine kojega su, prema oporuci od 2. kolovoza 1835. godine, naslijedili sinovi Antonio i Bernardo²⁴¹ pa se opravdano može pretpostaviti da je kuća tada podijeljena u dva dijela. Kuću je Antonijeva kćerka Leopoldina, 1909. godine, prodala Antoniju Poccecaiju.

Prema opisima u literaturi, u stražnjem dvorištu, prema sjeveru je bio mlin, *torchio*, prizemna građevina bez pregradnih zidova, do kojega je bila štala za konje s jednostrešnim krovom. U mlinu, koji je Antonio Centenari prodao Benvenuttiju, je bila sva potrebna oprema: *caldia, piato, caciollo, tina, brente...*²⁴².



Glavni portal kuće (sasvim desno) i gospodarski ulaz (desno) danas zazidan u zapadnom dijelu fotografije: L. Jonjić, 2011.

²³⁹ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 54, str. 9.

²⁴⁰ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 54, str. 10.

²⁴¹ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 15, str. 36.

²⁴² B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 15, str. 36.

7. ULICA SV. MIHOVILA (VIA S. MICHELE)

Ta je, najkraća, gradska ulica vjerojatno nastala izgradnjom bloka od tri kuće, u drugoj polovici 18. stoljeća, kako je upisano na kamenoj ploči obitelji Bose²⁴³, koja je uzidana u kuću iznad ulaza iz *Via Roma*, Ulice Marina Bemba, kućni broj 6. Po načinu obrade okvira ploča je izvorno klesana u 15. stoljeću, a prilikom ugradnje na danas zatečeno mjesto izvorno polje je otučeno i upisan je natpis:



D: PELEGRIN
BOSE · F(ce): F(are):
A: D: 1782

*Kamena ploča s upisanim
1782. godinom iznad
portala kuće u Via Roma
(Ulica M. Bemba)
fotografija: L. Jonjić, 2011.*

*Ulica sv. Mihaela
(Via S. Michele) s
označenim kućama
koje su vjerojatno
podignute u drugoj
polovici 18.
stoljeća*



²⁴³ R. Cigui, Contribuito all'araldica di Umago, Atti, Centro di Ricerche Storiche-Rovigno, vol. 24, Trieste-Rovigno, 1994., str. 255.

Kuće u tom, središnjem bloku imaju ulaze na svim slobodnim pročeljima tj. iz današnje Ulice Marina Bemba (*Via Roma*) i iz Ulice sv. Mihaela (*Via S. Michele*), a kako je zabilježeno tijekom prve polovice 20. stoljeća, dio prizemlja svake kuće se je koristio za dućane ili radionice. Tako je u dijelu prizemlja kuće na katastarskoj čestici broj 123, s ulazom iz *Via Roma*, bila trgovina voća i povrća koju je vodila Giovanna Zacchigna Latin, a u drugom dijelu istog prizemlja je bio ulaz manje radionice za popravak bicikli, koju je držao Tommaso Bose, koji je i živio u istoj kući s obitelji. Na katu je stanovala njegova nećakinja Maria Bose Gottardo²⁴⁴, a u stanove se je ulazilo vratima iz današnje Ulice Marina Bemba, nad kojim je postavljena opisana kamena ploča s natpisom obitelji Bose.

U prizemlju kuće s katastarskim brojem 146 je bila gostionica s ulazom na sjevernom pročelju, iz Ulice sv. Mihaela. Ulaz iz današnje Ulice Marina Bemba vodio je u stambene prostore katova. Na prvom katu je stanovala gospođa Fragnan²⁴⁵, a na drugom Giuseppe Tirello s obitelji²⁴⁶.

U prizemlju kuće, koja je na katastarskoj karti upisana brojem 145, s ulazom na južnom pročelju, iz *Via Roma*, bio je dućan mješovitom robom obitelji Balanza. Natpis iznad vrata trgovine, koju su vodili braća Mario i Nino²⁴⁷, je djelomično sačuvan do danas. Ulaz na zapadnom pročelju kuće je vodio u stambene prostore prvog i drugog kata.



*Južno pročelje kuće u kojoj je stanovala i držala dućan mješovitom robom obitelj Maria i Nina Balanza (lijevo) detalj sačuvanog natpisa iznad ulaza (dolje)
fotografije: L. Jonjić, 2011.*



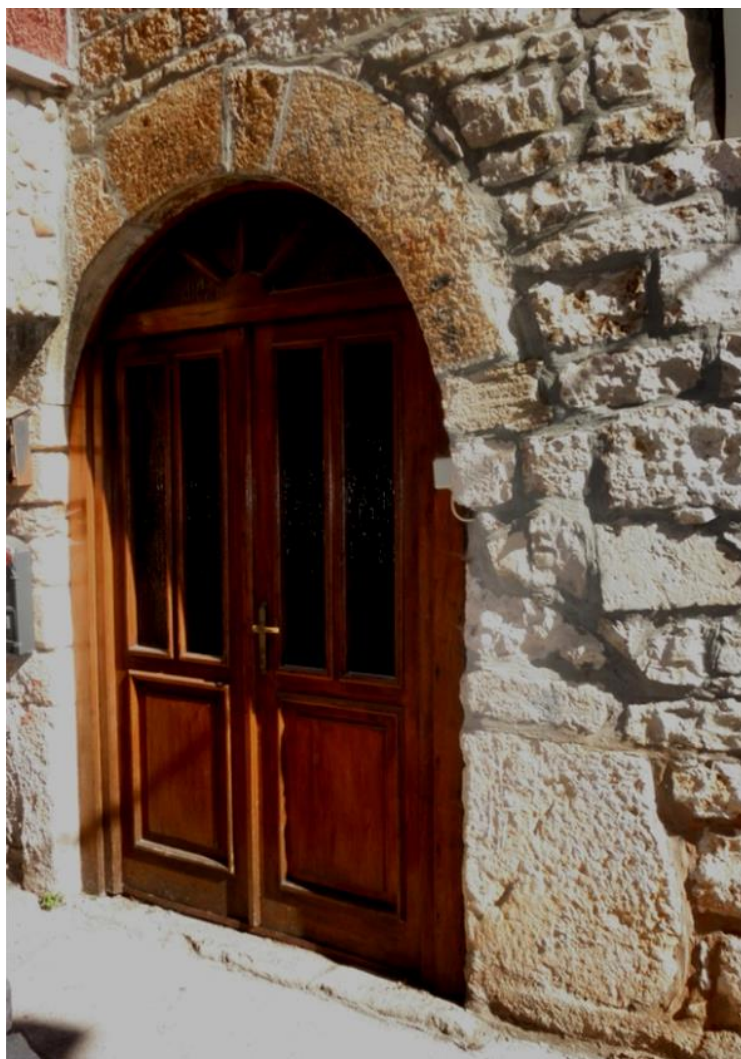
²⁴⁴ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 54, str. 8.

²⁴⁵ V. Nardi, *Umago Viva* br. 59, str. 7.

²⁴⁶ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 57, str. 20.

²⁴⁷ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva, br. 57, str. 20.

Srušenoj crkvi Sv. Mihaela Arhandela mogli su pripadati dijelovi romaničkog portala, danas uzidanog u zapadni zid kuće na sjeveroistočnom uglu ulice, a koja je na katastarskoj karti iz 1877. godine označena brojem 118. Portal je vodio u otvoreno dvorište, kako je opisano u literaturi, a u kući su, koncem 19. stoljeća, živjele sestre Maria Laschizza sa obitelji i Carmela, koja je bila krojačica²⁴⁸. U dvorištu su bili magazini i štale. Vinicije Nardi donosi podatak da je na popisu katnosti iz 1875. godine prikazana izmjena raspodjele unutarnjih prostora pa se kao korisnici spominju: Paolo Polinaz, koji je imao magazin u prizemlju i stan na trećem katu; Maria ud. Giovannija Favretto sa stanom na prvom katu; Andrea Grassi Stariol je koristio dio dvorišta i magazin, jednu prostoriju prvog kata (*salone*) koja je imala dograđeni dimnjak i iz koje se je ulazilo u dvije sobe na drugom katu, iznad kojih je bilo potkrovlje; Nicolo Laschiza *Bagatin* je imao stan u dijelu prizemlja sa stubištem za prvi i drugi kat, na kojima je bila jedna, odnosno dvije sobe; Favretto Giacomo Borta je koristio 2/3 jednog magazina, dio dvorišta i dvije sobe na trećem katu te Fvretto Andrea Borta koji je stanovao na prvom katu²⁴⁹. Isti autor zaključuje da su promjene nakon 1875. godine bile toliko velike da je unutrašnjost građevine bila poput labirinta, s mračnim prolazima i stubištima.



*Portal s prezidanim romaničkim dijelovima
fotografija: J. Peković, 2011.*

²⁴⁸ B. Besich *Santo*, Umago Viva br. 57, str. 20.

²⁴⁹ V. Nardi, Umago Viva br. 59, str. 6.

Na kućama sjevernog poteza Ulice sv. Mihaela, koje su na katastarskoj karti iz 1877. godine upisane brojevima 126/1, 126/2 i 127/5, do danas su sačuvani elementi povijesnih građevina, dok su kuće s brojevima 124 i 125 danas spojene u katastarski broj 2322. Recentnom izgradnjom dvokatnice s visokim potkrovljem izmijenjen je i tlocrtni oblik građevine, zabilježene katastarskom kartom 1877. godine. Jedini sačuvani element je kameno, jednokrako, vanjsko stubište koje je koncem 19. stoljeća vodilo u stan Guerrina Lenarduzzija *Teghetof*. Prema opisima kuća je imala prizemlje s magazinom i dva kata za stanovanje, a izvorno je pripadala obitelji Savini²⁵⁰.

U trokatnici koja je u katastarsku kartu bila upisana brojem 125 su živjele obitelji Giuseppea Grassija i njegovih sinova Tonija, Marianija i Paola, u prizemlju je bio magazin, a kuća se je nazivala prema nadimku obitelji “*casa degli eredi Perga*”²⁵¹.

Sve su kuće sjevernog poteza ulice, nakon rušenja sjevernog gradskog zida imale dvorišta i vrtove prema moru. Tako se spominje lijepo uređeni vrt i dvorište obitelji Divari, koja je stanovala u kući s katastarskim brojem 127/5, danas 2328. U prizemlju kuće je bio magazin u kojemu su se čuvali pršuti za prodaju pa se kuća nazivala i “*quella dei prosciutti*”²⁵².



*Sjeverni potez Ulice sv. Mihaela, crtež V. Nardi
preuzeto iz: Umago Viva br. 59, str. 10.*

²⁵⁰ V. Nardi, Umago Viva br. 59, str. 7.

²⁵¹ V. Nardi, Umago Viva br. 59, str. 7.

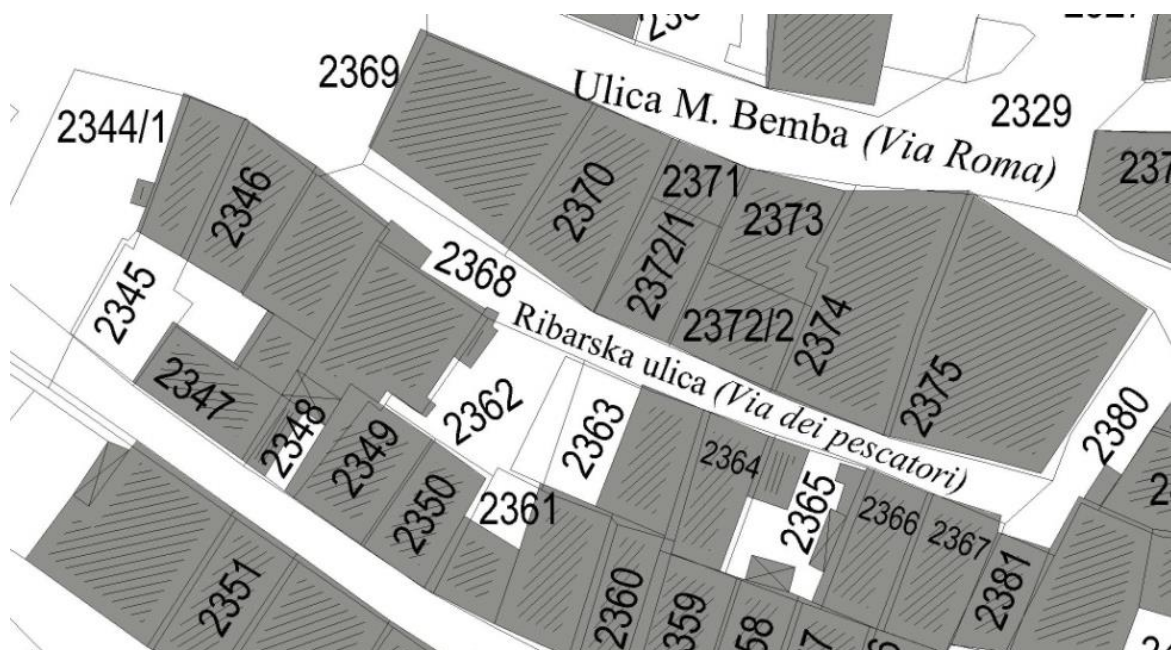
²⁵² V. Nardi, Umago Viva br. 59, str. 6.

8. RIBARSKA ULICA (VIA DEI PESCATORI)

Današnja Ribarska ulica (*Via dei Pescatori*) je gotovo usporedna sa zapadnim dijelom Ulice Marina Bemba (*Via Roma*) s kojom oblikuje središnji, već opisani, blok kuća, uz sjeverni ulični potez. Na katastarskoj karti iz 1877. godine dokumentirana je izvorna parcelacija uskih, srednjovjekovnih građevina, koje su gotovo okomito položene na južni ulični potez. Do danas je sačuvana izvorna parcelacija istočnog dijela toga poteza, istočno i zapadno od današnjeg dvorišta koje je nastalo djelomičnim rušenjem kuća na česticama 170/1 i 170/2 katastra iz 1877. godine. U izvornim gabaritima je sačuvana kuća s katastarskim brojem 168 (2367). Kući na katastarskoj čestici 169 (2366) priključena je zapadna dogradnja vanjskog stubišta, a kući na čestici 171 (2364) istočni dio izvorne kuće koja je srušena do razine prvog kata, nad kojim je danas vanjska terasa.



Parcelacija uz Ribarsku ulicu katastarskoj karti iz 1877. godine (gore) i danas (dolje)



Današnje dvorište središnjeg dijela je nastalo isto tako rušenjem kuća, koje su na katastarskoj karti iz 1877. godine bile označene brojevima 172/2, 173/1 i 173/2, a koje su bile ucrtane i u katastarsku kartu iz 1933. godine. Prema podacima sa starih fotografija, početkom 20. stoljeća, kuća na katastarskoj čestici 172/2 je imala tri kata nad prizemljem, kuća s brojem 173/1 dva kata s visokim potkrovljem, a građevina na čestici 173/2 dva kata.

*Pogled sa zapada na Ribarsku ulicu
početkom 20. stoljeća
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 93.*



Danas su gabariti građevine, koja je u katastarskoj karti iz 1877. godine bila upisana brojem 172/2, priključeni kući 172/1 kao dvorište i čine zajedničku katastarsku česticu s brojem 2363. Tada su, na zapadnom pročelju kuće otvoreni recentni prozori. Južni zid današnjeg dvorišta je, zapravo, dio izvornog zida srušene kuće.

*Ostatak južnog zida kuće, danas ogradni
zid dvorišta
fotografija: L. Jonjić, 2011.*

Kući s brojem 174 katastra iz 1877. godine, priključena je istočna, prizemna dogradnja, što je u suvremenoj katastarskoj karti upisano brojem 2362. Za prvi kat te kuće, u vlasništvu obitelji Grassi²⁵³, vodilo je, do danas sačuvano vanjsko kameno stubište.

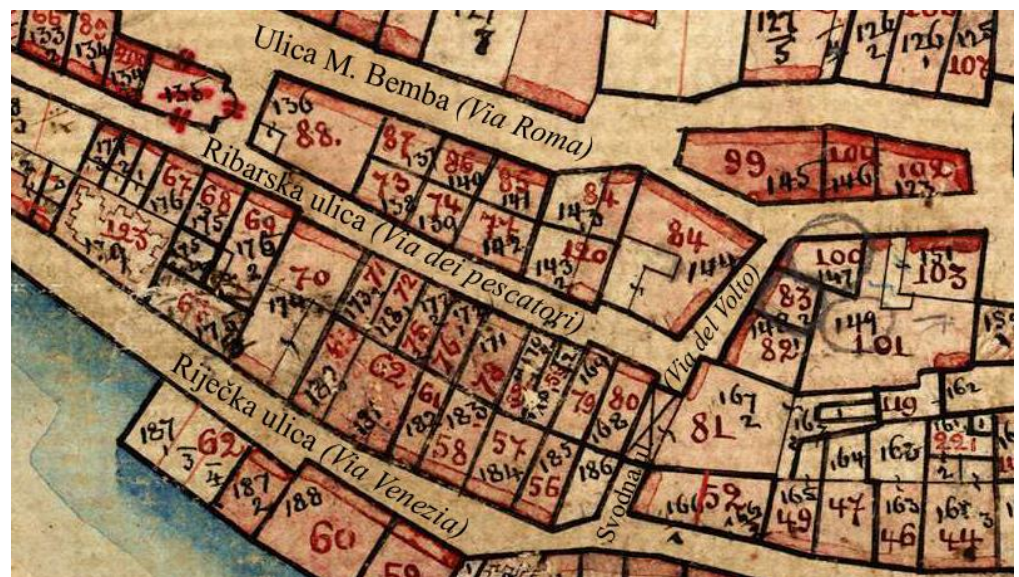


²⁵³ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 54, str. 7.

9. SVODNA ULICA (VIA DEL VOLTO)

Današnja Svodna ulica, *Via del Volto*, je jedina gradska komunikacija smjera sjever-jug, koja dijeli prilično ortogonalni raspored katastarskih čestica najzapadnijeg dijela grada, spajajući današnju Riječku s Ulicom Marina Bemba tj. povezujući dvije glavne gradske uzdužne komunikacije. Gotovo od polovice Svodne ulice, prema zapadu, trasirana je današnja Ribarska ulica koja, s druge dvije uzdužne ulice, dijeli zapadni dio grada na dva, prilično pravilna bloka kuća.

Ulice i blokovi kuća oko današnje Svodne ulice na katastarskoj karti iz 1877. godine



Via del Volto je dobila ime po svodu, koji se je, koncem 19. stoljeća, nazivao *Volto dei Ceca*, prema nadimku obitelji Sodomaco kojoj je tada pripadao dio kuće iznad svoda²⁵⁴. Taj je dio povezivao kuće iste obitelji na istočnoj i zapadnoj strani ulice, upisane brojevima 167/2 i 168 u katastarsku kartu iz 1877. godine. U drugoj polovici 18. stoljeća, kuća na katastarskoj čestici 167/2 je pripadala obitelji Sforzina, koja je izvršila obnovu 1756. godine, kako je upisano iznad portala²⁵⁵:

Natpis o obnovi kuće iz 1756. godine, fotografija: L. Jonjić, 2011.

DOMV · OSTIVM Q 3 REFECIT
D · DOMI · SFOR : MDCCLVI



²⁵⁴ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 57, str. 21.

²⁵⁵ prijepis teksta donosi R. Cigui, *Contributo all'araldica di Umago*, Atti, Centro di Ricerche Storiche-Rovigno, vol. 24, Trieste-Rovigno, 1994., str. 265.

Kuće na istočnom potezu ulice koje su, u katastarskoj karti iz 1877. godine, upisane brojevima 148/1 i 148/2, izvorno su bile jedinstvena građevina koja je, koncem 19. stoljeća, pripadala obitelji Lenarduzzi²⁵⁶. Danas je zapadno pročelje tih kuća dijelom izmijenjeno recentno probijenim otvorima i neprikladnom kamenom oblogom prizemlja, a na mjestu izvornog, kamenog vanjskog stubišta s podestom, koji se spominje u literaturi, je neprimjereno oblikovano šest novih stuba s podestom i lijevanobetonskom ogradom.

U jugozapadnom dijelu, na mjestu neizgrađene čestice s brojem 186, koja je ucrtana na svim katastarskim kartama do 1933. godine, na starim fotografijama je dokumentirano vanjsko, kameno stubište, vjerojatno za ulaz u kuću na katastarskoj čestici 185, gdje je s majkom stanovao stolar Domenico Davia²⁵⁷. U prizemlju je bila stolarska radionica. Danas je na mjestu dvorišta s vanjskim stubištem izgrađena kuća s prizemljem i potkrovljem ispod jednostrešnog krova, koji pada prema Svodnoj ulici, u suvremenu katastarsku kartu upisana brojem 2356.

*Jugozapadni ugao današnje Svodne ulice početkom 20. stoljeća
(dolje) i danas (desno)
preuzeto iz: Umago Viva br. 55, str. 5.
fotografija desno: L. Jonjić, 2011.*



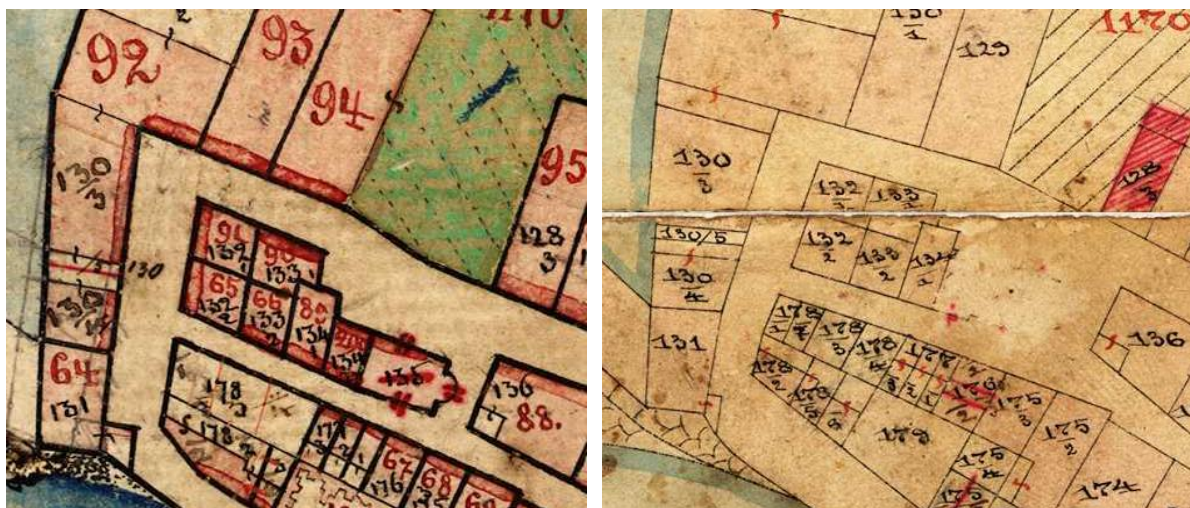
10. TRG SV. MARTINA (PIAZZA S. MARTINO)

²⁵⁶ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 57, str. 21.

²⁵⁷ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 55, str. 5.

Zapadni dio grada je bio određen zapadnim gradskim bedemom, odnosno kućama dograđenim uz zidine. Prema arheološkim istraživanjima, kuće koje su se nalazile na današnjem Trgu sv. Martina su jednostavne, siromašne građevine malenih gabarita i moguće je zaključiti da je jedan dio njih srušio zub vremena već tridesetih godina²⁵⁸, a preostale su srušene kasnih šezdesetih godina 20. stoljeća, što je vidljivo na razglednicama iz tog vremena. Crkva, čija je memorija sačuvana u imenu trga, sagrađena je na prijelazu iz 11. u 12. stoljeća i njezina je unutrašnjost bila ukrašena freskama iz kristološkog ciklusa što su do danas jedine srednjovjekovne freske na širem području Umaga²⁵⁹. Uokolo crkve pronađeno je groblje koje je bilo u funkciji do kada i crkva, za koju je već 1689. navedeno da je ruševna²⁶⁰. Građevina je upisana brojem 135 u katastarsku kartu iz 1877. godine i ucrtana kao jednobrodna s polukružnom apsidom. Broj čestice i linije gabarita su, na istoj karti, poništeni te posve pobrisani na karti iz 1897. godine.

Crkva sv.
Martina
na
katastru iz
1877.
(lijevo) i
trg bez
crkve na
karti iz
1897.
godine
(desno)



Sjeverni potez trga ispred crkve sv. Martina oblikovale su kuće, koje se i u kasnijoj literaturi povezuju s prostorom trga, iako su već tada bile dio zapadnog produžetka današnje Ulice M. Bemba, *Via Roma*²⁶¹. Koncem 19. stoljeća, građevine i parcele južnog poteza trga, opisane kao stražnji dio današnje Riječke ulice, *sul retro lato Via Venezia*²⁶², su bile samo štale i gospodarska dvorišta, pa se može pretpostaviti da je izvorni prostor trga sv. Martina bio šire neizgrađeno područje prema južnim gradskim zidinama, a dogradnja kuća uz unutrašnju stranu zapadnih i sjevernih gradskih bedema, najvjerojatnije koncem 18. stoljeća, na tom, zapadnom dijelu grada, smanjila je i prostor trga.

²⁵⁸ Bepi Bessich, Umago Viva, 1991, br. 54, str.8.

²⁵⁹ N. Bolšec Ferri, B. Milošević, Baština Umaga i okolice, Umag - monografija, Umag, 2012.

²⁶⁰ N. Bolšec Ferri, B. Milošević, Baština Umaga i okolice, Umag - monografija, Umag, 2012.

²⁶¹ B. Besich *Santo*, Umago Viva br. 54, str. 7.; u opisu zapadnog dijela sjevernog poteza *Via Roma* autor opisuje pod nazivom Piazza San Martino

²⁶² B. Besich *Santo*, Piccolo cabotaggio, Umago Viva br. 54, str. 7.

Rušenjem crkve i građevine uz njeno zapadno pročelje, otvoreno je istočno pročelje kuće, koja je u katastarsku kartu iz 1877. godine upisana brojem 134/1. Na tom, istočnom pročelju, *al lato della piazza*, je bio ulaz u gostionicu obitelji Fifaco, koja je stanovala na katovima do kojih se je dolazilo vanjskim stubištem s podestom, *ballatoio*²⁶³. Kuća zajedničkog katastarskog broja 133, kasnije podijeljena na dvije čestice, se spominje kao *materna di Innocente Besich (Cranzeta)*²⁶⁴.

Izgradnja središnjeg bloka kuća na trgu ispred crkve sv. Martina je odredila i potez ulice, koja se je, prema literaturi, nazivala *Via Vescova*, sa smjerom od sjevera do jugozapadne gradske, kasnije često nazivane, Biskupske kule ili kuće, *la cosi detta casa del Vescovà o de Bastian*²⁶⁵, a danas sjedišta Gradskog muzeja. Uz tu kulu je, vjerojatno koncem 18. stoljeća, dograđena kuća s brojem 130/4 katastarske karte iz 1877. godine, uz koju je ucrtan i prolaz kroz zapadni potez gradskih zidina, nad kojim je bio podignut dio kuće u katastarskoj karti upisan brojem 130/5, koji je zajedno s kućom na k.č. 130/4 pripadao obitelji Grassi s nadimkom *Loce*²⁶⁶. U kući s katastraskim brojem 130/3 je živjela obitelj Emilia Divari, a u prizemlju je bio magazin za prodaju ribe s ulazom na zapadnom pročelju, prema moru. Velika trgovina trvtke *Coperativa dei Bucaloni* na sjeverozapadnom uglu Via Vescova je pripadala kući Policreti s katastraskim brojem 130/2, a istočni potez ulice je bio određen kućom s jedinstvenim katastarskim brojem 132 obitelji Candotti²⁶⁷, koja je kasnije podijeljena u dvije katastarske čestice.



*Biskupska kuća i
dograđene kuće koje su
određivale zapadni
potez Via vescova
Preuzeto iz:
Konzervatorska
podloga-zona Muzeja,
grafiči prikaz 4.3.*

²⁶³ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 54, str. 7.

²⁶⁴ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 54, str. 7.

²⁶⁵ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 54, str. 7.

²⁶⁶ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 54, str. 7.

²⁶⁷ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 54, str. 7.

11. ULICA GIUSEPPEA GARIBALDIJA (*CORSO, VIA DELLE PORTE*)

Današnja Ulica Giuseppea Garibaldija je trasirana na povijesnom i jedinom kopnenom prilazu gradu, povezujući ga s predgrađem, koje je bilo zaštićeno vanjskim zidom i nazivalo se *Borgo*. Izgradnja kuća uz sjeverni i južni potez te ulice započela je nakon djelomičnog rušenja gradskog zida i ulazne kule, u prvoj polovici 19. stoljeća pa se je za kuće u toj ulici često navodilo da su *fora le Porte* tj. izvan gradskih vrata²⁶⁸.



Pogled s istoka na Ulicu Garibaldi početkom 20. stoljeća
preuzeto iz: *Pozdrav iz Umaga*, str. 57.



Corso na katastarskoj karti iz 1877.
(gore) i 1897. godine (lijevo)

²⁶⁸ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 61, str. 8.

Na parceli koja zauzima veći središnji dio sjevernog poteza ulice i koja je na katastarskoj karti iz 1877. godine označena brojem 1167, ucrtana je, na katastarskoj karti iz 1897. godine, školska zgrada s brojem 413. Zgrada je imala po jednu učionicu u prizemlju i na katu, a dio prizemlja, uz istočni ulaz, je bio uređen za školsku biblioteku. Zapadni dio zgrade s ulazom bio je uređen za stan učitelja²⁶⁹. Ispred zgrade je bilo školsko dvorište, a na sjevernoj strani, na nasutom dijelu parcele, koji nije bio ucrtan u katastar iz 1877. godine, uređen je školski park, koji se je koristio za nastavu biologije. U središte parka je, 1920. godine, postavljena bista Pietra Manzutta (1867.-1914.), koji je neko vrijeme bio gradonačelnik Umaga i zalagao se za izgradnju odvojka željezničke pruge od Savudrije do Umaga²⁷⁰.



*Školski vrt dvadesetih godina 20. stoljeća
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 63.*

U svim prizemljima ostalih kuća sjevernog poteza su, koncem 19. stoljeća, bile trgovine, osim u kući koja je na karti iz 1877. godine upisana brojem 104/2, u kojoj je stanovao župnik don Bartolo Grosso i obitelj pomorca Rodolfa Delbena²⁷¹. U dijelu prizemlja kuće, koja je na katastarskoj karti iz 1877. godine označena brojem 105, bila mesnica, a u drugom dijelu trgovina voća i povrća obitelji Ravassini.

²⁶⁹ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 61, str. 7.-8.

²⁷⁰ N. Fachin, *Pozdrav iz Umaga*, Umag 1998., str. 63.-64.

²⁷¹ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 61, str. 8.

U prizemlju građevine na katastarskoj čestici 104/3 je bila trgovina mješovitom robom, koju je vodio Francesco Neri, rodom iz Pirana, a u prizemlju kuće s katastarskim brojem 104/1 je bila *rivendita di tabacchi*, prodavaonica duhana i cigareta, koja se zvala *L'apalto de Carolina* i koju je vodila sestra Giovannija Carlina²⁷². Na katovima kuća Ravassini i Neri su živjele te obitelji, a iznad trgovine duhanom je stanovala udovica Sabaz, tako da su na pročeljima svih kuća bili i odvojeni, stambeni ulazi.

*Ulica Garibaldi 1928 godine, kada se kopao kanal za polaganje vodovodnih cijevi
preuzeto iz: Umago Viva br. 84, str.14*



Prema podacima iz literature koncem 19. stoljeća, sve kuće južnog uličnog poteza su se koristile za stanovanje, osim prizemlja građevine, koja je na katastarskoj karti iz 1877. godine označena brojem 101/1, u kojem je dijelom bila krojačnica Marcella Bernicha, a dijelom mesnica drugog sina Mattea Bernicha koji je s obitelji živio u istoj kući²⁷³. Svaki je poslovni prostor imao svoj ulaz, a središnji portal je vodio u stambene prostore katova. Danas je u prizemlju svih kuća južnog poteza ulice poslovni ili ugostiteljski prostor, a otvori gotovo svih prizemlja su prošireni u izloge. Nerijetko su po dva izvorna otvora spojena u vrata prevelike širine.

*Pogled sa zapada na Via delle Porte
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 66.*



²⁷² B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 61, str. 8.

²⁷³ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 61, str. 7.

12. TRG MARIJE I LINE (*PIAZZA S° ROCCO*)

Središnji trg umaškog predgrađa, nastao je na križanju glavne pristupne ceste prema povijesnim gradskim vratima (*Via Garibaldi*) na zapadu, te dvije izvorne, prirodne komunikacije koje su grad povezivale s istočnim (*Via Madonna*) i jugoistočnim (*Via Dante*) agrarnim zaleđem. Na trgu, uz južni potez ceste koja je izravno vodila prema jedinim kopnenim gradskim vratima podignuta je crkva sv. Roka, zaštitnika od kuge pa je opravdana pretpostavka da je gradnja crkve, sredstvima bratovštine istoimenog svetca, mogla započeti 1507. godine, nakon velike epidemije²⁷⁴. Crkvu je posvetio novigradski biskup Marc'Antonio Foscarini 20. srpnja 1515. godine.



*Piazza S° Rocco početkom 20. stoljeća
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 56.*

Crkva sv. Roka je građena klesanim i priklesanim kamenom, pravokutnog tlocrta bez apside. U sredinu glavnog, zapadnog pročelja postavljen je portal u jednostavnom, pravokutnom, kamenom okviru, nad kojim je izvedena rozeta sa skošenim, kamenim rubom. Na obje strane portala otvoreni su pravokutni prozori s geometrijski profiliranom okapnicom, a uz južni dovratnik je ugrađena renesansna škropionica. Nad ravnim završetkom zabata je postavljena barokno oblikovana preslica.

²⁷⁴ N. Fachin, Umag-Savudrija, povijest i kultura, Umag, 2002., str. 10.



*Renesansna škropionica uz portal
fotografija: J. Peković, 2011.*

Iznad središnje rozete, ispod toga dijela zabata vidljive su dvije vertikalne fuge i razlika u obradi zida pa se može pretpostaviti da je preslica postavljena istovremeno s obnovom 1788. godine, kada je postavljen i drveni oslikani tabulat, rad Domenica Martinellija i kada je zamijenjen stari oltar te izveden novi pod. Arheološkim istraživanjima 2002. godine je otkriveno da je crkva sagrađena gotovo na obali mora, a u prvom, izvornom podu su pronađeni grobovi bratovštine sv. Roka i grob Barbare Marin. Grobovi bratovštine danas su vidljivi u podu crkve, a ploča groba Barbare Marin se čuva u Muzeju grada Umaga²⁷⁵.

*Detalj zabatnog zida s vidljivim vertikalnim fugama i razlikom u obradi zida
fotografija: L. Jonjić, 2011.*



²⁷⁵ N. Bolšec Ferri, B. Milošević, Baština Umaga i okolice, Umag - monografija, Umag, 2012.

U radovima 1788. godine su mogli biti i povišeni vanjski zidovi za tri reda kamena, što je vidljivo na sjevernom i južnom zidu na kojima su, u istoj razini, postavljene po dvije željezne zatege.

Bočni zidovi crkve su rastvoreni s po jednim pravokutnim, visokim prozorom s nadvojem šiljastog luka, u renesansnom kamenom okviru skošenih rubova. Na sjevernom pročelju su postavljena pravokutna vrata u kamenom okviru, a na istočnom zabatnom pročelju, ispod strehe krova recentno je izveden okulus s rubovima u opeci.

*Pogled sa sjeverozapada (desno) i
sjeveroistoka (dolje)
fotografije: L. Jonjić, 2011.*



Prve kuće koje su izgrađene i koje su oblikovale trg, koji je odredila ranija crkva sv. Roka, zasigurno su podignute uz glavne pristupne ceste, kako je prikazano i na prvoj katastarskoj karti iz 1818. godine, na kojoj je sjeverni potez trga određen kućom s katastarskim brojem 94, jugozapadni pročeljem kuće na k.č. 100, a južni potez trga je određivala kuća s katastarskim brojem 96/1, koja je u katastarsku kartu iz 1877. godine upisana kao općinsko vlasništvo, *Comune*. Ta je kuća zasigurno srušena do konca 19. stoljeća, jer nije ucrtana u kartu iz 1897. godine, a katastarski broj koji joj je pripadao upisan je za građevinu koja je ucrtana kao tek izgrađena u jugoistočnom dijelu trga. Prema opisima iz literature u toj je kući, koncem 19. stoljeća, bilo skladište obitelji Cleva sa željezarijom, *negozio di ferramenta*, u prizemlju i stambenim prostorima na katovima²⁷⁶.

Kuća s brojem 96/2 je bila vlasništvo obitelji Divari s trgovinom cipelama u prizemlju i stambenim prostorima na katu²⁷⁷.



Prostor trga na
katastarskoj karti iz 1877.
(gore) i 1897. godine
(desno)

²⁷⁶ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 61, str. 8.

²⁷⁷ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 64, str. 16.



Kuća na k.č. 100 je na karti iz 1877. godine podijeljena na tri broja, a veći dio kuće, s brojevima 100/1 i 100/2, je pripadao obitelji Predonzan koji su dva kata i visoko potkrovlje kuće na k.č. 100/1 iznajmljivali za stanove, a prizemlje za pekaru koju je vodio Fioravante Dagri. Obitelj Predonzan je držala trgovinu mješovitom robom u prizemlju kuće s brojem 100/2, a na katovima su bili obiteljski stambeni prostori²⁷⁸.

*Sjeveroistočni ugao kuće Predonzan (desno) i dio sjevernog pročelja kuće Manzutto (dolje) početkom 20. stoljeća
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 57. i 55.*



Kuća s katastarskim brojem 94 je pripadala obitelji Manzutto, kao i susjedna istočna kuća te građevina ucertana na katastru iz 1877. godine na zelenoj površini kao tadašnja nova gradnja i označena brojem 354. Oba katastarska broja, 94 i 354, su na karti iz 1897. godine podijeljena. Tako je kući s brojem 354/2 pridružen vrt na sjeveru, prema gradskoj luci, označen brojem 354/1. Istočni dio kuće označene brojem 94, koji je bio izgrađen između 1818. i 1877. godine je na katastru iz 1897. godine označen posebnim brojem 94/1, a zapadni dio koji je bio zabilježen brojem 94 na

²⁷⁸ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 61, str. 8.

karti iz 1818. godine je, koncem 19. stoljeća, upisan brojem 94/2. Sve navedene izmjene brojeva na katastarskim kartama mogu se povezati s diobom imanja koje je pripadalo obitelji Manzutto. Nasljednici Pietra Manzutto, umaškog gradonačelnika, prema kojemu je, neko vrijeme, i trg bio nazvan *Piazza Pietro Manzutto*, bili su sinovi Romano i Girolamo te kćer Pia²⁷⁹. Danas je u potpunosti sačuvana katnica sa središnjim, zidanim belvederom južnog pročelja, koja je posljednja dograđena (k.č.354/2), a na susjednoj, istočnoj kući je dograđen kat.



*Do danas sačuvana kuća obitelji Manzutto dio je skupine kuća, koje je sagradila ta obitelj koncem 19. stoljeća
fotografija: L. Jonjić, 2011.*

Istočni potez trga, iza crkve sv. Roka, određen je zapadnim pročeljem reprezentativne dvokatnice koju je, koncem 19. stoljeća, sagradio Leopold Balanza, upisane u katastarsku kartu iz 1897. godine brojem 482. U prizemlju kuće je bila ljekarna, *Farmacia Balanza*²⁸⁰ s ulazom na glavnom, sjevernom pročelju, prema današnjoj Trgovačkoj ulici, *Via della Madonna*. Danas je prizemlje kuće djelomično preoblikovano te je žbukan dio koji je izvorno bio obrađen u “bunji”.

*Sjeverozapadni ugao kuće Balanza
preuzeto iz: Pozdrav iz Umaga, str. 55.*



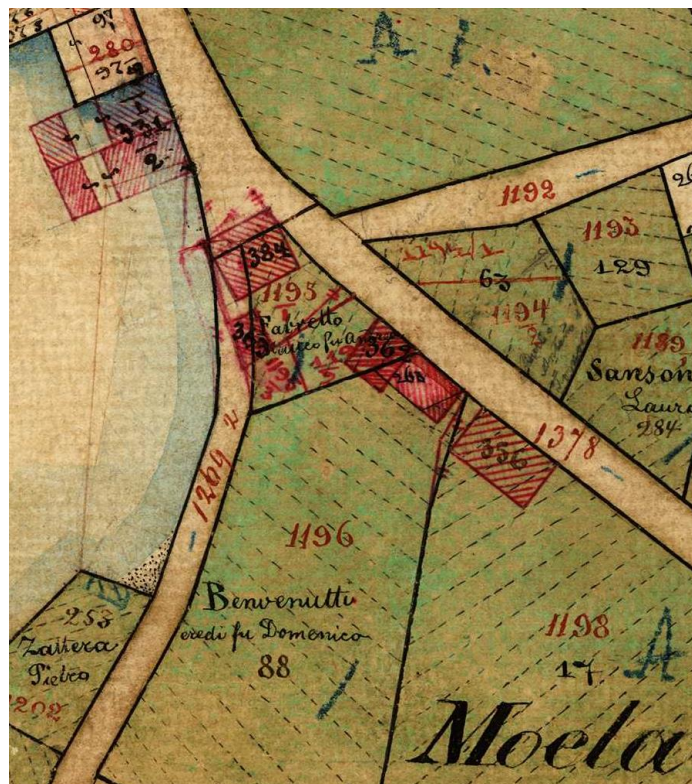
²⁷⁹ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 61, str. 8.

²⁸⁰ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 61, str. 8.

13. ULICA DANTEA ALIGHIERIJA (VIA DANTE, VIA FORA LE PORTE)

Današnja Ulica Dantea Alighierija je izvorna komunikacija uz zaljev, koja je vodila od povijesnog kopnenog prilaza gradu prema jugu, povezujući plodne površine predgrađa koji se je nazivao *Moela*. U južnom dijelu ta se je cesta dijelila na trasu koja je prolazila uz samu obalu i na dio koji je prolazio između vrtova.

Nešto južnije od te razdjelnice, na zemljištu koje je na katastarskoj karti iz 1877. godine upisano brojem 1198, bila je sagrađena crkva sv. Katarine, otkrivena arheološkim istraživanjima, koja su provedena prije izgradnje suvremenog stambeno-poslovnog bloka. U središnjem dvorištu bloka su danas prezentirani ostaci te jednobrodne crkve s polukružnom apsidom.

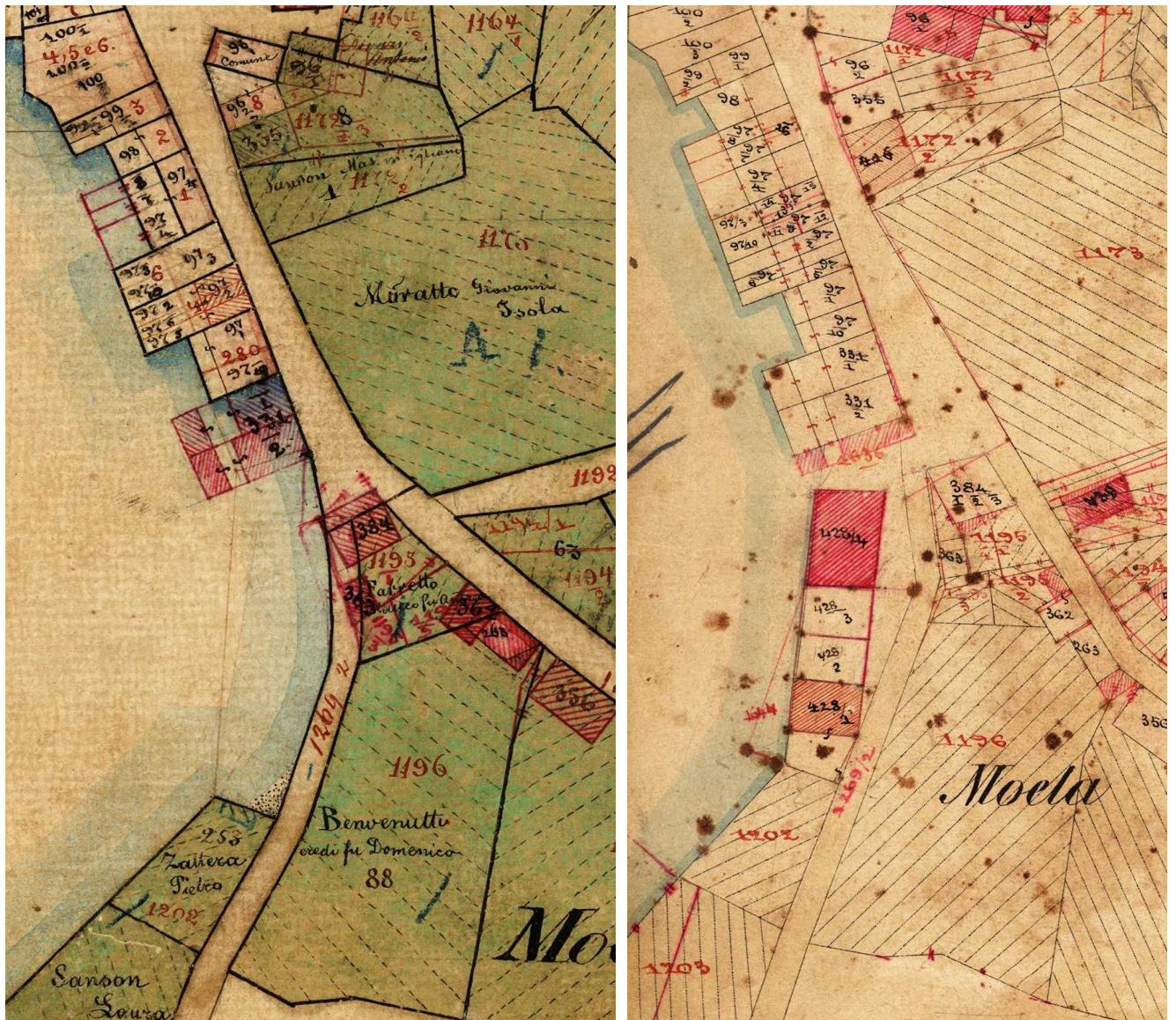


Južni dio Via Dante sa na karti iz 1877. godine



Ostaci crkve sv. Katarine u središtu današnjeg stambeno-poslovnog bloka fotografija: J. Peković, 2011.

Kuće uz sjeveroistočni potez današnje Ulice Dantea Alighierija izgrađene su početkom 19. stoljeća i ucrtane u kartu iz 1818. godine, a prema karti iz 1877. godine, cijeli istočni potez ulice je bio gotovo potpuno izgrađen do spomenute razdjelnice. Koncem 19. stoljeća, taj je, istočni dio potpuno završen, a kuće se grade i uz istočni potez odvojka ceste koji je prolazio obalom, tako da su te kuće, u kartu upisane brojevima 428/1, 428/2, 428/3 i 428/4, nastale na nasutom dijelu morske uvale. Nasipavao se je i dio morske uvale uz začelja kuća istočnog poteza ulice, koji se je koristio za izgradnju štala i gospodarskih građevina ili se je nasipavala zemlja tako da su nastajali manji vrtovi. Istovremeno, kocem 19. stoljeća, su bile sagrađene još dvije kuće uz sjeverozapadni potez, u katastar iz 1897. godine upisane brojevima 355 i 416.



Via Dante na katastarskoj karti iz 1877. (lijevo) i 1897. godine (desno)

Na istočnom potezu ulice, uz spomenutu kuću obitelji Predonzan s pročeljem prema Trgu sv. Roka, podignuta je dvokatnica s visokim potkrovljem i jedinstvenim ulazom za dvije katastarske čestice: 99/1, prema ulici i prema uvali broj 99/2. Vlasnik kuće je bila obitelj Bessich, a kuću su podijelili brat Francesco i sestra Rosa koja se je udala za Antonia Bernicha²⁸¹.

Slijedeća trokatnica u nizu je bila stambena kuća Edmonda i Chaterine Nigris (k.č.98), a do nje kuća obitelji Sanson (k.č.97), pored koje je bila štala u kojoj je Covacich držao konje za potrebe pošte sve do tridesetih godina 20. stoljeća, kada je na tom mjestu obiteljsku kuću sagradio trgovac ribom Emilio Divari²⁸².

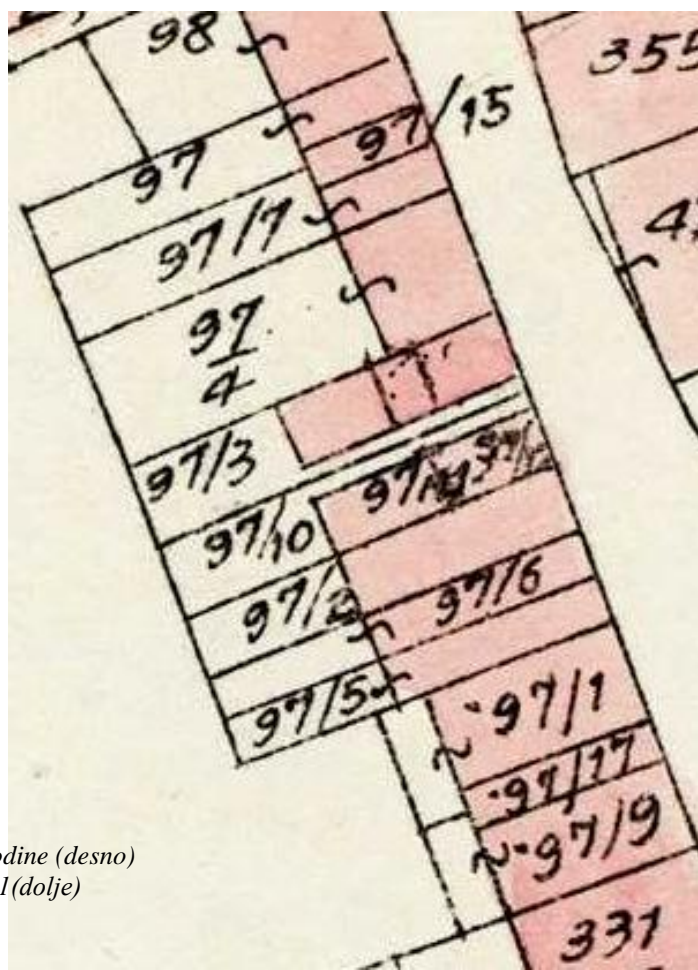


Kuća obitelji Besich (desno, žuto pročelje) i obitelji Nigris (lijevo sivo pročelje) na istočnom potezu današnje Ulice Dantea Alighierija fotografija: L. Jonjić, 2011.

²⁸¹ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 61, str. 10.

²⁸² B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 61, str. 10.

Katastarska čestica 97 je nekoliko puta razdijeljena, što se može protumačiti diobom vlasništva među braćom ili nakon udaje. Tako je opisana čestica na kojoj je bila štala, a onda obiteljska kuća Divari imala broj čestice 97/4, a do nje su se nizale čestice 97/3, 97/11, 97/10 i 97/8 na kojima su stanovala braća Valentino, Giuseppe, Giovanni i Vincenzo Sodomaco s obiteljima. U kućama s katastarskim brojevima 97/5 i 97/6 su živjele obitelji Nicefora i Stefana Bernicha, a u kućama koje su bile upisane brojevima 97/1, 97/7 i 97/9 živjela je primalja Caterina Coronica, Virginia Sanso te Vittorio Petrovich s obitelji²⁸³.



*Dijeljenje katastarske čestice broj 97 na karti iz 1933. godine (desno)
i niz kuća s katastarskim brojevima 97/9, 97/7 i 97/1 (dolje)
fotografija: L. Jonjić, 2011.*



²⁸³ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 61, str. 10.

Istočni ulični potez završava dvokatnicom koja je u katastarsku kartu iz 1877. godine ucrtana kao planirana gradnja, a na karti iz 1897. godine nosi brojeve 331/1 i 331/2, a pripadala je obitelji Sodomaco. Kuća je bila podijeljena između Anne Sodomaco koja se je udala za Giovannija Latina (k.č. 331/1) i Giuseppea Sodomaco koji je, s obitelji, živio na k.č. 331/2 te dijelio taj dio kuće s udovicom Sodomaco s kojom su neko vrijeme živjeli sinovi Vicenzio, Girolamo i Giuseppe²⁸⁴.



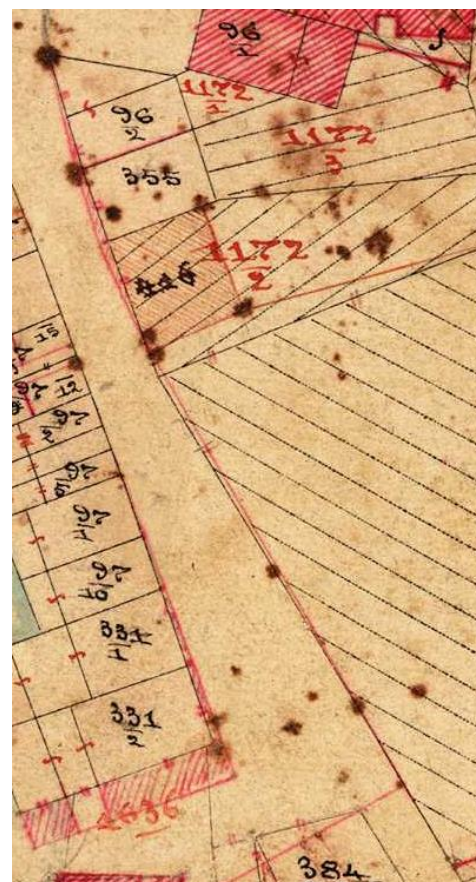
*Obiteljska kuća Sodomaco, sagrađena koncem 19. stoljeća
fotografija: L. Jonjić, 2011.*

²⁸⁴ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 61, str. 10.



Na zapadnom potezu ulice je, koncem 19. stoljeća, podignuta dvokatnica s visokim potkrovljem obitelji Latin²⁸⁵, upisana u katastarsku kartu iz 1897. godine brojem 355. U istom periodu je, na zemljištu koje je u katastarsku kartu iz 1877. godine upisano kao vlasništvo obitelji Sanson, sagrađena reprezentativna katnica s visokim potkrovljem, kojoj je danas pročelje znatno preoblikovano izlogom i ulazom trgovine u sjevernom dijelu prizemlja. Kuća je u katastar iz 1897. godine upisana brojem 471, a u prizemlju je Antonio Delben imao postolarsku radnju. Na katu je živjela Marietta Sabaz²⁸⁶. Obje su kuće uz začelja imale uređene vrtove.

*Izgrađenost zapadnog poteza ulice 1877. (desno) i 1897. godine (desno dolje). Kuća u kojoj je Antonio Delben imao postolarsku radnju s recentno otvorenim izlogom u sjevernom dijelu pročelja (dolje)
fotografija: L. Jonjić, 2011.*



²⁸⁵ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 64, str. 16.

²⁸⁶ B. Besich *Santo*, *Piccolo cabotaggio*, Umago Viva br. 64, str. 16.

IV. ANALIZA, PROSTORNIH KONFLIKATA I PROBLEMI UGROŽENOSTI POVIJESNIH STRUKTURA

Prostorni konflikt predstavlja sadržaj, prostorni odnos, građevinski zahvat ili građevina kojima je narušena i u negativnom smislu promijenjena kvaliteta prostora povijesne jezgre naselja.

- *promet*

Prometa u kretanju i mirovanju (parkiranje) nema u ulicama uže povijesne jezgre, osim u iznimnim slučajevima dostave te u zapadnom dijelu, gdje je omogućen pristup između blokova recentno sagrađenog hotela do Trga sv. Martina, što bi trebalo biti ukinuto nakon uređenja i prezentacije trga u skladu s prijedlogom iz Konzervatorske podloge za zonu Muzeja²⁸⁷.



Prostor oko Muzeja i Trg sv. Martina se danas koriste za parkiranje

Promet u kretanju i mirovanju na pristupnim cestama, Trgovačka ulica i Ulica Dantea Alighijerija, te na Trgu Marije i Line, potrebno je održavati u današnjim okvirima, kako bi se postigao nužni protok prometa. Parkiranje uz pročelja povijesnih građevina trebalo bi ukinuti.

Parkiranje i promet u kretanju Obalom Josipa Broza Tita smanjiti na najmanju moguću mjeru: za vozila hotelskih gosta, opskrbu manjim dostavnim vozilima te, dakako, za pristup interventnim vozilima hitne pomoći i vatrogasaca.

Parkiranje s obje strane Ulice Dantea Alighijerija



²⁸⁷ J. Drempetić, Umag-zona Muzeja, konzervatorska podloga, Poreč, 2010.

- *predimenzionirane i/ili nekvalitetno oblikovane recentne građevine*
- Recentnom izgradnjom u prostoru povijesne jezgre ili uz rubnu, kontaktnu zonu, gdje izgradnja nije uvažavala mjerilo prostora ni urbanističko arhitektonska obilježja ambijenta, umanjene su kvalitete povijesne jezgre naselja. Zbog nepoštivanja ili nerazumijevanja povijesnih vrijednosti prostora neke od graditeljskih aktivnosti izazvale su izrazitu promjenu povijesne matrice i devastaciju prostora u sjeverozapadnom dijelu gradnjom hotelsko-stambenog kompleksa.



Izgradnja hotela na sjeverozapadnom dijelu grada prema Trgu sv. Martina (gore) i gradskoj luci (dolje)



- Postupno rušenje kuća na sjevernom potezu povijesnog gradskog trga, nakon požara u Općinskoj palači, 1924. godine, rezultiralo je stvaranjem šireg, otvorenog prostora prema sjevernoj morskoj uvali i potezu gradske luke. Na tom je prostoru uređen novi gradski trg, koji po oblikovanju i dimenzijama nikako nije primjeren mjerilu gradske jezgre. Kako postoje podaci o građevinama koje su se nalazile na tom potezu, bilo bi potrebno uložiti sve napore da se taj dio iznova vrati u proporcije primjerene gradu, interpolacijama građevina u povijesnim gabaritima, konzervatorski prihvatljivom metodologijom. Pri tome bi trebalo izbjegavati način oblikovanja kakav je danas prezentiran na zapadnom i sjevernom dijelu istočnog poteza.



Prostor gradskog trga s neprimjerenom interpolacijom i uređenjem na zapadnom (gore) i istočnom potezu (dolje)



- Recentne izgradnje najrazličitijih volumena građevina i nadstrešnica, koje su postavljene na zidane konstrukcije stupova i greda, a koje služe kao terase i proširenja prostora ugostiteljskih sadržaja, na prostoru gradske jezgre postale su gotovo uobičajene. Posebno su izražene različite dogradnje uz južni potez povijesnih gradskih zidina i kuća koje su u 18. i 19. stoljeću bile dograđene uz obrambeni potez.



Dogradnje kuća i nadstrešnica s ugostiteljskim terasama uz južni potez gradskih zidina



Nedopustivo je nasipavanje obale uz južni potez šetnice “lungo mare”, kako bi se postavile terase ugostiteljskog ili bilo kakvog drugog sadržaja. Neke su terase izvedene i na statički potpuno nestabilnim konstrukcijama. Pored grubog narušavanja vizure na južni potez gradskih zidina i kuća te nasilnog uspostavljanja neke nove parcelacije, nasipavanje obale duž cijele šetnice potpuno poništava njenu osnovnu ideju i namjenu - šetnju uz more. Stoga je potrebno cijeli potez nasilno izvedenog nasipavanja ukloniti te izvršiti uređenje obale primjereno konzervatorskim principima.



Recentna izgradnja terasa na dijelom nasutoj obali (gore) i drvena konstrukcija na potpuno nestabilnoj konstrukciji (dolje), sve uz južni potez gradskih zidina



- Isto tako su unutar gradskih blokova izvršene neprimjerene interpolacije, koje uopće nisu slijedile povijesne tlocrtne, oblikovne, volumenske ili prostorne gabarite gradske jezgre.



Polumontažna "interpolacija" u Riječkoj ulici, koja se koristi kao sezonski ugostiteljska građevina (gore lijevo); dio vanjske terase restorana koji je ucrtan u suvremenu katastarsku kartu brojem čestice 2418 (gore desno) i neprimjerena oblikovanja interpolacija u ulici Epifanio na k.č. 2413/2 i sjeverni dio čestice 2407 suvremene karte, koje su nastale na novoformiranim česticama (dolje desno)



- ***zapuštanje povijesno vrijedne građevne strukture***

Prestanak funkcije, neodržavanje i dovođenje u vrlo loše građevno stanje kulturnog dobra-povijesne građevine je vidljivo na kućama unutar, ali i na uličnom potezu, pojedinih gradskih blokova. Isto tako su neki djelovi zelenih površina unutar blokova zapušteni i neodržavani.

Prilikom obnove, a posebno prilikom rekonstrukcije ili bilo kakve interpolacije potrebno je provoditi sve konzervatorske mjere zaštite, temeljem provedenih istražnih radova te, prema potrebi i posebnim uvjetima nadležnog Konzervatorskog odjela, izraditi izvješće u sklopu konzervatorske dokumentacije o provedenim istraživanjima na pojedinim građevinama ili lokalitetima, što će biti dijelom projekta obnove ili rekonstrukcije.



*Primjer zapuštene povijesne građevine
u Ulici tornja*

- ***obnova povijesnih građevina i prostora protivna konzervatorskim uvjetima***

Konfliktom se smatra i nedovoljno stručan način obnove povijesne građevne strukture, gdje se izmjenom povijesnih stilova i neusklađenim oblikovanjem stvara iskrivljena slika o povijesnoj građevini. Na brojnim građevinama u gradskoj jezgri nije izvedena obnova pročelja na konzervatorski ispravan način:

1. Završna obrada vanjskih zidova s vidljivim, fugiranim kamenom nije primjerena jer su povijesne građevine urbanističke cjeline izvorno bile žbukane.
2. Na nekim građevinama su promijenjeni elementi profilacija vijenaca, okvira vrata, prozorskih okvira i klupčica, čime je smanjena ukupna vrijednost građevine i zauvijek su izgubljeni povijesno vrijedni elementi.



Primjeri fugiranja pročelja u Riječkoj ulici (lijevo) i u Ulici D. Ahierija (dolje)



3. U pomami turističke ponude su gotovo svi prozori prizemlja kuća južnog poteza Ulice Giuseppea Garibaldija probijeni u vrata, a mnogi prozori i vrata prizemlja u Riječkoj ulici su prošireni. Isti primjer su slijedili ugostiteljski i poslovni prostori u ostalim ulicama i na povijesno dograđenim kućama uz vanjski potez južnog gradskog zida. Na pročelja su postavljene različite reklame, uokvirene obavijesti i jelovnici, tende, a nerijetko su podignuti i zidani stupovi povezani parapetnim zidom kako bi ogradili ugostiteljsku terasu i nosili pergole ili tende za zaštitu od sunca.



Južni potez Ulice G. Garibaldija



Obnova kuća u pravilu je završila neprimjerenim prigradnjama pomoćnih prostora, balkona, lođa i vanjskih stubišta te dogradnjama potkrovlja, natkrivenih i otvorenih terasa. Posljedica dogradnji su predimenzionirane kuće koje, ističući samo volumen bez ikakve oblikovne vrijednosti, uništavaju izvorni duh grada s uskim, nepravilnim ulicama koje su oblikovane jednostavnim, ujednačenim pročeljima među kojima se isticala poneka gradska kuća. Stoga bi bilo potrebno sve dogradnje ukloniti i preoblikovati arhitektonske elemente koji su potrebni za funkcioniranje građevine (ulazi i stubišta).



Dogradnje na kućama uz južni potez zidina



- **sadržajno i oblikovno nesređeno stanje**

Neprijmjereno postavljene vanjske jedinice klima uređaja, dimljaka i odzračnih kanala ugostiteljskih prostora, velike reklame za svaku vrstu turističke ponude te štandovi s kojekakvim proizvodima opterećuju sve ulice i javne prostore. Postavljanjem reklama i vješanjem proizvoda na pročelja kuća vrijedni arhitektonski elementi pojedinih pročelja su postali nevidljivi. Svi ugostiteljski obrti su na djelovima javne, gradske površine podignuli polumontažne dogradnje sa plastičnom zaštitom te se nerijetko šire dodavanjem sličnih volumena.

Primjeri vanjskih instalacija na vanjskom potezu južnih zidina (desno) i pročelja južnog poteza Trga Venecije (dolje)



V. SUSTAV MJERA ZAŠTITE I KONZERVATORSKE SMJERNICE

• *Mjere zaštite arheoloških i hidroarheoloških lokaliteta i nalazišta*

Prilikom izrade prostornih planova nastojanja su da se arheološki lokaliteti naglase i uklope te zaštititi okolna zona. Na području koje pripada zaštićenoj cjelini grada Umaga šezdesetih godina 20. stoljeća uglavnom su provedena zaštitna istraživanja, kao i arheološki nadzori koji su pratili postavljanje infrastrukture. Prilikom kopanja kanala za kanalizaciju u Riječkoj ulici, kao i na današnjoj Ulici sv. Mihaela pronađeni su kosturni grobovi. Tada je pronađen i dio zida u istoj ulici i to na mjestu gdje bi prema lokalnoj tradiciji trebala biti crkva sv. Mihovila Arhandela. Prilikom obnavljanja današnje Ulice Garibaldi 1996. godine, otkriveni su ostaci struktura koje su pripadale povijesnom, kopnenom ulazu u grad. Prilikom postavljanja nove kanalizacije u Ulici G. Mazzinija 2002. godine, otkriveno je da je kamena ploča s imenom venecijanskog načelnika u Umagu, Taddea de Pontea s uklesanom 1428. godinom, upotrijebljena kao pokrovna ploča starijoj kanalizaciji, a zaštitnim arheološkim istraživanjima unutar crkve sv. Roka otkrivena je nadgrobna ploča umetnuta u izvorni, cigleni pod s imenom gradskog podestata Marina Bemba i njegove kćeri Barbare te uklesanom 1738. godinom. Na Trgu Slobode su, 2004./2005. godine, provedena zaštitna arheološka istraživanja s ciljem popunjavanja *hiatusa* nastalih potpunim uništenjem općinskog arhiva. Istraživanje je razotkrilo više građevinskih faza života: kasnoantičku rezidencijalnu arhitekturu s vanjskim popoločenjem i bunarom, kasnoantički gospodarski kompleks s uljarom, ranosrednjovjekovnu stambenu građevinu, ranosrednjovjekovne grobove društvene elite, ranosrednjovjekovni fortifikacijski sistem s kulom, ranosrednjovjekovnu troapsidalnu crkvenu građevinu (17 x 25 m) s grobljem, kosturnicama uokolo perimetralnih zidova i grobovima unutar apsida, groblje umrlih od kuge, groblje s cemeterijalnim zidom, grobovima i kosturnicama nastalo prije 1730. godine, austrougarski valobran, vanjski pločnici, unutarnji podovi, temelji i zidovi građevina poznatih sa straih razglednica od 1900. godine i dalje (gradska loža, gradska palača, cisterna iza palače i zgrada Sanità. Krajem 2006. godine Muzej grada Umaga proveo je arheološki nadzor nad uređenjem i pripremom za sanaciju kapele i groblja sv. Andrije u Umagu, a zaštitnim arheološkim istraživanjima na Trgu sv. Martina, u dvije kampanje od 2007.-2010. godine, otkriven je kasnosrednjovjekovni i novovjekovni fortifikacijski sustav te ostaci crkve sv. Martina i groblja. Zaštitnim istraživanjima u Danteovoj ulici na predjelu Tribje ubiciran je položaj crkve sv. Katarine.

Početakom 2007. godine provedeno je arheološko rekognosciranje šireg područja Umaga, a istraživanja su se nastavila kroz 2008. godinu te traju i danas. Osnovni zadatak istraživanja je izrada prostorne baze podataka kao podloge za djelovanje Umaškog muzeja te stvaranje okvirne slike naseljavanja sjeverozapadne Istre od prapovijesti do novoga vijeka.

Kako je povijesna jezgra Umaga u cjelini arheološka zona, istraživanja je potrebno provoditi prije izrade projektne dokumentacije.

Mjere zaštite

- Svakom građevinskom zahvatu u zaštićenoj povijesnoj jezgri Umaga moraju prethoditi zaštitna arheološka istraživanja, nakon čega će se odlučiti o tretmanu lokaliteta ili mogućoj promjeni projekta građevinskog zahvata.
- Ukoliko se prilikom zemljanih, građevinskih, infrastrukturnih i drugih radova na prostoru svih zona zaštite naiđe na predmete i strukture arheološkog značenja, potrebno je obustaviti radove i o tome obavijestiti nadležni Konzervatorski odjel.
- Kod slučajnih arheoloških nalaza na dosad neevidentiranim lokalitetima potrebno je također obavijestiti Konzervatorski odjel, kako bi se nalazi pravodobno dokumentirali.

Metodologija arheoloških iskopavanja i hidroarheoloških istraživanja treba se provoditi u skladu s Pravilnikom o arheološkim istraživanjima²⁸⁸.

- dokumentiranje nepokretnih i pokretnih arheoloških nalaza po najsuvremenijim arheološkim metodama s naglaskom istraživanja u cijelosti (ne samo djelomično) zatvorenih cjelina nepokretnih objekata
- dokumentiranje arheoloških istraživanja, nalazišta i nalaza (tehnička, fotodokumentacija, visinsko snimanje) kao i računalna obrada podataka
- konzervacija pokretnih nalaza i osiguranje za njihovo trajno čuvanje
- interdisciplinarnе analize uzoraka s nalazišta (paleozološke, paleobotaničke, geološke, antropološke, dendokronološke i ugljena C14).

Istraživanje se može obavljati samo uz odobrenje konzervatorskog odjela Ministarstva kulture na čijem su području nalazišta ili nalazi.

²⁸⁸ Pravilnik o arheološkim istraživanjima, (»Narodne novine«, broj 69/99, 151/03 i 157/03, 30/05)

Grad Umag je u nadležnosti Ministarstva kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Puli, Ulica Grada Graza 2, 52100 Pula.

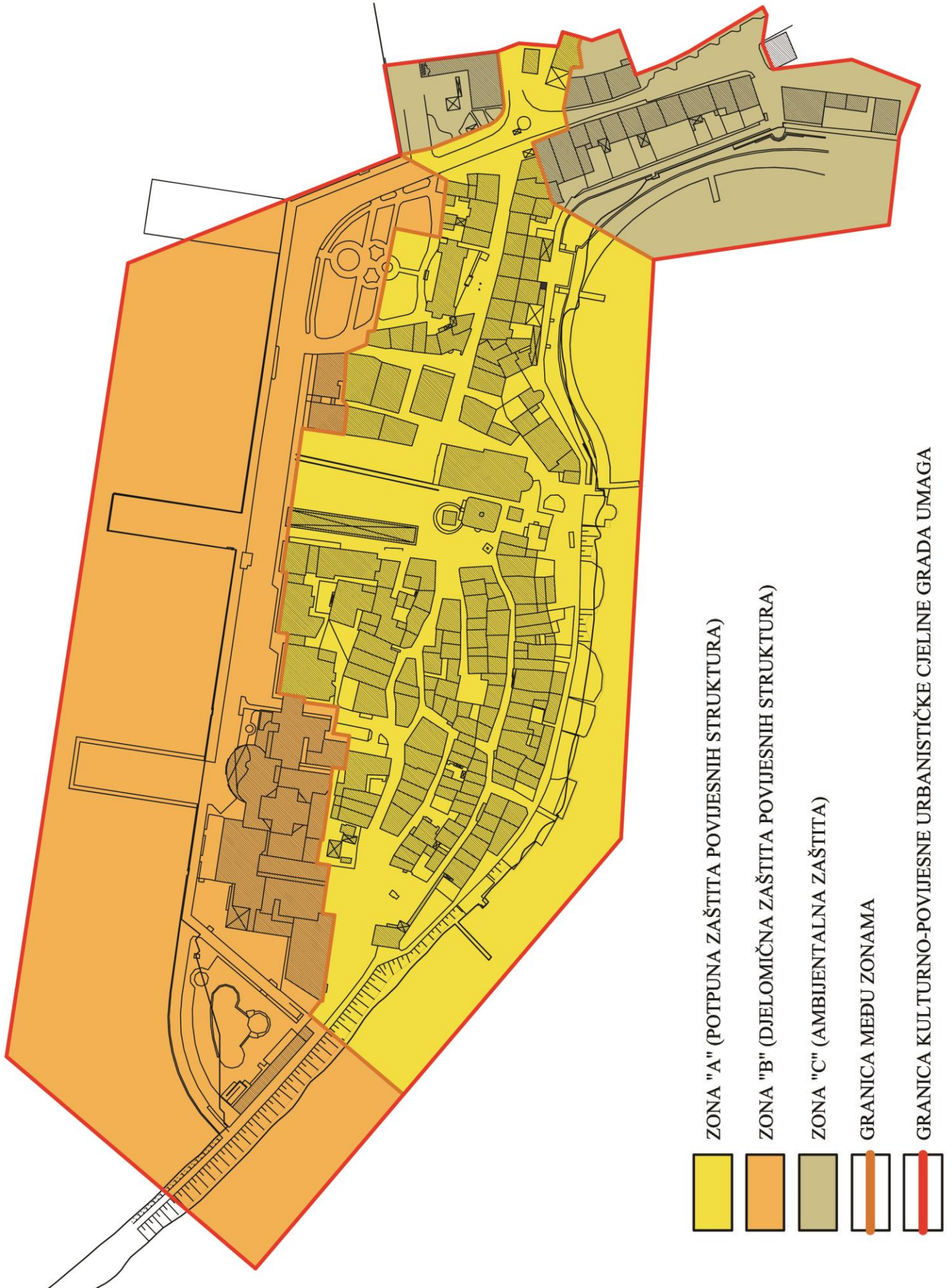
Zaštitu arheoloških lokaliteta treba provoditi u skladu i s načelima arheološke struke i konzervatorske djelatnosti, sanacijom, konzervacijom i prezentacijom vidljivih ostataka građevina, važnih za povijesni i kulturni identitet prostora, odnosno odgovarajućom obradom, dokumentiranjem i pohranom u Muzej grada Umaga predmeta s onih lokaliteta, koje se s obzirom na njihov karakter ne može prezentirati.

- ***Definiranje zona zaštite i uvjeti očuvanja Kulturno-povijesne urbanističke cjeline grada Novigrada***

Rješenjem Ministarstva kulture RH od 30. studenoga 2009. godine definirane su tri zone zaštite Kulturno-povijesne urbanističke cjeline grada Umaga:

- **Zona A** (potpuna zaštita povijesnih struktura) koja obuhvaća područje najstarije jezgre grada, okružene Obalom Josipa broza Tita sa sjeverne strane uz k.č. 2292, 2293, 2294, 2295, 2300, 2297, 2306, 2309, 2308, 2312, 2330, 2329, 2332, južno od Hotela “Kristal” česticama uz k.č. 2333/1, 2334, 2335, 2336, 2338/1, 2338/2 k.o. Umag, do lukobrana, Obalom sv. Pelegrina s južne strane do k.č. 453, do Trga Marije i Line, uključujući prostor oko kapele Sv. Roka na k.č. 2470 i 2468 k.o. Umag.
- **Zona B** (djelomična zaštita povijesnih struktura) omeđena je linijom koja prolazi sjevernom obalom poluotoka duž Obale Josipa Broza Tita, od lukobrana, uključujući građevine hotela “Kristal”, od k.č. 2340, 2341/1, uz 2312, 2338/1, 2330, 2308, 2307, 2302, 2296, do Trga Marije i Line.
- **Zona C** (ambijentalna zaštita) je određena linijom koja obuhvaća na sjevernoj obali poluotoka k.č. 2291, 2290, prolazi uz k.č. 2473 i Ulicom Dantea Alighijerija na k.č. 2466, Ulicom 8. ožujka do mora uz k.č. 88 i 2788 k.o. Umag.

Definirane zone prikazane su grafički, a osnovne mjere i uvjeti zaštite za svaku pojedinu zonu donose se opisno, kao i osnovni uvjeti očuvanja pojedinih građevina i sklopova unutar režima zaštite.



- ***Mjere i uvjeti zaštite unutar zaštićene A zone grada Umaga***

A zona zaštite je prvi stupanj zaštite i odnosi se kulturno povijesnu cjelinu unutar koje su dobro očuvane, osobito vrijedne povijesne strukture.

Za ovu zonu se propisuju slijedeće mjere i uvjeti zaštite:

- mjere cjelovite zaštite i očuvanja svih kulturno povijesnih vrijednosti uz najveće moguće poštivanje tradicije i funkcije prostora i sadržaja
- na području ove zone strogo se kontrolira unošenje novih struktura i sadržaja stranih ili neprikladnih sačuvanim kulturno-povijesnim vrijednostima
- prilagođavanje postojećih povijesnih funkcija i sadržaja suvremenim potrebama može se prihvatiti uz minimalne fizičke intervencije u povijesne strukture.
- prihvatljive su metode sanacije, konzervacije, restauracije, konzervatorske rekonstrukcije i prezentacije
- na području ove zone sve intervencije u prostoru uvjetovane su prethodnim arheološkim i konzervatorskim istraživanjima, a svaki zahvat je podređen rezultatima provedenih istraživanja
- obzirom na povijesnu činjenicu čestog napuštanja grada i raseljavanja stanovništva, zbog čega su u Umagu oduvijek postojali manji i veći ruševni i zapušteni gradski prostori, te na dosadašnju praksu interpoliranja građevina unutar zaštićene cjeline moguće je na određenim lokacijama interpolirati nove građevine. Interpolacije moraju poštivati povijesne i (ili) zatečene gabarite, a arhitektonsko oblikovanje odredit će se tijekom višestupanjskog postupka, suradnjom konzervatorske službe, grada, investitora i projektanta
- obzirom na povijesni način obrade pročelja kuća žbukom, potrebno je posebnu pažnju usmjeriti na način izvođenja te boju žbuke. Pročelja trebaju biti žbukana produžnom žbukom s vapnom kao tradicijskim materijalom, koja se nanosi „na tanko“, kako bi završna obrada zida pratila neravnine osnovnog građevnog materijala (kamenja).
- ako je, temeljem usvojene konzervatorske metodologije, moguća rekonstrukcija izgubljenih elemenata arhitektonske plastike, kao npr. naglašenih vijenaca, profilacija ili karakterističnih pilastara, prihvatljiva je izvedba tih dijelova prilikom obnove pročelja
- prihvatljiva je uporaba klima uređaja bez vanjske jedinice, odnosno odgovarajuća izvedba vanjskih jedinica koje neće biti vidljive

- parapetnim ili drugim zidovima, stupovima i slično ograđeni prostori ugostiteljskih i drugih terasa ili vrtova nisu dopušteni, odnosno moraju se u potpunosti poštivati granice javnih gradskih trgova i uličnih prostora
- sve terase i dograđene prostore ugostiteljskih ili sličnih sadržaja uz južni potez gradskog zida potrebno je preoblikovati, a nasilno izvedeno nasipavanje za terase uz južni potez šetnice *lungo mare* treba ukloniti te izvršiti uređenje obale primjereno konzervatorskim principima, u skladu s projektnom dokumentacijom
- za provedbu poslova prema prethodnim točkama za sve dogradnje ili nadogradnje potrebno je izvršiti provjeru vlasništva i legalnost do danas izvedenih dogradnji i/ili nadogradnji
- tende i poslovne reklame je potrebno ujednačiti i svesti na najmanju moguću mjeru
- potrebno je izmjestiti sve štandove s javnih prostora unutar ove zone zaštite te zabraniti izlaganje proizvoda na pročelja kuća
- prije konačnog uređenja popločenja ulica i trgova nužno je provesti arheološka istraživanja te izvršiti polaganje cjelokupne gradske infrastrukture
- za sve vrste građevnih zahvata, treba izraditi zakonom propisanu tehničku dokumentaciju, za koju od nadležnog Konzervatorskog odjela treba ishoditi detaljne konzervatorske uvjete (u postupku izdavanja lokacijske dozvole) i prethodnu dozvolu (u postupku izdavanja građevne dozvole ili potvrde glavnog projekta). Prilikom izvođenja radova obavezan je konzervatorski nadzor.

- ***Mjere i uvjeti zaštite unutar zaštićene B zone grada Umaga***

Zona B je drugi stupanj djelomične zaštite osnovnih elemenata i obilježja povijesnih struktura.

Za ovu se zonu propisuju sljedeće mjere i uvjeti zaštite:

- sve intervencije u prostoru uvjetovane su prethodnim arheološkim istraživanjima, a svaki je mogući zahvat podređen rezultatima provedenih istraživanja
- zaštita osnovnih elemenata povijesne planske matrice
- zaštita osnovnih elemenata karakterističnih skupina građevina, pojedinih građevina i drugih, za ukupnost kulturno-povijesne cjeline važnih vrijednosti, a prije svega oblika građevina i povijesnih sadržaja

- uz održavanje i popravak, na povijesnim građevinama su dopušteni, uz posebne uvjete i manji građevni zahvati u svrhu nužnog prilagođavanja suvremenim potrebama novih ili postojećih funkcija, ali bez bitnih fizičkih izmjena sačuvanih elemenata povijesnih struktura
- parapetnim ili drugim zidovima, stupovima i slično ograđeni prostori ugostiteljskih i drugih terasa ili vrtova nisu dopušteni, odnosno moraju se u potpunosti poštivati granice javnih gradskih trgova i uličnih prostora
- tende i poslovne reklame je potrebno ujednačiti i svesti na najmanju moguću mjeru
- prihvatljive su metode konzervacije, rekonstrukcije, interpolacije, rekonpozicije i integracije u cilju povezivanja povijesnih s novim strukturama i sadržajima koji proizlaze iz suvremenih potreba
- za sve vrste građevnih zahvata, treba izraditi zakonom propisanu tehničku dokumentaciju, za koju od nadležnog Konzervatorskog odjela treba ishoditi detaljne konzervatorske uvjete (u postupku izdavanja lokacijske dozvole) i prethodnu dozvolu (u postupku izdavanja građevne dozvole ili potvrde glavnog projekta). Prilikom izvođenja radova obavezan je konzervatorski nadzor.

- ***Mjere i uvjeti zaštite unutar zaštićene C zone grada Umaga***

Zona C je treći stupanj ambijentalne zaštite u kontaktnoj zoni koja štiti prirodne i kulturno povijesne vrijednosti te osigurava kontrolu mjerila gradnje nasljeđenog obrisa i volumena struktura u zonama A i B. To je zona kroz koju se ulazi te doživljava prostor povijesnog naselja i ostvaruju vizure na vrijedne dijelove povijesne jezgre, ali je i prostor koji se vizualno doživljava iz povijesnog središta. Dakle zajednički je dio sveukupne slike prostora. U kontaktnoj zoni su prisutni elementi povijesne matrice s očuvanim starijom građevnom strukturom.

Za ovu se zonu propisuju sljedeći uvjeti:

- treba očuvati elemente povijesne komunikacije, karakteristične elemente pejzaža, građevne pravce, tipologiju i visinu izgradnje, kao i pojedine primjere povijesne građevne strukture kojima treba poboljšati stanje te ih na kvalitetan način uključiti u urbani razvoj
- mogući su zahvati promjene građevne strukture, odnosno izgradnja nove ili zamjenske građevine na mjestu one koja nema građevinske ni kulturno povijesne vrijednosti, ali uz poštivanje građevne linije, maksimalne visine P+2+Po, bez povišenja nadozida za potkrovlje, s kosim krovom nagiba oko 30° i pokrovom kupom kanalicom.

- za novu se gradnju preporuča suvremeni arhitektonski izraz. Nova građevina treba biti projektirana na načelu uspostave harmoničnog odnosa s lokalnim značajkama ambijenta, u smislu dimenzioniranja gabarita građevine, oblikovanja te materijala završne obrade.
- tende i poslovne reklame je potrebno ujednačiti i svesti na najmanju moguću mjeru
- parapetnim ili drugim zidovima, stupovima i slično ograđeni prostori ugostiteljskih i drugih terasa ili vrtova nisu dopušteni, odnosno moraju se u potpunosti poštivati granice javnih gradskih trgova i uličnih prostora
- za sve građevinske zahvate nove gradnje ili promjene volumena postojeće, potrebno je ishoditi posebne konzervatorske uvjete ili prethodno odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela.

- ***Mjere i uvjeti zaštite pojedinih građevina ili građevnih sklopova***

Kategorija valorizacije određuje mjere i uvjete zaštite za svaku pojedinu građevinu ili građevni sklop. U svrhu utvrđivanja sustava mjera zaštite unutar prostornih međa kulturno-povijesne urbanističke cjeline, utvrđeni su slijedeći stupnjevi valorizacije pojedinih građevina ili građevnih sklopova:

- **Pojedinačno kulturno dobro ili građevni sklop spomeničke vrijednosti**

Spomeničku vrijednost ima pojedinačno kulturno dobro ili građevni sklop s iznimno sačuvanim povijesnim elementima i strukturom, koji su dokument vremena i povijesnih zbivanja i koji su nezamjenjivi u spoznaji o povijesno-prostornom razvoju grada.

Mjere koje se moraju provesti za ova kulturna dobra su konzervatorska analiza i prema potrebi konzervatorski istražni radovi, kao i program mjera zaštite i potrebnih konzervatorskih radova u skladu s posebnim uvjetima nadležnog Konzervatorskog odjela, a rezultati istraživanja moraju biti uključeni u projektnu dokumentaciju. Navedena metodologija se mora provesti prije izrade projektne dokumentacije i bilo kakvih radova na obnovi pa i u slučaju održavanja građevine.

- **Kulturno dobro više ambijentalne vrijednosti**

Višu ambijentalnu vrijednost imaju kulturna dobra izrazite vrijednosti oblikovanja, prostorne dispozicije i stilskog obilježja nekog razdoblja te stoga zahtijevaju estetsku i prostornu valorizaciju.

Mjere koje se moraju provesti za ova kulturna dobra su konzervatorska analiza i prema potrebi konzervatorski istražni radovi, kao i program mjera zaštite i potrebnih konzervatorskih radova u skladu s posebnim uvjetima nadležnog Konzervatorskog odjela, a rezultati istraživanja moraju biti uključeni u

projektну dokumentaciju. Navedena metodologija se provodi prije izrade projektne dokumentacije i bilo kakvih radova obnove. Na kulturnim dobrima više ambijentalne vrijednosti se mogu odobriti određene intervencije i adaptacije u cilju poboljšanja funkcionalnosti ili izgleda, odnosno uklapanja u ambijent.

- **Kulturno dobro ambijentalne vrijednosti**

Ambijentalnu vrijednost imaju kulturna dobra koja čine cjelinu urbane slike pa su, tako postala nerazdvojjiv dio grada. Iako su to često građevine ispod prosjeka arhitektonskog izričaja vremena u kojemu su nastale, vizura i urbana matrica bi, bez njih, bila nepotpuna.

Mjere koje su predviđene za ova kulturna dobra su čuvanje izvornog oblika uz mogućnost konzervatorski opravdanih, ograničenih adaptacija i prenamjena koje omogućuju njihovu bolju prezentaciju. Iznimno su dopuštene dogradnje ako bi osigurale bolje uvjete zaštite, očuvanja, korištenja i prezentacije kulturnog dobra.

- **Građevina unutar zaštićene cjeline - uklopljena u ambijent**

Uklopljenom u ambijent smatra se građevina kojom je poštivana i nije umanjena vrijednost izvorne urbane matrice te građevina koja volumenom i oblikovanjem ne izlazi iz okvira ambijentalne vrijednosti cjeline.

Mjere koje se provode za ove građevine je čuvanje zatečenog oblika uz mogućnost opravdanih, ograničenih adaptacija i prenamjena koje bi omogućile njihovu bolju prezentaciju.

- **Građevina unutar zaštićene cjeline - neuklopljena u ambijent**

Neuklopljena u ambijent je građevina koja nije poštovala vrijednost izvorne urbane matrice te građevina koja je oblikovanjem narušila prostorne vrijednosti grada ili je oblikovanje rezultiralo lošim faksimilom povijesne gradnje.

Mjere koje su predložene za ove građevine su preoblikovanje u skladu s ambijentalnim zahtjevima cjeline, pri čemu je dopuštena zamjena ili propisano uklanjanje građevine.

VI. LITERATURA, KARTE I PLANOVI

- **Ančić, M.,** Hrvatska u Karolinško doba, Split, 2001.
- **Begović V., Schrunck I.,** Rimske vile Istre i Dalmacije, II. dio, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, vol. 20, Zagreb 2003.
- **Besich, B., Santo,** Piccolo cabotaggio, Umago Viva, br. 15, 18, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 64, 98
- **Benedetti, A.,** Umago d'Istria nei secoli, vol I – III, Trieste 1973.
- **Bertoša, M.,** Neki povijesni i statistički podaci o demografskim kretanjima u Istri u XVI. i XVII. stoljeću, Radovi 11, Zagreb 1978.
- **Bojić B., Milošević B.,** Patina vremena, 10 godina Muzeja grada Umaga, Umag 2010.
- **Bolšec Ferri, N.,** Zaštitno arheološko istraživanje na Trgu Slobode u Umagu 2004./2005., I. Porečki susret arheologa, Rezultati arheoloških istraživanja na području Istre, Poreč, 2008.
- **Bolšec Ferri, N.,** Zaštitno iskopavanje-Umag-Trg Slobode, Hrvatski arheološki godišnjak 2/2005., Zagreb, 2005.
- **Bolšec Ferri, N.,** Revizijsko iskopavanje, Katoro-rt Tiola, Hrvatski arheološki godišnjak 3/2006., Zagreb, 2006.
- **Bolšec Ferri, N.,** Revizijsko iskopavanje, Katoro- rt Tiola, Hrvatski arheološki godišnjak 4/2007., Zagreb, 2007.
- **Bolšec Ferri N., Bojić B.,** *Sepomaia* – Katoro, Arheologija i turizam u Hrvatskoj, Zagreb, 2009.
- **Bolšec Ferri N., Milošević B.,** Baština Umaga i okolice, Umag – Monografija, Umag, 2012. (u rukopisu)
- **Budicin, M.,** Contributo alla conoscenza delle opere urbano-architettoniche pubbliche del centro storico di Umago in epoca veneta, Atti, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol.25, Trieste-Rovigno, 1995.
- **Cigui, R.,** Contribuito all'araldica di Umago, Atti, Centro di Ricerche Storiche-Rovigno, vol. 24, Trieste-Rovigno, 1994.
- **Cigui, R.,** Heraldčki Umag, Umag, 1995.
- **Čučković, Z.,** Arheološki nadzor-Sv. Andrija (kapela i groblje), Hrvatski arheološki godišnjak 3/2006., Zagreb, 2006.
- **Čučković, Z.,** Arheološki nadzor – Sv. Ivan Kornetski, Hrvatski arheološki godišnjak 4/2007., Zagreb, 2007.
- **Čučković, Z.,** Arheološko rekognosciranje – Umag, šire područje, Hrvatski arheološki godišnjak 4/2007., Zagreb 2007.
- **Čučković, Z.,** Zaštitno istraživanje – Trg sv. Martina, Hrvatski arheološki godišnjak 5/2008., Zagreb 2008.
- **Drempetić, J.,** Umag-zona Muzeja, Konzervatorska podloga, Poreč, studeni, 2010.

- **Fachin, N.,** Pozdrav iz Umaga, Umag 2005.
- **Fachin, N.,** Umag i Savudrija, Povijest i kultura, Umag 2002.
- **Feilden, B.M.,** Uvod u konzerviranje kulturnog nasljeđa, Zagreb, 1981.
- **Girardi Jurkić, V.,** Urbana arheologija u Istri, Hrvatska arheologija u XX. stoljeću, Zagreb 2009.
- **Gnirs, A.,** Arheološki tekstovi, Pula 2009.
- **Ivančević, R.,** Radijus ozračja spomenika, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 20, Zagreb, 1996.
- **Katunarić, T.,** Antička vila rustika u Sv. Ivanu, Hrvatski arheološki godišnjak 5/2008., Zagreb, 2009.
- **Katunarić, T.,** nekropola u Sv. Ivanu, Hrvatski arheološki godišnjak 7/2010., Zagreb, 2011.
- **Lynch K.,** Slika jednog grada, Beograd, 1974.
- **Maroević I.,** Sadašnjost baštine, Zagreb, 1986.
- **Marušić B.,** Varia archaeologica prima, Histria archaeologica 11-12/1980.-1981., Pula, 1981.
- **Marušić, B.,** Neki problemi kasnoantičke i bizantske Istre u svjetlu arheoloških izvora, Jadranski zbornik 9, Rijeka 1975.
- **Matijašić, R.,** Modeli i strukture naseljenosti novigradskog područja u rimsko doba, Zbornik radova Novigrad-Cittanova 599.-1999., Novigrad, 2002.
- **Matijašić, R.,** Starija povijest Istre i neki njezini odrazi na novije razdoblje, Društvena istraživanja, Vol. 2, No. 4-5 (6-7), Zagreb 1993.
- **Medini, J.,** Provincia Liburnia, Diadora br. 9, 1980.
- **Miholjek, I.,** Zaštitno podvodno istraživanje – Umag, luka, Hrvatski arheološki godišnjak 3/2006., Zagreb, 2006.
- **Miholjek, I.,** Podmorsko rekognosciranje – Akvatorij Istre, Hrvatski arheološki godišnjak 5/2008., Zagreb, 2008.
- **Mohorovičić, A.,** Istarski limes I., Žminj, 2004.
- **Mohorovičić, A.,** Istarski limes II., Žminj, 2004.
- **Nardi, V.,** Umago Viva br. 59, str. 7.
- **Nodilo, H.,** Zaštitno istraživanje – Ulica D. Alighierija, Hrvatski arheološki godišnjak 5/2008., Zagreb, 2008.
- **Otočan, M.,** Župna crkva Umag, Umag, 2010.

- **Parentin L.,** Cittanova d'Istria, Trst, 1974.
- **Petirnec, M.,** Srednjovjekovna arheologija u 20. stoljeću u Hrvatskoj, Hrvatska arheologija u XX. stoljeću, Zagreb, 2009.
- **Petrović Markežić, B.,** Arheološki nadzor – Moela, Hrvatski arheološki godišnjak 5/2008., Zagreb, 2008.
- **Rapanić, Ž.,** Od grčkih kolonista do franačkih misionara, Povijesno kulturna slika hrvatskoga prostora, Arheološki nalazi karolinškog obilježja u Hrvatskoj, Split, 2001.
- **Starac, A.,** Carski posjedi u Istriji, Opuscula archaeologica 18, Zagreb, (1994) 1995.
- **Suić, M.,** Antički grad na istočnom Jadranu, Zagreb, 2003.
- **Zaninović, M.,** Značajke rimskih vojničkih natpisa u Istri, Opuscula archaeologica 18, Zagreb, 1995.
- **Zumthor, P.,** Misliti arhitekturu, Zagreb, 2003.

• KARTE I PLANOVI

- Službene Novine Grada Umaga br. 3/04, 9/04, 6/06, 8/08, 5/10 i 5/11
- *Katalog objekata povijesne jezgre Umaga – analiza postojećeg stanja*, Projektni biro Umag, Umag, 1989., u sklopu Provedbenog urbanističkog plana povijesne jezgre Grada Umaga, Službene novine Općine Buje br. 4/91 i Službene novine Grada Umaga br. 9/99 i 15/04

Geodetska podloga i aktualne katastarske karte u digitalnom obliku preuzete od Upravnog odjela za prostorno uređenje i gradnju Grada Umaga.

Katastarske karte iz 1877., 1897. i 1933. godine u digitalnom obliku preuzete su od Državnog arhiva u Pazinu.